

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА**

Кафедра міжнародного права та галузевих правових дисциплін

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

за темою:

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ
ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ (ООН)**

Виконала:

здобувачка 2 курсу, групи ММ-21д
освітньо-професійної програми
«Міжнародне право»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

_____

Харченко Анастасія Володимирівна

(підпис)

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач
кафедри міжнародного права та галузевих
правових дисциплін

_____

Регушевський Едуард Євгенович

(підпис)

Рецензент: _____

_____
(П.І.Б., науковий ступінь, вчене звання, посада, підпис)

Робота допущена до захисту в ЕК

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри міжнародного права та
галузевих правових дисциплін:
кандидат юридичних наук, доцент

_____

Регушевський Едуард Євгенович

(підпис)

КИЇВ-2025

Реєстрація

номер

дата

підпис завідувача кафедри

Рекомендовано

до захисту

підпис наукового керівника

ініціали, прізвище наукового керівника

Результат захисту

оцінка

дата захисту

Голова ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Члени ЕК

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

Секретар ЕК

підпис

ініціали, прізвище

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Направляється студентка Харченко Анастасія Володимирівна до захисту магістерської роботи
Освітній ступінь «Магістр»
Освітньо-професійна програма «Міжнародне право»
Спеціальність 293 «Міжнародне право»
Галузь знань: 29 «Міжнародні відносини»
На тему: «Актуальні проблеми реформування Організації Об'єднаних Націй (ООН)».
Магістерська робота і рецензія додаються.
Завідувач кафедри міжнародного права та галузевих правових дисциплін КУП НАН України,
к. ю. н., доцент _____ Е. Є. Регушевський

Довідка про успішність

Харченко Анастасія Володимирівна за період навчання за спеціальністю 293 «Міжнародне право» з 2023 року до 2025 року повністю виконала навчальний план за напрямом підготовки, спеціальністю з таким розподілом оцінок за:

національною шкалою: відмінно ____%, добре ____%, задовільно ____%;

шкалою ЄКТС: А ____%; В ____%; С ____%; D ____%; E ____%.

Методист: _____

Висновок керівника магістерської роботи

Студентка Харченко Анастасія Володимирівна вчасно виконала поставлені перед нею науковим керівником завдання щодо виконання магістерської роботи на тему «Актуальні проблеми реформування Організації Об'єднаних Націй (ООН)», у повному обсязі розкрила зміст заявленої теми дослідження, чітко дотримувалася вимог структуризації і оформлення роботи у відповідності із Методичними рекомендаціями щодо виконання та захисту магістерських робіт Київського університету права Національної академії наук України. З огляду на відсутність значних недоліків дослідження роботу А. В. Харченко може бути допущено до захисту.

Науковий керівник _____ Е. Є. Регушевський

“ _____ ” _____ 20 ____ року

Висновок кафедри міжнародного права та галузевих правових дисциплін
КУП НАНУ на магістерську роботу

Магістерську роботу розглянуто. Студентка Харченко А. В. допускається до захисту цієї роботи в Екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри міжнародного права та галузевих правових дисциплін _____
(підпис)

“ _____ ” _____ 20 ____ року

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА**

Кафедра міжнародного права та галузевих правових дисциплін

Освітній ступінь «Магістр»

Освітньо-професійна програма «Міжнародне право»

Спеціальність 293 «Міжнародне право»

Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Завідувач кафедри міжнародного
права та галузевих правових
дисциплін**

Регушевський Е.Є.

_____
(підпис)

« ____ » _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ

НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Харченко Анастасії Володимирівни

1. Тема роботи: **«Актуальні проблеми реформування Організації Об'єднаних Націй (ООН)»**

Керівник роботи: Регушевський Едуард Євгенович, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародного права та галузевих правових дисциплін

_____
(підпис)

2. Строк подання студентом роботи: до «19» червня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи: кваліфікаційна магістерська дипломна робота на тему «Актуальні проблеми реформування Організації Об'єднаних Націй (ООН)»

складається зі вступу, трьох розділів (Розділ I «ООН у сучасній системі міжнародної безпеки: структурні особливості та проблеми функціонування»; Розділ II «Реагування ООН на порушення принципів міжнародного права у контексті збройного конфлікту в Україні та анексії українських територій»; Розділ III «Перспективи реформування ООН до сучасних викликів міжнародної безпеки»), висновків, списку використаних джерел зі 107 найменувань.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити).

До розгляду і розробки були рекомендовані наступні питання:

- охарактеризувати історичні передумови створення ООН та основні етапи її розвитку в системі міжнародної безпеки;
- проаналізувати інституційну структуру ООН та визначити компетенції її головних органів;
- дослідити механізми ухвалення рішень в ООН і виявити політичні чинники, що перешкоджають їх ефективності;
- оцінити діяльність ООН у контексті порушення міжнародного права в умовах повномасштабної війни проти України;
- вивчити вплив права вето на діяльність Ради Безпеки та розглянути альтернативні моделі його обмеження або реформування;
- з'ясувати значення Генеральної Асамблеї як платформи для вираження політичної волі держав у випадках бездіяльності Ради Безпеки;
- проаналізувати участь спеціалізованих установ ООН у реалізації гуманітарних програм для України;
- розглянути міжнародно-правові механізми притягнення до відповідальності за воєнні злочини та оцінити ефективність підтримки з боку ООН у цьому напрямі;
- дослідити вплив збройної агресії проти України на активізацію глобального дискурсу реформування ООН;

– проаналізувати сучасні підходи до оновлення складу Ради Безпеки, реформування миротворчих місій та удосконалення процедур оперативного реагування з боку ООН на загрозу миру і безпеці;

– сформулювати пропозиції щодо підвищення ефективності ООН як глобального безпекового інституту у XXI столітті.

5. Консультанти розділів магістерської роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
ООН у сучасній системі міжнародної безпеки: структурні особливості та проблеми функціонування	Регушевський Е.Є., к.ю.н., доцент	27.12.2024	27.12.2024
Реагування ООН на порушення принципів міжнародного права у контексті збройного конфлікту в Україні та анексії українських територій	Регушевський Е.Є., к.ю.н., доцент	06.02.2025	06.02.2025
Перспективи реформування ООН до сучасних викликів міжнародної безпеки	Регушевський Е.Є., к.ю.н., доцент	18.03.2025	18.03.2025

6. Дата видачі завдання: 19 грудня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Погодження плану та підбір літератури	До 26.12.2024	
2.	Написання вступу та I розділу магістерської роботи	з 26.12.2024 по 31.01.2025	
3.	Написання II розділу магістерської роботи	з 03.02.2025 по 14.03.2025	

4.	Написання III розділу магістерської роботи та подання завершеної роботи студентом науковому керівнику	З 17.03.2025 по 21.04.2025	
5.	Реєстрація магістерської роботи на кафедрі	З 21.04.2025 по 07.05.2025	
6.	Попередній захист магістерської роботи на кафедрі	З 07.05.2025 по 23.05.2025	
7.	Оформлення письмового відгуку наукового керівника, рецензування та допуск кафедрою магістерської роботи до захисту в ЕК	З 23.05.2025 до 19.06.2025	

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Харченко А.В.

Керівник роботи

_____

(підпис)

Регушевський Е.Є.

Консультант роботи

_____

(підпис)

Регушевський Е.Є.

Анотація

Робота містить 129 сторінок, список використаних джерел становить 107 найменувань.

«Актуальні проблеми реформування Організації Об'єднаних Націй (ООН)»

Актуальність теми дослідження зумовлена кризовим станом сучасної системи колективної безпеки, що виявився, зокрема, у нездатності ООН ефективно реагувати на повномасштабну агресію Російської Федерації проти України. В умовах трансформації міжнародного правопорядку, посилення геополітичних протистоянь та зростання недовіри до ключових інституцій глобального управління, потреба в реформуванні ООН постає як нагальна і фундаментальна.

Об'єктом дослідження є система Організації Об'єднаних Націй у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки. Предметом – інституційні проблеми функціонування ООН, зокрема діяльність Ради Безпеки, особливості миротворчих операцій, санкційних механізмів та питання відповідальності держав-членів.

Мета роботи полягає у всебічному аналізі ключових недоліків діяльності ООН у сфері безпеки та обґрунтуванні можливих напрямів її реформування з урахуванням актуального міжнародного контексту. Завдання охоплюють характеристику історичного розвитку ООН, оцінку ефективності її основних інституцій, аналіз наслідків порушення Статуту з боку постійного члена Ради Безпеки, а також вивчення існуючих концепцій реформ.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному поєднанні теоретичного аналізу інституційних засад функціонування ООН з практичним вивченням прикладу російсько-української війни як кейсу неспроможності Ради Безпеки реалізовувати свої повноваження. У роботі сформульовано авторське бачення актуальних напрямів реформування системи ООН, включно з

переглядом складу та повноважень Ради Безпеки, механізмів відповідальності за порушення Статуту та альтернативних моделей гарантування міжнародної безпеки.

Практичне значення роботи полягає у формулюванні пропозицій щодо удосконалення інституційної структури та правових механізмів ООН, які можуть бути використані в межах наукових, освітніх та дипломатичних дискусій щодо модернізації міжнародного правопорядку.

Апробація результатів дослідження. Апробація результатів дослідження відбулась шляхом публікації статті в журналі «Право та державне управління» (<https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.2>).

Структура магістерської роботи складається зі вступу, трьох розділів, поділених на 15 підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

Ключові слова: *Організація Об'єднаних Націй, міжнародна безпека, Рада Безпеки, агресія проти України, реформа ООН, відповідальність держав.*

Abstract

The thesis comprises 129 pages, with a reference list containing 107 sources.

“Current problems in the reform of the United Nations (UN)”

The relevance of this research topic is determined by the crisis state of the modern collective security system, which has been revealed, in particular, by the United Nations' inability to effectively respond to the full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine. Amid the transformation of the international legal order, the intensification of geopolitical confrontations, and growing distrust toward key global governance institutions, the need for reforming the UN emerges as urgent and fundamental.

The object of the study is the United Nations system in the field of maintaining international peace and security. The subject of the study is the institutional problems of the UN's functioning, particularly the activities of the Security Council, features of peacekeeping operations, sanction mechanisms, and issues of member states' responsibility.

The aim of the thesis is a comprehensive analysis of the key shortcomings in the UN's security activities and the substantiation of possible directions for its reform, taking into account the current international context. The tasks include characterizing the historical development of the UN, assessing the effectiveness of its main institutions, analyzing the consequences of Statute violations by a permanent member of the Security Council, as well as studying existing reform concepts.

The scientific novelty of the research lies in the comprehensive combination of theoretical analysis of the institutional foundations of the UN's functioning with the practical study of the Russo-Ukrainian war as a case illustrating the Security Council's incapacity to exercise its powers. The thesis formulates an original vision of relevant reform directions for the UN system, including the revision of the composition and powers of the Security Council, mechanisms of accountability for Statute violations, and alternative models of guaranteeing international security.

The practical significance of the work lies in the formulation of proposals for improving the institutional structure and legal mechanisms of the UN, which can be used in scientific, educational, and diplomatic discussions on modernizing the international legal order.

Approval of the research results: The results of the study were approved through the publication of an article in the journal *Law and Public Administration* (<https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.2>).

The structure of the master's thesis consists of an introduction, three chapters divided into 15 subsections, conclusions, and a list of references.

Keywords: *United Nations, international security, Security Council, aggression against Ukraine, UN reform, state responsibility.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ООН У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ.....	
1.1. Створення ООН: історичні передумови та еволюція діяльності	20
1.2. Інституційна структура ООН: компетенція основних органів.....	24
1.3. Прийняття рішень в ООН: ефективність та політичні бар'єри.....	29
1.4. Роль ООН у подоланні кризи міжнародного права, передумови і ініціативи щодо реформування	39
РОЗДІЛ 2. РЕАГУВАННЯ ООН НА ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ ТА АНЕКСІЇ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	
2.1. Роль ООН у запобіганні міжнародним збройним конфліктам.....	48
2.2. Параліч діяльності Ради Безпеки ООН через право вето	54
2.3. Генеральна Асамблея ООН: політична воля проти юридичних обмежень .	59
2.4. Спеціалізовані органи ООН та гуманітарні ініціативи для України	67
2.5. Міжнародно-правові механізми відповідальності за воєнні злочини	74
2.6. Вплив воєнної агресії проти України на реформаторський дискурс в ООН	80
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ООН ДО СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ.....	
3.1. Проблеми оновлення складу Ради Безпеки та справедливого представництва	89
3.2. Реформа права вето та пошук балансу між впливовістю й справедливістю.	95
3.3. Посилення ролі Генеральної Асамблеї у врегулюванні конфліктів.....	102
3.4. Реформування миротворчих місій ООН та підвищення їхньої ефективності	

.....	13
.....	107
3.5. Механізми швидкого реагування ООН на збройні конфлікти, та інші агресивні види порушень норм міжнародного права	112
ВИСНОВКИ	117
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	121

ВСТУП

Організація Об'єднаних Націй, створена як реакція світової спільноти на катастрофу Другої світової війни, з моменту свого заснування у 1945 році виконує роль центрального форуму для обговорення глобальних викликів і забезпечення міжнародної безпеки. Вона стала символом колективного прагнення до запобігання новим конфліктам, пошуку мирного врегулювання суперечностей і захисту прав людини. Упродовж десятиліть ООН виступала арбітром і координатором у численних сферах: від миротворчості до боротьби з бідністю, від захисту навколишнього середовища до реагування на гуманітарні кризи. Проте сучасна система міжнародних відносин зазнає глибоких трансформацій, що ставлять під сумнів ефективність та актуальність існуючих механізмів функціонування Організації Об'єднаних Націй. Стрімке зростання кількості регіональних конфліктів, блокування ключових рішень через право вето, загострення геополітичного суперництва, нехтування принципами міжнародного права та відсутність дієвих санкційних механізмів засвідчують наявність суттєвих проблем у діяльності ООН та ставлять під сумнів її ефективність і роль, яку було відведено цій організації під час заснування.

Особливо актуальним це стало у контексті повномасштабної агресії Російської Федерації проти України, коли неспроможність Ради Безпеки дати належну відповідь на грубе порушення Статуту ООН викликала гостру критику не лише з боку держав, що постраждали від конфліктів, а й серед провідних науковців, дипломатів, політичних діячів тощо. Український кейс став дзеркалом глобальної кризи багатосторонності, у межах якої питання реформування ООН більше не може залишатися лише темою експертних дискусій.

Сьогодні реформування ООН розглядається не як технічне оновлення організації, а як глибокий цивілізаційний виклик. Дискусії щодо оновлення складу Ради Безпеки, обмеження або трансформації права вето, посилення ролі Генеральної Асамблеї, удосконалення системи миротворчих операцій, реформування гуманітарних інституцій — усе це свідчить про пошук людством

нової архітектури глобального управління, яка відповідала б викликам XXI століття. Зіткнення з новими формами агресії, гібридними загрозами, кібератаками, деструктивними інформаційними кампаніями, а також кризами гуманітарного, екологічного і демографічного характеру вимагає більш оперативного та ефективного реагування міжнародних структур. Проблема реформування ООН полягає не лише у політичній волі країн-членів, а й у глибоких розбіжностях щодо бачення майбутнього глобального порядку: чи зможе він бути багатостороннім, справедливим і заснованим на праві, чи перетвориться на арену конкуренції національних інтересів сильних держав.

Актуальність дослідження зумовлена зростаючим дисбалансом між реальними викликами глобальної безпеки та ефективністю існуючих механізмів їх врегулювання, які реалізуються під егідою Організації Об'єднаних Націй. У XXI столітті світова спільнота опинилася перед низкою криз — збройними конфліктами, актами геноциду, системними порушеннями прав людини, екологічними катастрофами, пандеміями, кіберзагрозами, — і водночас спостерігається дедалі частіша неспроможність ООН оперативно, консолідовано та результативно реагувати на них. У центрі критики опинилася Рада Безпеки, яка через зловживання правом вето фактично паралізована в ключових питаннях міжнародного миру й безпеки. Це особливо яскраво проявилось в контексті повномасштабної агресії Російської Федерації проти України, яка стала не лише викликом для міжнародного права, а й тестом на життєздатність існуючого механізму колективної безпеки. Нездатність органів ООН зупинити агресора або хоча б забезпечити дієву юридичну відповідальність за масові порушення міжнародного гуманітарного права поставила під сумнів легітимність та ефективність її функціонування в очах мільйонів громадян і держав по всьому світу. Станом на сьогодні, дискусії щодо необхідності реформування ООН перестали бути абстрактним політичним процесом і перетворилися на першочергову вимогу часу. Розробка нових моделей реформ, урахування регіонального балансу, модернізація процедур ухвалення рішень, зміцнення інституційної спроможності миротворчих місій, запровадження швидкого

реагування на кризові ситуації — усе це є не лише предметом теоретичного аналізу, а й практичним завданням для врегулювання поточних і майбутніх конфліктів. У цьому контексті важливою є також українська перспектива, адже досвід України у протистоянні воєнній агресії, взаємодії з ООН, участі в роботі Генеральної Асамблеї та ініціюванні реформ, є унікальним і вартим наукового осмислення. Таким чином, актуальність дослідження обумовлена необхідністю критичного переосмислення ролі ООН у сучасній системі міжнародної безпеки, її здатності адаптуватися до нових умов і відновити довіру до багатостороннього співробітництва на основі правових механізмів, а не сили і погроз.

Мета дослідження полягає в системному аналізі актуальних проблем функціонування Організації Об'єднаних Націй у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки, виявленні ключових інституційних і правових бар'єрів у її діяльності, а також у формулюванні обґрунтованих пропозицій щодо реформування структури, процедур та повноважень ООН з урахуванням новітніх глобальних викликів, зокрема на прикладі реагування на збройний конфлікт в Україні.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначено такі **основні завдання**:

- охарактеризувати історичні передумови створення ООН та основні етапи її розвитку в системі міжнародної безпеки;
- проаналізувати інституційну структуру ООН та визначити компетенції її головних органів;
- дослідити механізми ухвалення рішень в ООН і виявити політичні чинники, що перешкоджають їх ефективності;
- оцінити діяльність ООН у контексті порушення міжнародного права в умовах повномасштабної війни проти України;
- вивчити вплив права вето на діяльність Ради Безпеки та розглянути альтернативні моделі його обмеження або реформування;
- з'ясувати значення Генеральної Асамблеї як платформи для вираження політичної волі держав у випадках бездіяльності Ради Безпеки;

- проаналізувати участь спеціалізованих установ ООН у реалізації гуманітарних програм для України;
- розглянути міжнародно-правові механізми притягнення до відповідальності за воєнні злочини та оцінити ефективність підтримки з боку ООН у цьому напрямі;
- дослідити вплив збройної агресії проти України на активізацію глобального дискурсу реформування ООН;
- проаналізувати сучасні підходи до оновлення складу Ради Безпеки, реформування миротворчих місій та удосконалення процедур оперативного реагування з боку ООН на загрозу миру і безпеці;
- сформулювати пропозиції щодо підвищення ефективності ООН як глобального безпекового інституту у XXI столітті.

Предметом дослідження є сучасні проблеми функціонування Організації Об'єднаних Націй у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки, механізми ухвалення рішень у межах її основних органів, а також ініціативи та концепції реформування інституційної структури, процедур і повноважень ООН в умовах трансформації глобального безпекового середовища.

Об'єктом дослідження є діяльність Організації Об'єднаних Націй як провідної міжнародної інституції системи колективної безпеки в сучасних умовах глобальних викликів і збройних конфліктів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному дослідженні інституційної спроможності ООН щодо реагування на збройну агресію в умовах сучасних викликів, зокрема в контексті війни в Україні; розроблено нові методологічні підходи до оцінки ефективності застосування права вето з урахуванням національних інтересів України; запропоновано концептуальні рекомендації щодо вдосконалення механізмів реформування Ради Безпеки, які поєднують юридичний, політичний та практичний аспекти.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання висновків і пропозицій у формуванні правової позиції України щодо реформування ООН; використанні матеріалів роботи як основи для

подальших наукових досліджень; застосуванні матеріалів роботи як навчальної бази для курсів міжнародного права; створенні просвітницького інструменту для подолання історичної прогалини у розумінні реальної ролі ООН у конфліктах; сприянні формуванню правової свідомості та критичного осмислення функціонування міжнародних організацій.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема історико-порівняльний метод для аналізу етапів формування та трансформації діяльності ООН, інституційний метод для вивчення компетенцій основних органів організації, формально-юридичний метод для оцінки міжнародно-правових механізмів притягнення до відповідальності за порушення норм міжнародного права, метод системного аналізу для виявлення взаємозв'язків між політичними рішеннями та ефективністю структур ООН, а також прогностичний метод для формулювання можливих сценаріїв реформування інституційної архітектури Організації Об'єднаних Націй.

Інформаційна база дослідження. У науковому дискурсі проблематиці реформування ООН та ефективності її діяльності присвячено численні праці як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Значний внесок у розвиток теоретичних основ реформ міжнародних організацій зробили такі дослідники, як Бутрос Бутрос-Галі, який ще у 1992 році запропонував концепцію "Порядок денний для миру", що започаткувала новий етап дискусій щодо миротворчих функцій ООН. Серед сучасних дослідників тематику реформ міжнародних інституцій активно вивчають Томас Вайс, який аналізує потенціал багатосторонності та проблеми глобального управління; Інгеборг Бойк, яка досліджує дилеми легітимності Ради Безпеки; а також Ян Клуге, який зосереджується на праві вето як ключовому бар'єрі до ефективного функціонування ООН. В українському науковому середовищі важливі аналітичні позиції щодо ролі ООН у врегулюванні конфліктів та перспектив реформування посідають праці Олександра Задорожнього, Марії Кармазіної, Ганни Шелест, Сергія Телешуна. Їхні дослідження розглядають як правові, так і

політичні аспекти участі України в роботі ООН, а також критикують обмежену здатність організації впливати на агресора. Особливої уваги заслуговують також аналітичні звіти Центру Разумкова, Українського інституту майбутнього, НІСД, у яких представлено сучасне бачення трансформацій системи міжнародної безпеки та пропозиції щодо вдосконалення багатосторонніх механізмів, включно з реформою ООН.

Апробація результатів дослідження. Публікації. Апробація результатів дослідження відбулась шляхом публікації статті в журналі «Право та державне управління» (<https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.2>).

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота складається з трьох розділів, що поділені на 15 підрозділів, висновків та списку використаних джерел зі 107 найменувань. Загальний обсяг роботи - 129 сторінок, з яких 9 становлять список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ООН У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

1.1. Створення ООН: історичні передумови та еволюція діяльності

У ХХ столітті світ двічі опинився на межі глобальної катастрофи, і обидві світові війни залишили по собі не лише мільйони жертв, а й глибокі рани у системі міжнародних відносин. Після Першої світової війни була створена Ліга Націй — перша міжнародна організація, яка мала на меті запобігати війнам шляхом колективної безпеки та діалогу між державами. Проте її діяльність виявилася неефективною через відсутність реальних важелів впливу, відмову ключових держав підтримувати її рішення, і, зрештою, неспроможність зупинити агресивну політику нацистської Німеччини, фашистської Італії та милітаристської Японії. Провал Ліги Націй став тривожним сигналом для міжнародної спільноти, що без ефективного механізму колективного реагування на виклики безпеці світ знову може скотитися до конфліктів. Друга світова війна, яка почалася через 20 років після завершення Першої, підтвердила ці побоювання, і саме на її тлі виникла ідея створення нової, більш життєздатної міжнародної організації.

Першим серйозним кроком до формування Організації Об'єднаних Націй стали домовленості між лідерами антигітлерівської коаліції, які поступово визрівали у ході війни. Уже в серпні 1941 року було підписано Атлантичну хартію, спільну декларацію Франкліна Рузвельта та Вінстона Черчилля, яка проголошувала принципи, на яких має базуватися повоєнний світовий порядок. Цей документ, попри декларативний характер, озвучив основоположні ідеї про суверенну рівність народів, відмову від територіальних анексій, повагу до права національного самовизначення та економічну співпрацю. Надалі ці ідеї були розвинуті у декларації Об'єднаних Націй, прийнятій у січні 1942 року, до якої приєдналося 26 держав. У ній сторони підтверджували свою відданість боротьбі проти фашизму та обіцяли не укладати сепаратного миру, а також наголошували на необхідності створення післявоєнного механізму співпраці. Саме термін

“Об’єднані Нації” (United Nations) уперше був використаний у цій декларації, а згодом став офіційною назвою новоствореної організації.

Наступним важливим етапом стало проведення конференції в Думбартон-Оксі (США) у 1944 році, на якій представники США, Великої Британії, СРСР і Китаю розробили проєкт Статуту майбутньої організації. Хоча багато питань залишилися дискусійними, зокрема щодо структури Ради Безпеки та права вето постійних членів, загальна ідея створення універсального міжнародного органу, здатного ефективно забезпечувати мир, уже не підлягала сумніву. Остаточне рішення про створення ООН було прийняте на конференції в Сан-Франциско у квітні–червні 1945 року. У ній взяли участь делегати з 50 країн, які 26 червня 1945 року підписали Статут ООН. Цей документ набув чинності 24 жовтня 1945 року після ратифікації його основними державами-переможницями — США, Великою Британією, СРСР, Китаєм та Францією, а також більшістю інших підписантів. Саме ця дата вважається офіційним днем заснування ООН.

ООН була задумана як універсальна організація, відкрита для всіх суверенних держав, яка має на меті підтримання миру й безпеки, розвиток дружніх відносин між народами, сприяння міжнародному співробітництву у вирішенні глобальних проблем та захисті прав людини. Структура організації була побудована таким чином, щоб об’єднати виконавчі, дорадчі та судові механізми врегулювання міжнародних спорів. До основних органів увійшли Генеральна Асамблея — форум, у якому представлені всі держави-члени на засадах рівності; Рада Безпеки — орган, відповідальний за підтримання миру і безпеки, рішення якого є обов’язковими для виконання; Економічна і соціальна рада (ЕКОСОП) — координаційний орган з економічних та гуманітарних питань; Міжнародний суд ООН — головний судовий орган; Секретаріат на чолі з Генеральним секретарем — адміністративний центр ООН; та Рада з опіки, діяльність якої згодом була припинена у зв’язку з досягненням мети деколонізації [12].

Упродовж перших десятиліть свого існування ООН відіграла важливу роль у підтриманні глобальної стабільності. У період Холодної війни, попри глибоку

політичну поляризацію, організація залишалася основним майданчиком для дипломатії. Саме через ООН вдалося врегулювати низку регіональних конфліктів, запровадити перші миротворчі операції (наприклад, у Синаї, Конго, Кіпрі), сприяти процесу деколонізації, що охопив Африку, Азію та Карибський регіон. Генеральна Асамблея стала ареною для голосу нових незалежних держав, які долучилися до формування політики неприєднання, а також стали рушіями резолюцій щодо рівності, роззброєння та боротьби з апартеїдом.

Разом із тим, структура ООН від самого початку закладала потенційні протиріччя. Право вето, яким наділені п'ять постійних членів Ради Безпеки (США, Велика Британія, Франція, Китай, Росія), стало предметом гострої критики, адже дозволяло одній державі блокувати рішення, навіть якщо більшість підтримувала його. Це призводило до паралічу механізмів реагування у разі конфлікту інтересів. Утім, попри ці обмеження, ООН залишалася унікальним інститутом, що об'єднував держави з різними політичними системами, і саме її резолюції часто слугували основою для легітимації міжнародних дій.

У другій половині ХХ століття діяльність ООН значно розширилася. Організація активно залучалася до питань економічного розвитку, охорони довкілля, освіти, охорони здоров'я, боротьби з епідеміями, гуманітарної допомоги, захисту прав біженців, протидії дискримінації. Було створено низку спеціалізованих установ, серед яких ВООЗ, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, МАГАТЕ, Міжнародна організація праці, Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО), які діяли паралельно з центральними структурами ООН. У 1980–1990-х роках з'явилися нові підходи до поняття «безпека», зокрема концепція людської безпеки, що включає економічну, соціальну, екологічну складову. Це зумовило зростання ролі ООН у формуванні глобального порядку денного [73].

Кінець Холодної війни відкрив перед ООН нові можливості, але й поставив її перед новими викликами. З одного боку, зменшення геополітичної напруги дозволило розширити мандати миротворчих місій, активізувати діяльність у сфері демократизації, роззброєння, запобігання конфліктам. З іншого боку,

зросла кількість складних внутрішньодержавних конфліктів, до яких ООН не мала чіткого механізму втручання. Події у Руанді (1994), Сребрениці (1995), Дарфурі (2000-і) стали трагічними прикладами нездатності ООН захистити цивільне населення. Водночас були й позитивні приклади: ООН відіграла ключову роль у відновленні миру в Сьєрра-Леоне, Ліберії, Східному Тиморі, Камбоджі.

У XXI столітті діяльність ООН характеризується спробами модернізувати себе відповідно до викликів глобалізації. Прийняття Цілей сталого розвитку (ЦСР) до 2030 року, активна участь у кліматичних перемовинах, створення структур для протидії тероризму — усе це є свідченням прагнення ООН залишатися актуальною. Водночас загострення глобального суперництва, відродження авторитаризму, загроза нових воєн та гібридних конфліктів знову поставили під сумнів здатність організації діяти оперативно й рішуче.

Війна Росії проти України, що розпочалася у 2014 році з анексії Криму і переросла у повномасштабне вторгнення у 2022 році, стала не лише трагедією для українського народу, а й кризовим моментом для самої ООН. Рада Безпеки виявилася паралізованою через право вето Росії, що заблокувала будь-які рішення, спрямовані на припинення агресії. Генеральна Асамблея ухвалила низку резолюцій на підтримку територіальної цілісності України, проте вони мають рекомендаційний характер. Спеціалізовані органи, зокрема Управління Верховного комісара з прав людини, ЮНІСЕФ, ВООЗ, ООН Жінки, активно реалізують гуманітарні програми, однак загальна спроможність ООН ефективно зупинити війну залишається під питанням. Цей конфлікт актуалізував дискусії про реформу Ради Безпеки, обмеження права вето, підвищення ролі Генеральної Асамблеї та створення механізмів превентивної дії [36].

Створення ООН було відповіддю на глибоку кризу міжнародного порядку, що виникла після двох світових воєн. Її еволюція пройшла через етапи надій, розчарувань, реформ і спроб адаптації до нових реалій. Сьогодні Організація Об'єднаних Націй опинилася на роздоріжжі між збереженням статус-кво та радикальними змінами, що покликані повернути їй легітимність, ефективність і

здатність забезпечувати реальний міжнародний мир та справедливість. Еволюція діяльності ООН показує, що без гнучкого оновлення, внутрішньої трансформації та зміцнення принципу колективної відповідальності вона ризикує втратити свою глобальну вагу і стати інституційно неспроможною до виконання власної місії.

1.2. Інституційна структура ООН: компетенція основних органів

Заснована у 1945 році, Організація Об'єднаних Націй стала найбільш представницькою та універсальною міжурядовою організацією у світі. Її структура була спроектована з урахуванням досвіду невдач Ліги Націй і мала на меті створення більш ефективної системи колективної безпеки. Архітектура ООН є унікальною у своєму роді: вона поєднує елементи міждержавної співпраці, централізованого ухвалення рішень, спеціалізованих агентств, програм і установ, які разом формують складний механізм впливу на політичні, безпекові, соціальні, економічні та гуманітарні процеси у світі. Основу інституційної структури ООН становлять шість головних органів: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна і соціальна рада, Міжнародний суд, Секретаріат та Рада з опіки. Кожен із них має власну компетенцію, структуру та сферу відповідальності, що закріплені у Статуті ООН.

Генеральна Асамблея є центральним представницьким органом, до складу якого входять усі держави-члени ООН, кожна з яких має один голос, незалежно від економічного, територіального чи демографічного потенціалу. Асамблея виконує дорадчі, координаційні та бюджетні функції, обговорює найважливіші міжнародні питання, приймає резолюції, які мають політичне значення, хоча не є обов'язковими до виконання. Саме Генеральна Асамблея затверджує бюджет ООН, обирає непостійних членів Ради Безпеки, членів ЕКОСОП і Міжнародного суду, а також призначає Генерального секретаря за поданням Ради Безпеки. Генеральна Асамблея є важливою ареною для висловлення позицій країн, зокрема тих, чий голос обмежений у Раді Безпеки. Особливої ваги вона набуває

у випадках, коли Рада Безпеки блокує дії через вето постійних членів, адже тоді саме Асамблея може ухвалювати резолюції, що консолідують політичну волю більшості міжнародної спільноти.

Рада Безпеки є виконавчим органом, відповідальним за підтримання міжнародного миру та безпеки. Її рішення мають обов'язковий характер, а ухвалення резолюцій щодо санкцій, миротворчих операцій, застосування сили чи створення міжнародних трибуналів може бути здійснене лише на її рівні. До складу Ради входять 15 членів: 5 постійних (США, Велика Британія, Франція, Китай і Російська Федерація) і 10 непостійних, які обираються Генеральною Асамблеєю строком на два роки з урахуванням географічного представництва. Основною особливістю цього органу є надання права вето кожному з постійних членів. Це право дозволяє будь-якій з п'яти країн заблокувати ухвалення будь-якої резолюції, навіть якщо всі інші члени проголосували «за». Такий механізм був компромісом між великими державами при створенні ООН, але саме він згодом неодноразово паралізував діяльність Ради, зокрема у випадках конфліктів, в яких були безпосередньо задіяні її постійні члени. Проте, попри суперечності, саме Рада Безпеки санкціонує миротворчі місії, розглядає скарги на агресію, ухвалює рішення про міжнародні санкції та має виняткове право рекомендувати Генеральній Асамблеї прийняття нових членів до ООН [89].

Секретаріат є адміністративним центром ООН, який забезпечує діяльність усіх її органів та виконує функції поточної координації програм, місій і заходів. На чолі Секретаріату стоїть Генеральний секретар — одна з найбільш впізнаваних постатей у структурі ООН, яка виконує як представницьку, так і координуючу функцію. Генеральний секретар обирається Генеральною Асамблеєю за рекомендацією Ради Безпеки на п'ятирічний термін. У межах своїх повноважень він може привертати увагу Ради Безпеки до питань, які, на його думку, загрожують міжнародному миру. Крім того, Секретаріат готує аналітичні документи, організовує конференції, слідкує за виконанням ухвалених рішень, адмініструє миротворчі місії, здійснює зв'язок з іншими міжнародними організаціями. Фактично, Генеральний секретар є моральним голосом ООН,

який не має реальних повноважень примусу, але має важливу роль у формуванні порядку денного, публічних зверненнях до міжнародної спільноти та мобілізації уваги до кризових подій.

Економічна і соціальна рада (ЕКОСОП) відповідає за координацію міжнародного економічного, соціального та гуманітарного співробітництва. Вона складається з 54 членів, які обираються Генеральною Асамблеєю на трирічний термін. ЕКОСОП координує діяльність десятків комісій та спеціалізованих установ ООН, таких як ВООЗ, ЮНЕСКО, ФАО, МОП, МАГАТЕ. Цей орган працює над розробкою стратегічних напрямів у сфері розвитку, гендерної рівності, боротьби з бідністю, охорони здоров'я, освіти, цифровізації. Саме ЕКОСОП готує звіти, статистичні документи, рекомендації щодо досягнення Цілей сталого розвитку. Попри те, що її рішення не мають обов'язкової юридичної сили, авторитет цього органу ґрунтується на експертному аналізі та широкому партнерстві з міжнародними і національними інституціями.

Міжнародний суд ООН, що має свою штаб-квартиру в Гаазі, є головним судовим органом ООН і виконує функції арбітражу між державами у справах, пов'язаних з тлумаченням міжнародного права. Суд розглядає спори між державами за згодою обох сторін, а також надає консультативні висновки на прохання Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки чи інших уповноважених органів. Він складається з 15 суддів, яких обирає Генеральна Асамблея та Рада Безпеки строком на дев'ять років. Міжнародний суд не має юрисдикції щодо фізичних осіб і не може самостійно забезпечити виконання своїх рішень, однак є важливою інституцією для тлумачення норм міжнародного права, винесення авторитетних рішень у справах щодо кордонів, суверенітету, морського права, дипломатичних імунітетів тощо [57].

Рада з опіки була створена з метою контролю за управлінням підопічними територіями — колишніми колоніями, що готувалися до незалежності. Вона мала забезпечити належне адміністрування, розвиток інститутів самоврядування, захист прав місцевого населення. У 1994 році, після здобуття

незалежності останньої підопічної території — Палау, Рада офіційно припинила свою діяльність. Проте її існування стало важливим етапом у процесі деколонізації та формування сучасної карти світу, а механізми, які використовувались у межах цього органу, стали зразком для подальших програм технічної допомоги.

Крім основних органів, надзвичайно важливу роль у функціонуванні ООН відіграють спеціалізовані установи, які хоч і мають формальну автономію, все ж утворюють єдину систему — так звану «сім'ю ООН». До них належать ВООЗ, ЮНЕСКО, МОП, ФАО, МВФ, МБРР, МАГАТЕ та інші. Їхня діяльність поширюється на ключові напрями розвитку: охорону здоров'я, освіту, продовольчу безпеку, енергетику, трудові стандарти, фінансову стабільність. Ці організації мають власні статuti, керівні органи, бюджети та мандати, однак діють у координації з ООН через ЕКОСОП і Генеральну Асамблею [10].

Унікальність інституційної структури ООН полягає в її багаторівневості та гнучкості, що дозволяє одночасно реалізовувати гуманітарні, політичні, безпекові, економічні та соціальні функції. Водночас ця складність призводить до фрагментації повноважень, дублювання функцій, надмірної бюрократизації та складнощів у ухваленні рішень. Особливо це помітно у критичних ситуаціях, коли швидкість і ефективність реагування мають вирішальне значення. Прикладом такої кризи є нещодавня пандемія COVID-19, яка показала як сильні, так і слабкі сторони структури ООН. З одного боку, Всесвітня організація охорони здоров'я оперативно надала інформацію, розробила протоколи та координувала зусилля країн. З іншого — відсутність єдиного механізму примусу та різні рівні доступу до вакцин виявили структурну нерівність у глобальній системі охорони здоров'я, де рекомендації не завжди мають реальні наслідки.

Таблиця 1.1

Аналіз інституційної структури ООН: компетенції, сильні сторони та виклики

Орган ООН	Основні функції та повноваження	Сильні сторони	Слабкі сторони та виклики
Генеральна Асамблея	Обговорення ключових питань миру, безпеки, прав людини, бюджету;	Рівне представництво всіх держав-членів; відкритий простір	Резолюції мають рекомендаційний характер; обмежений

	ухвалення декларацій і резолюцій; обрання непостійних членів Ради Безпеки, суддів Міжнародного суду, Генерального секретаря.	для політичного діалогу; здатність мобілізувати світову спільноту у кризових ситуаціях.	вплив на практичні дії; відсутність примусових механізмів; політизація виступів.
Рада Безпеки	Підтримання міжнародного миру та безпеки; ухвалення обов'язкових рішень; санкції; санкціонування миротворчих місій; створення міжнародних трибуналів.	Обов'язковість рішень; можливість оперативного реагування; мандат на застосування сили; глобальне визнання авторитету.	Право вето блокує рішення; дисбаланс представництва (немає постійних членів з Глобального Півдня); конфлікти інтересів між постійними членами.
Секретаріат	Адміністративне забезпечення діяльності ООН; підготовка доповідей; організація засідань; оперативна координація; моніторинг виконання рішень; представництво ООН у світі.	Мобільність, постійна робота; моральний авторитет Генерального секретаря; доступ до першоджерел інформації.	Залежність від політичної волі держав-членів; брак оперативних повноважень; складність у швидкому реагуванні; ризик бюрократизації.
ЕКОСОП	Координація економічного, соціального, гуманітарного співробітництва; зв'язок між ООН та спеціалізованими установами; аналіз політик; моніторинг сталого розвитку; рекомендації щодо глобальних стратегій.	Експертна підтримка; розгалужена мережа спеціалізованих органів; вплив на формування глобального порядку денного.	Відсутність прямого впливу; немає повноважень примусу; обмежена видимість у політичному просторі; складна бюрократія.
Міжнародний суд ООН	Розгляд правових спорів між державами; винесення консультативних висновків; тлумачення норм міжнародного права; сприяння мирному врегулюванню конфліктів на основі юридичних аргументів.	Незалежність; авторитет рішень; важливість для розвитку міжнародного права; об'єктивність; юридична легітимність.	Юрисдикція лише за згодою сторін; відсутність механізмів примусу; невизнання рішень у політизованих справах; недоступність для фізичних осіб.
Рада з опіки	Контроль за підопічними територіями, підготовка їх до самоврядування або незалежності; нагляд за дотриманням прав населення підопічних територій (до 1994 року).	Історична роль у процесі деколонізації; правова відповідальність за території, що не мали самоуправління.	Відсутність функціонального навантаження після завершення процесу деколонізації; офіційно не скасована, але не виконує

			активної діяльності з 1994 року.
Спеціалізовані установи	Робота у сферах охорони здоров'я, освіти, праці, продовольства, енергетики, клімату, фінансів; виконання програм розвитку; реалізація проектів технічної допомоги.	Глобальний досвід; спеціалізація; наявність оперативних місій; здатність до швидкого реагування; доступ до фінансування.	Перетин повноважень; дублювання функцій; фрагментація системи; залежність від донорів; недостатній рівень координації між установами.

Структурні недоліки ООН, зокрема зосередженість повноважень у Раді Безпеки, обмеження компетенцій Генеральної Асамблеї, фрагментованість Секретаріату та слабкість координації між органами, неодноразово ставали предметом критики й закликів до реформ. У центрі цих обговорень — проблема справедливого представництва, баланс між Північчю і Півднем, між розвиненими і країнами, що розвиваються, а також необхідність адаптації до сучасних викликів — гібридних загроз, тероризму, змін клімату, цифрової безпеки. І саме аналіз компетенцій і функцій основних органів ООН дає змогу глибше зрозуміти причини інституційної інерції, а також визначити напрями її трансформації відповідно до реалій сьогодення.

1.3. Прийняття рішень в ООН: ефективність та політичні бар'єри

Питання ефективності прийняття рішень в Організації Об'єднаних Націй є центральним у контексті загального функціонування системи колективної безпеки. Від здатності ООН оперативно та результативно реагувати на виклики міжнародного порядку залежить її авторитет, довіра до міжнародного права, а також реальна здатність запобігати конфліктам, стримувати агресорів і забезпечувати мирне співіснування держав. Проте, незважаючи на високий рівень легітимності, широке представництво та універсальний мандат, ООН часто зазнає критики щодо своєї неспроможності ефективно ухвалювати рішення, особливо у кризових ситуаціях. Це пов'язано з багатьма факторами: інституційною архітектурою, механізмом голосування, політизацією процесів,

впливом геополітичних інтересів великих держав. Особливого значення набуває аналіз тих політичних бар'єрів, які гальмують або унеможливають втілення волі більшості, трансформуючи ООН з суб'єкта глобальної політики на символічну платформу для обговорення. У цьому контексті варто розглянути механізми прийняття рішень у ключових органах ООН, їхню реальну ефективність та чинники, що перешкоджають реалізації рішень.

Механізм ухвалення рішень у Раді Безпеки ООН є одним із найскладніших і водночас найбільш суперечливих інструментів у всій архітектурі сучасного міжнародного права. Відповідно до Статуту ООН, який заклав правові засади роботи Ради, цей орган має виняткову відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки, що надає йому центральну роль у вирішенні найгостріших глобальних конфліктів. На відміну від Генеральної Асамблеї, рішення Ради Безпеки мають обов'язковий характер для всіх держав-членів, що робить її унікальним виконавчим органом із широкими повноваженнями, включно з можливістю застосування санкцій, запровадження ембарго, створення міжнародних трибуналів або навіть санкціонування використання сили. Проте на практиці формула голосування, яка спочатку була сприйнята як запобіжник нової великої війни та гарантія узгодженості між переможцями Другої світової, згодом трансформувалася у головний фактор інституційної інерції та політичного паралічу [46].

Ключовим елементом механізму ухвалення рішень у Раді Безпеки є розмежування між процедурними та субстантивними питаннями. Для перших — наприклад, затвердження порядку денного чи технічних процедур — необхідно дев'ять голосів членів Ради із загальної кількості п'ятнадцяти. Для прийняття ж рішень з основних питань, зокрема тих, що стосуються військових конфліктів, порушень міжнародного права, санкцій або миротворчих місій, потрібно не лише дев'ять голосів, а й відсутність негативного голосу з боку будь-якого з п'яти постійних членів — США, Великої Британії, Франції, Китаю та Російської Федерації. Цей принцип надає кожному з них право вето, тобто можливість одноосібно заблокувати будь-яке рішення, навіть якщо інші чотирнадцять

держав висловлюють підтримку. Історично цей компроміс був прийнятий під тиском реалій 1945 року, коли світ тільки починав формувати новий післявоєнний порядок, і участь найбільших держав у механізмах безпеки вважалася умовою ефективного функціонування системи. Однак в умовах багатопольярного світу, де зростає кількість незалежних держав і регіональних центрів сили, такий підхід дедалі більше втрачає легітимність [2].

Право вето, замість виконання своєї оригінальної функції — стримування одностороннього домінування — дедалі частіше використовується як інструмент геополітичного тиску та захисту власних інтересів, незалежно від морального або юридичного змісту питання. Починаючи з перших десятиліть функціонування ООН, постійні члени неодноразово вдавалися до вето в ситуаціях, де мали безпосередню залученість або стратегічні інтереси. Франція та Велика Британія блокували резолюції, пов'язані з їхніми колоніальними кампаніями, Китай — у випадках, коли йшлося про його позиції щодо Тайваню чи прав людини, США — з метою захисту своїх союзників на Близькому Сході, зокрема Ізраїлю. Російська Федерація упродовж тривалого часу є абсолютним лідером за кількістю використаних вето, особливо у конфліктах, що прямо або опосередковано пов'язані з її геополітичними амбіціями. Блокування рішень щодо війни в Грузії, Сирії, анексії Криму та, особливо, повномасштабної агресії проти України у 2022 році стало кульмінацією наукового та політико-дипломатичного дискурсу про кризу легітимності Ради Безпеки [67].

Такий стан справ породжує глибокий структурний парадокс. З одного боку, саме Рада Безпеки покликана діяти швидко, рішуче та ефективно, забезпечуючи негайну реакцію світової спільноти на загрози миру. З іншого боку, коли стороною конфлікту є постійний член Ради, механізм автоматично зупиняється, а обговорення зводиться до безрезультатної дипломатичної гри. Більш того, інші органи ООН, зокрема Генеральна Асамблея, юридично не можуть замінити функції Ради, що формально залишає міжнародну спільноту без інституційного інструменту стримування агресії. Наявність такого дисбалансу викликає глибоке розчарування в держав, які не мають привілеїв постійного

членства, а особливо в представників Глобального Півдня — Африки, Латинської Америки, Азії, які наполягають на необхідності справедливішого розподілу повноважень і перегляді принципу вето.

Наслідки цієї структурної асиметрії простежуються на практиці. У випадку із сирійською кризою, десятки резолюцій, що мали на меті зупинити насильство, запровадити механізми розслідування хімічних атак або забезпечити гуманітарний коридор, були заблоковані. У 2014 році після анексії Криму Російською Федерацією, відповідна резолюція Ради Безпеки, яка мала засудити порушення суверенітету України, була заблокована Москвою. У 2022 році, попри безпрецедентну підтримку з боку більшості країн-членів ООН щодо засудження вторгнення в Україну, будь-яка спроба ухвалити рішення в Раді Безпеки знову натрапила на вето РФ. Таким чином, ООН опинилася в ситуації, коли головний виконавчий орган із забезпечення миру був неспроможний діяти саме тоді, коли це найбільш потрібно.

Проблема посилюється ще й тим, що постійні члени Ради Безпеки, користуючись своїм статусом, впливають не лише на процес голосування, а й на формування порядку денного, зміст проєктів резолюцій, призначення керівних посад у місіях і організаційних структурах. Це створює замкнене коло, в якому політична доцільність перемагає принципи міжнародного права та справедливості. Попри численні спроби реформування, зокрема пропозиції розширити склад Ради Безпеки, включити до постійних членів держави Азії, Африки та Латинської Америки, обмежити або скасувати право вето у випадках масових порушень прав людини — жодна з них не була реалізована через супротив самих постійних членів, які не зацікавлені в обмеженні своїх повноважень [80].

Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй посідає центральне місце в системі міжнародного представництва, адже є єдиним органом ООН, у якому представлені всі держави-члени на засадах рівного суверенітету. Це означає, що кожна держава, незалежно від геополітичної ваги, чисельності населення чи економічного потенціалу, має один голос. Такий принцип

забезпечує високий рівень легітимності рішень Генеральної Асамблеї в очах міжнародної спільноти. Хоча резолюції, які ухвалює Асамблея, не мають юридично зобов'язального характеру, їх політична вага є суттєвою, особливо в умовах, коли основний виконавчий орган — Рада Безпеки — блокується через механізм вето. У таких ситуаціях саме Генеральна Асамблея стає інституційною альтернативою, що дозволяє державам-учасникам висловити спільну позицію, надати морально-правову оцінку подіям і мобілізувати дипломатичну підтримку. Вона виступає як своєрідний «форум совісті» світової спільноти, надаючи голос тим, хто зазвичай позбавлений впливу на ключові рішення у сфері безпеки.

З історичної перспективи Генеральна Асамблея неодноразово брала на себе відповідальність у вирішенні міжнародних криз, зокрема через механізм «Об'єднання заради миру», затверджений у 1950 році після корейської війни. Цей механізм надає змогу Асамблеї ініціювати дії, якщо Рада Безпеки не виконує своїх обов'язків через відсутність одностайності постійних членів. Попри те, що такі рішення не мають виконавчої сили, вони стають основою для подальших дій на національному та регіональному рівнях, легітимізують санкції, гуманітарні ініціативи або навіть військову допомогу. Особливо яскраво це проявилось під час російсько-української війни, коли саме Генеральна Асамблея стала майданчиком, де були ухвалені важливі резолюції, що засуджували агресію, підтримували територіальну цілісність України, визнавали анексію Криму незаконною та закликали до репарацій і відновлення справедливості. Ці документи стали не лише політичним орієнтиром для численних держав, а й джерелом морального тиску на агресора, зберігаючи основу для формування міжнародної коаліції підтримки [3].

Втім, Генеральна Асамблея, попри свою унікальну репрезентативність, не позбавлена труднощів у процедурі ухвалення рішень. Велика кількість учасників створює надзвичайно складне середовище для узгодження текстів резолюцій. Процеси затвердження проходять через численні комітети, робочі групи, регіональні консультації, що затягує час ухвалення навіть у випадках очевидної загрози. Крім того, з огляду на різноманітність політичних систем, ціннісних

орієнтирів та геополітичних інтересів держав, у багатьох випадках досягнення консенсусу є практично неможливим без компромісів, які розмивають зміст документів. Формулювання, що використовуються в резолюціях, часто стають результатом довготривалих дипломатичних торгів, унаслідок чого деякі положення втрачають свою однозначність, а резолюції — конкретність. Відтак, багато рішень Генеральної Асамблеї, хоча й приймаються з формальної більшостю, не завжди відображають реальний консенсус міжнародної спільноти.

Ще одним фактором, що ускладнює ефективність роботи Генеральної Асамблеї, є утворення формалізованих міждержавних блоків — політичних, географічних, ідеологічних. Приклади таких об'єднань включають Групу 77, Рух неприєднання, ЄС, ОІК, Африканський союз. Ці блоки координують позиції своїх членів, що, з одного боку, спрощує процес обговорення, а з іншого — закріплює поляризацію в голосуваннях, де результат визначається не якістю документа, а приналежністю до певного геополітичного табору. У результаті резолюції стають відображенням балансу сил, а не виразом універсального морального осуду чи підтримки. Це, у свою чергу, призводить до зниження сприйняття документів як легітимної позиції всього світу, а не певної частини держав [67].

Незважаючи на ці обмеження, роль Генеральної Асамблеї у формуванні політичної волі та легітимації дій є безперечно значущою. У кризових ситуаціях, коли інші органи ООН заблоковані або не мають достатніх повноважень, саме Генеральна Асамблея виступає як платформа для мобілізації широкої міжнародної коаліції. Через публічне голосування вона формує моральну рамку для подій, визначає, які дії відповідають міжнародному праву, а які — суперечать йому. Таким чином, хоч її резолюції й не мають прямої виконавчої сили, вони істотно впливають на формування глобального дискурсу, а відтак — і на поведінку держав, що прагнуть зберігати репутацію відповідального члена міжнародної спільноти [10].

Водночас у системі ухвалення рішень в ООН особливу роль відіграє Генеральний секретар — особа, яка не є державним представником і покликана

виражати спільні інтереси міжнародної спільноти. Він очолює Секретаріат — один із шести основних органів ООН — і водночас виконує функцію головного адміністративного координатора всієї системи. Попри відсутність формального права ініціювати або блокувати резолюції, Генеральний секретар має можливість впливати на глобальний порядок денний, зокрема через виступи, доповіді, публічні звернення та інформування Ради Безпеки про ситуації, які загрожують міжнародному миру. Саме ця функція — так званий «моральний імпульс» — нерідко стає визначальною в контексті дипломатичних зусиль ООН, особливо коли політичні органи паралізовані або не можуть знайти консенсус.

Генеральний секретар також має право призначати спеціальних посланників, створювати слідчі групи, ініціювати гуманітарні програми, координувати дії між агентствами ООН. Він несе відповідальність за оперативне реагування у надзвичайних ситуаціях, зокрема під час конфліктів, екологічних катастроф, масових порушень прав людини. В умовах обмеженості інструментів формального впливу, Генеральний секретар стає своєрідним каталізатором змін, здатним привернути увагу до замовчуваних проблем або надати нового імпульсу давно заблокованим процесам. Така роль особливо важлива у кризових ситуаціях, коли мовчання міжнародної бюрократії може мати фатальні наслідки. У таких випадках саме особиста позиція Генерального секретаря — його публічні заяви, виступи на сесіях Генеральної Асамблеї чи Раді Безпеки — можуть вплинути на позиції окремих держав або викликати міжнародний резонанс [18].

Водночас повноваження Генерального секретаря суттєво обмежуються політичною реальністю. На практиці постійні члени Ради Безпеки нерідко чинять прямий або опосередкований тиск на Секретаріат, щоб уникнути згадування «незручних» тем, обмежити критику у свої бік або вплинути на зміст щорічних звітів. Це ставить Генерального секретаря у складну позицію, в якій йому доводиться балансувати між моральною місією та політичною лояльністю. Крім того, призначення на цю посаду є результатом компромісу між ключовими

гравцями, що часто означає необхідність уникати жорстких заяв або конфронтаційних кроків.

Попри це, Генеральний секретар нерідко стає символічним обличчям ООН у світі — фігурою, яка персоніфікує зусилля всієї організації у подоланні глобальних криз. У контексті російсько-української війни, наприклад, чинний Генеральний секретар Антоніу Гутерріш виступав із закликами до негайного припинення вогню, захисту цивільного населення, відкриття гуманітарних коридорів, ініціював переговори щодо розблокування експорту українського зерна. Хоча його позиція була обмеженою через брак виконавчих механізмів, вона мала значення для формування інформаційного тиску та підтримки з боку міжнародного суспільства [65].

Показовим у цьому контексті є візит Генерального секретаря ООН до Російської Федерації у 2024 році, який відбувся під час його поїздки до країн Центральної Азії. Фотографії з цієї зустрічі, на яких очільник ООН публічно демонструє дружелюбність до президента держави-агресора, викликали хвилю критики з боку частини експертного середовища та громадськості. Така поведінка може бути розцінена як спроба зберегти дипломатичні канали з Росією заради підтримання діалогу, однак вона водночас породжує сумніви щодо нейтральності та принциповості інституції. З огляду на Статут ООН, який передбачає виключення з організації держави, що веде агресивну війну, подібні жести створюють підґрунтя для припущень про внутрішній тиск на Секретаріат з боку постійних членів Ради Безпеки. Це, у свою чергу, може означати, що потенційно незручні для Російської Федерації ініціативи або резолюції блокуються ще на етапі формування або не отримують належної підтримки в апараті Генерального секретаря. В результаті, моральна автономія цієї посади може бути істотно обмежена політичними міркуваннями, що суперечить декларованій меті ООН — захисту миру, справедливості та міжнародного права.

Процедура ухвалення рішень в Організації Об'єднаних Націй у багатьох випадках перетворюється на складний, багаторівневий і затяжний процес, який надто часто підміняє зміст формою. Замість того, щоб бути гнучким

інструментом оперативного реагування на кризи, система рішень у межах ООН нагадує інертний механізм, що обертається лише завдяки численним погодженням, переговорам і компромісам між десятками, а іноді й сотнями сторін. Цей процес нерідко розпочинається із внесення проекту резолюції або ініціативи в межах одного з основних комітетів, які формують тематичну основу щорічного порядку денного Генеральної Асамблеї. Надалі ініціативу передають до робочих груп, де представники різних держав ведуть тривалі перемовини щодо змісту, формулювань, ступеня рішучості фраз, аби досягти формального погодження. Одночасно відбуваються неформальні консультації всередині регіональних об'єднань — Європейського Союзу, Групи 77, Африканського союзу, Руху неприєднання — які намагаються сформулювати єдину позицію, що відповідає б політичним, економічним і дипломатичним інтересам країн-членів цих блоків.

У такій багаторівневій структурі ухвалення кожного рішення — це не лише технічна робота дипломатів, а складна система балансування між очікуваннями, страхами, інтересами й обережністю. Будь-яке речення, термін чи навіть пунктуаційна норма у тексті проекту резолюції може викликати заперечення однієї або кількох держав, що призводить до його ревізії або відкладання на невизначений строк. Усе це суттєво уповільнює механізм ухвалення рішень, позбавляючи його реактивності, а в критичних ситуаціях — і релевантності. Рішення, яке могло би мати значення, втрачає актуальність ще до моменту його формального розгляду, оскільки події на місцях розвиваються значно динамічніше, ніж міжнародна бюрократія здатна реагувати [6].

Цей процес часто позначають терміном «бюрократичний консенсус», що означає не просто досягнення згоди через дипломатичний компроміс, а фактичне знецінення сутності ініціативи через надмірну її адаптацію до вимог усіх зацікавлених сторін. Бюрократичний консенсус — це ситуація, коли текст документа настільки «збалансований», що втрачає конкретику, силу впливу, імперативність. У текстах резолюцій зникають прямі формулювання, відсутні чіткі вказівки, а ключові поняття замінюються на загальні декларативні фрази,

які дозволяють кожній стороні інтерпретувати зміст у вигідний для себе спосіб. У результаті зникає не тільки політична воля, а й смислова цілісність рішень, які мали би бути дороговказами міжнародної спільноти в умовах конфлікту, кризи чи порушення норм міжнародного права [104].

Такі компромісні документи, створені в умовах «надобережного» балансу, не здатні справити тиск на порушників або чітко артикулювати позицію ООН у конкретному конфлікті. Це підриває довіру до самої інституції як до суб'єкта, спроможного забезпечити справедливість і правопорядок на глобальному рівні. Ба більше, держави, які намагаються через Асамблею або комітети досягти чіткого осуду агресора або підтримки постраждалої сторони, змушені погоджуватися на формулювання, які розмивають політичну суть. У такий спосіб резолюція стає суто процедурною перемогою, а не реальною міжнародною позицією [71].

В умовах політичної поляризації цей бюрократичний консенсус лише поглиблюється, адже держави щораз більше діють у межах регіональних альянсів або політичних осей, де навіть питання загально-гуманітарного значення — наприклад, захист цивільного населення чи реагування на геноцид — стають предметом геополітичного торгу. Це унеможливорює справжню колективну дію, яка мала би бути метою багатосторонньої дипломатії. Ті резолюції, які ухвалюються в такому форматі, позбавляються морального та політичного ядра, стають частиною адміністративної рутинності, що може бути використана як «прикриття» для бездіяльності [4].

Наслідки цієї ситуації особливо помітні у кризових випадках — як, наприклад, під час конфліктів у Сирії, Ємені, М'янмі, Ефіопії чи військової агресії РФ в Україні — коли потрібна була чітка, рішуча й консолідована відповідь світової спільноти, але натомість ухвалювались надто м'які, несинхронізовані, або взагалі — відкладені на невизначений час документи. Замість того, щоб бути сигналом до дій, резолюції стають констатацією намірів, часто навіть без доручень щодо наступних кроків, моніторингу виконання чи відповідальності за невиконання.

Рішення в ООН часто залежать не від правових чи гуманітарних обґрунтувань, а від геополітичного розкладу. Держави використовують механізми ООН для просування власних інтересів, навіть у питаннях, де йдеться про права людини чи гуманітарну безпеку. Прикладом є тривалі дебати щодо санкційних режимів, гуманітарного доступу до заблокованих територій, реакції на масові порушення прав людини. Політичні союзи, лобі, тиск, обіцянки допомоги або її скорочення — усе це впливає на голосування. Тому навіть за однакового бачення проблеми, держави нерідко голосують залежно від того, з якими блоками вони асоціюються (НАМ, Група 77, Африканський союз, Ліга арабських держав тощо) [100].

Процес ухвалення рішень в ООН є складною комбінацією юридичних норм, процедур, політичних інтересів і дипломатичних стратегій. Його ефективність багато в чому залежить не від формального механізму, а від готовності держав діяти у межах колективної відповідальності. Найбільшим викликом залишається право вето, яке блокує не лише рішення, а й саму ідею спільної безпеки. Водночас роль Генеральної Асамблеї зростає у ситуаціях, коли Рада Безпеки неспроможна реагувати. Усе це вимагає глибокого реформування процедур ухвалення рішень, створення механізмів обходу політичних глухих кутів, підвищення прозорості та підзвітності. Без модернізації інституційного порядку ООН ризикує залишитися майданчиком для декларацій, а не ефективним інструментом глобального врегулювання.

1.4. Роль ООН у подоланні кризи міжнародного права, передумови і ініціативи щодо реформування

У XXI столітті проблема кризи міжнародного права постає як одна з центральних загроз глобальному порядку, в якому Організація Об'єднаних Націй продовжує виконувати роль ключового гарантуючого механізму. Починаючи з моменту свого створення у 1945 році, ООН задекларувала своєю місією не лише підтримання миру та безпеки, але й утвердження принципів міжнародного права

як універсальних засад міждержавного співіснування. Проте останні десятиліття показали, що ідеал рівності держав, непорушності кордонів, заборони сили та зобов'язання вирішувати суперечки мирними засобами дедалі частіше нівелюється під тиском політичного прагматизму, нерівномірного застосування норм права, подвійних стандартів і відсутності механізмів забезпечення юридичної відповідальності. У цьому контексті роль ООН як опори міжнародного права виявляється амбівалентною — з одного боку, організація є осередком глобального правового порядку, а з іншого — її структурні обмеження та внутрішньо-інституційні бар'єри перешкоджають адекватному реагуванню на масштабні порушення.

Таблиця 1.2

Основні порушення міжнародного права у XXI столітті та реакція ООН

Подія / Конфлікт	Тип порушення	Реакція Ради Безпеки	Реакція Генеральної Асамблеї	Результат / Наслідок
Війна в Іраку (2003)	Незаконне вторгнення	Відсутність резолюції через вето	Дискусії, але без рішучих дій	Інтервенція без мандату ООН
Анексія Криму Росією (2014)	Порушення територіальної цілісності	Блокування резолюції Росією	Резолюції на підтримку України	Політична підтримка, без санкцій ООН
Громадянська війна в Сирії	Злочини проти людяності	Постійне вето з боку РФ та Китаю	Низка декларацій, створення моніторингових місій	Відсутність колективної дії
Геноцид у М'янмі (2020)	Етнічні чистки	Блокування санкцій	Прийнята резолюція про засудження	Без юридичних наслідків
Повномасштабна агресія РФ проти України (2022)	Агресія, анексія, злочини війни	Блокування всіх рішень Росією	Прийнято 6 резолюцій із широкою підтримкою	Підтримка моральна та гуманітарна, без санкцій ООН

Аналіз зазначених у таблиці випадків дозволяє зробити висновок про наявність глибокої та системної кризи у сфері забезпечення міжнародного права, зокрема в частині реалізації норм Статуту ООН щодо заборони агресії, захисту територіальної цілісності держав і відповідальності за масові порушення прав людини. Більшість ключових конфліктів, які мали міжнародне значення і

супроводжувалися серйозними порушеннями правових норм, виявили неспроможність Ради Безпеки забезпечити належну реакцію через блокування рішень постійними членами РБ ООН. У випадку з війною в Іраку 2003 року, яка відбулася без відповідного мандату ООН, організація не змогла зупинити одностороннє застосування сили, що підірвало авторитет норм про суверенітет і неагресію. Анексія Криму в 2014 році стала ще одним прикладом, коли агресор — Російська Федерація — скористався правом вето для уникнення міжнародної відповідальності, заблокувавши резолюцію Ради Безпеки. Хоча Генеральна Асамблея ухвалила низку резолюцій на підтримку територіальної цілісності України, їхня необов'язковість не дозволила зупинити наслідки порушення [16].

Схожий сценарій спостерігався й у конфлікті в Сирії, де постійне блокування гуманітарних ініціатив та мирних рішень з боку Росії та Китаю фактично позбавило Раду Безпеки будь-якої спроможності діяти. Це створило небезпечний прецедент — масштабні злочини проти людяності відбувалися у прямому ефірі міжнародної спільноти, але жодне ефективне рішення не було реалізовано. У М'янмі, де здійснювались етнічні чистки проти мусульманської меншини рохінджа, ситуація розгорталася за схожим сценарієм: декларативна активність Генеральної Асамблеї та пасивність виконавчих органів. Відсутність примусу або навіть чіткої стратегії реагування засвідчила обмеженість інституційного ресурсу ООН у випадках, коли порушник захищений впливовими партнерами [15].

Особливе місце в аналізі займає повномасштабна війна Росії проти України, розпочата у 2022 році. Рада Безпеки, знову ж таки, виявилась повністю паралізованою внаслідок вето з боку держави-агресора. Генеральна Асамблея взяла на себе функцію формування політичної волі, прийнявши низку резолюцій, які засуджують агресію, визнають анексію незаконною та вимагають репарацій. Проте через відсутність механізму виконання ці акти залишаються морально-правовими деклараціями без реального примусу. Це ще раз демонструє, що у сучасному міжнародному порядку ООН здатна лише формулювати політичні оцінки, але не має повноцінних інструментів реалізації відповідальності.

Загалом, ситуації, представлені в таблиці, вказують на необхідність реформування системи прийняття рішень в ООН, зокрема у частині блокування виконавчої функції через право вето, а також посилення ролі Генеральної Асамблеї та спеціалізованих агентств у контексті юридичної та гуманітарної відповідальності [7].

Таблиця 1.3

Ініціативи щодо реформування ООН у сфері міжнародного права

Ініціатива / Пропозиція	Суть пропозиції	Суб'єкти ініціативи	Перешкоди до реалізації	Потенційний ефект
Обмеження права вето у випадках геноциду	Добровільна відмова постійних членів від вето в гуманітарних кризах	Франція, Мексика, Група АСТ	Відсутність юридичних механізмів примусу	Підвищення ефективності захисту прав людини
Розширення Ради Безпеки	Додати постійних і непостійних членів для балансу представництва	Німеччина, Японія, Бразилія, Індія	Супротив з боку чинних постійних членів	Зростання легітимності та регіонального балансу
Посилення повноважень Міжнародного кримінального суду	Надання йому універсальної юрисдикції	ЄС, правозахисні організації	Відмова деяких країн визнавати юрисдикцію (США, РФ)	Боротьба з безкарністю, посилення верховенства права
Роль Генеральної Асамблеї у кризових ситуаціях	Активне використання механізму "Об'єднання заради миру"	Глобальний Південь	Декларативність рішень, брак виконання	Формування морального консенсусу
Уніфікація санкційних механізмів	Запровадження загальних стандартів санкцій	Програми ООН з прав людини	Розбіжності інтересів держав, політизація санкцій	Підвищення ефективності міжнародного тиску

Запропоновані в таблиці ініціативи демонструють, що проблема реформування ООН є багатовимірною і потребує системного підходу, в якому поєднуються політичні, правові та інституційні компоненти. Однією з ключових ініціатив, що має значний моральний та символічний потенціал, є добровільне обмеження права вето у випадках масових злочинів проти людяності. Попри те, що така пропозиція не передбачає змін до Статуту ООН, вона сигналізує про

намір принаймні частини постійних членів Ради Безпеки визнати межі своєї привілейованої позиції. Особливо показовою є підтримка цієї ініціативи Францією, яка фактично пропонує формалізувати відповідальність за дії або бездіяльність у випадках геноциду та воєнних злочинів. Це свідчить про еволюцію розуміння суверенітету в бік "відповідальності за захист", яка дедалі активніше звучить у сучасному правовому дискурсі [45].

Іншим важливим напрямом змін є оновлення складу Ради Безпеки, що спрямоване на усунення кричущого дисбалансу у представництві регіонів світу. Наявна структура, яка формувалася після Другої світової війни, не враховує нових геополітичних реалій та ролі країн, що стали ключовими акторами в міжнародному співтоваристві. Ідея включення до постійного складу таких держав, як Німеччина, Японія, Бразилія, Індія, Нігерія або ПАР, спрямована не лише на географічну рівновагу, а й на підвищення легітимності Ради Безпеки. Проте реалізація цієї ініціативи ускладнюється жорстким механізмом внесення змін до Статуту ООН та опором з боку нинішніх постійних членів, які не бажають втрачати винятковий статус. Унаслідок цього ідеї реформ залишаються у сфері політичних дискусій, не перетворюючись на дієві інституційні кроки [74].

Значну увагу в реформаторському порядку денному також приділено розширенню повноважень Міжнародного кримінального суду, який міг би стати універсальним інструментом притягнення до відповідальності за серйозні порушення міжнародного права. Проблема, однак, полягає у відмові низки ключових держав визнавати його юрисдикцію, що зумовлює вибірковість і нерівність у застосуванні правосуддя. Таким чином, потенціал цієї інституції обмежується політичними рамками, хоча саме її діяльність могла би стати каталізатором реального посилення відповідальності в межах міжнародної правової системи. Водночас зміцнення МКС — через зміни до Римського статуту, розширення підстав юрисдикції, фінансову незалежність — є напрямом, який підтримують як урядові, так і громадські ініціативи на глобальному рівні [57].

У межах політичних ініціатив також набирає ваги ідея активізації ролі Генеральної Асамблеї у сфері забезпечення міжнародного миру та права. В умовах, коли Рада Безпеки перебуває у стані паралічу, саме Асамблея може мобілізувати широку коаліцію підтримки, ухвалювати символічно важливі рішення та запускати інші механізми впливу — дипломатичні, інформаційні, санкційні на рівні окремих держав. Попри декларативність її рішень, морально-політична сила такого інструменту виявляється значною, особливо у контексті воєнної агресії або масових порушень гуманітарного права. Це ще раз доводить, що ефективність міжнародного впливу не завжди залежить від юридичної обов'язковості документа, а радше від широти підтримки, публічності та можливості застосування його в інституційному полі [19].

Зростає також потреба в уніфікації та конкретизації санкційних механізмів ООН, які нині є фрагментарними, часто політизованими і не мають чітких стандартів правозастосування. Формування спільних підходів до накладення санкцій, з урахуванням принципу пропорційності, механізмів перегляду та моніторингу, могло б зміцнити правову визначеність і посилити інструментальність рішень ООН. На сьогодні ж санкційна політика залишається залежною від політичної волі членів Ради Безпеки, що знову повертає дискусію до питання вето та його обмеження.

Таблиця 1.4

Передумови кризи міжнародного права у контексті діяльності ООН

Передумова	Суть проблеми	Вплив на ООН
Політизація Ради Безпеки	Блокування рішень з політичних мотивів	Втрата здатності діяти в умовах конфлікту
Відсутність примусових механізмів виконання	Рішення Генасамблеї не мають юридичної сили	Зниження впливу декларативних документів
Залежність гуманітарних структур від донорів	Фінансова й політична вразливість	Обмежена незалежність агентств ООН
Нерівність представництва у ключових органах	Постійні члени мають непропорційний вплив	Делегітимізація Ради Безпеки серед Глобального Півдня
Відсутність оновлення Статуту з 1945 року	Нереалістичність правових рамок у новому геополітичному контексті	Інституційне застаріння і спротив реформам

Проаналізовані у таблиці передумови надають змогу комплексно охарактеризувати чинники, які обумовлюють поглиблення кризи міжнародного права в межах функціонування Організації Об'єднаних Націй. Насамперед йдеться про політизацію Ради Безпеки, яка втратила свою здатність бути універсальним арбітром і виконавцем волі міжнародної спільноти. Право вето, що передбачалось як інструмент стримування ескалації між державами-переможцями Другої світової війни, сьогодні стало механізмом блокування будь-яких дій навіть у ситуаціях, коли йдеться про пряму агресію чи масові злочини. Ця обставина сприяє тому, що навіть найочевидніші порушення норм Статуту ООН залишаються без відповідного реагування, що створює прецеденти безкарності й підриває довіру до всієї архітектури міжнародного права [91].

Ще одним важливим чинником є відсутність у системі ООН примусових механізмів виконання рішень Генеральної Асамблеї. Попри те, що її резолюції часто ухвалюються переважною більшістю голосів, вони мають рекомендаційний характер і не містять інструментів прямого впливу. Така ситуація формує умовну «подвійну легітимність», коли рішення, які відповідають міжнародному праву, не реалізуються на практиці, натомість політична доцільність домінує над правовими принципами. Це сприяє ерозії верховенства міжнародного права та його підміні політичними позиціями окремих акторів, особливо тоді, коли вони мають переваги у системі голосування чи впливу [20].

Особливу увагу заслуговує проблема залежності гуманітарних структур ООН від донорського фінансування, яке часто має політичну умотивованість. Це створює ситуацію, за якої гуманітарна допомога або правозахисні ініціативи можуть бути призупинені, обмежені або скореговані відповідно до інтересів ключових донорів. Відсутність фінансової автономії знижує ефективність оперативного реагування, породжує асиметрію у розподілі допомоги, а також може викликати звинувачення в упередженості та політичній заангажованості. Таким чином, інституційна вразливість стає інструментом зовнішнього тиску,

що суперечить принципам неупередженості та універсальності міжнародної правової допомоги [37].

Крім цього, нерівність представництва у ключових органах ООН, зокрема в Раді Безпеки, суттєво знижує відчуття справедливості з боку держав, що не належать до клубу постійних членів. Багато країн Глобального Півдня, які мають значну регіональну вагу, не беруть участі в ухваленні критичних рішень, що стосуються безпеки, миру й міжнародного правопорядку. Це не лише поглиблює регіональну фрустрацію, а й формує відчуття вторинності, що підриває бажання дотримуватися зобов'язань, які формулюються без їхнього активного залучення. Виникає замкнене коло, де обмеження участі в управлінні веде до девальвації норм, які продукуються таким управлінням [72].

Нарешті, структурна проблема полягає у відсутності оновлення Статуту ООН з моменту його ухвалення у 1945 році. Документ, створений у реаліях післявоєнного світу, не відображає сучасних викликів, таких як гібридні загрози, тероризм, кібератаки, транснаціональні корпорації, зміни клімату чи масова міграція. Ці новітні форми загроз не мають чіткого правового осмислення в межах існуючих механізмів ООН, що суттєво ускладнює їх врегулювання й знижує авторитет міжнародного права в очах держав, які шукають ефективних відповідей на сучасні виклики. Без оновлення базових принципів та розширення предмету регулювання, система норм ООН виглядає застарілою і не спроможною відповідати на запити часу [21].

Роль ООН у подоланні кризи міжнародного права, таким чином, проявляється в кількох площинах: підтримці глобального діалогу, фіксації норм, захисті принципів, моніторингу порушень, символічному осуді агресорів і в ініціюванні реформ. Попри обмеження, вона залишається основною платформою, де питання справедливості, відповідальності й правопорядку артикулюються на рівні міждержавного діалогу. Сьогодні, коли світ стикається з ревізійністськими наративами, зневагою до норм, агресією як політичною стратегією, саме ООН покликана не лише нагадувати про існування міжнародного права, а й бути рушієм його оновлення. І хоча зміни неможливі

без трансформації самої організації, безліч ініціатив, які вже реалізуються або перебувають на стадії обговорення, свідчать про те, що потенціал до реформи зберігається. Питання полягає лише в тому, чи вистачить політичної волі у провідних держав, щоб перевести систему з режиму збереження статус-кво до режиму реального відновлення довіри до міжнародного права.

РОЗДІЛ 2. РЕАГУВАННЯ ООН НА ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ, ТА АНЕКСІЇ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

2.1. Роль ООН у запобіганні міжнародним збройним конфліктам

Організація Об'єднаних Націй від моменту свого створення у 1945 році задекларувала однією з головних цілей запобігання новим збройним конфліктам, які в умовах глобалізації загрожують не лише регіональній, а й загальносвітовій стабільності. Статут ООН у преамбулі чітко артикулює прагнення «урятувати майбутні покоління від лиха війни». Саме це формулювання стало правовим і моральним підґрунтям діяльності організації, а також обґрунтуванням її унікальної ролі в системі міжнародних відносин. Упродовж майже восьми десятиліть ООН відігравала різноаспектну роль у превенції конфліктів, використовуючи як політичні й дипломатичні інструменти, так і механізми миротворчості, моніторингу, посередництва, надання гуманітарної допомоги, сприяння розвитку та міжнародного правосуддя. Проте, попри цю декларативну місію та значний організаційний ресурс, практика останніх десятиліть засвідчила численні випадки неефективності, інституційної паралізації або запізненого реагування, що особливо яскраво проявилось у контексті збройної агресії Російської Федерації проти України. Щоб глибше осмислити роль ООН у сфері запобігання міжнародним конфліктам, необхідно звернутися як до її правових засад і структурних механізмів, так і до конкретної практики функціонування організації в умовах сучасних викликів [107].

Запобігання збройним конфліктам у межах мандату ООН здійснюється на основі низки фундаментальних принципів, зафіксованих у Статуті. По-перше, це принцип суверенної рівності держав, що забороняє втручання у внутрішні справи суверенних країн. По-друге, це принцип мирного врегулювання суперечок, який покладає на держави обов'язок уникати застосування сили. По-третє, це принцип невикористання сили або загрози силою у міждержавних

відносинах. Виходячи з цих засад, діяльність ООН у сфері запобігання конфліктам мала б ґрунтуватися на превентивній дипломатії, ранньому виявленні ознак ескалації, застосуванні миротворчих місій, посередництві між сторонами, запровадженні санкцій. Реалізація цих функцій є завданням різних органів ООН — насамперед Ради Безпеки, Генеральної Асамблеї, Секретаріату, а також спеціалізованих агентств, що мають відповідні повноваження у гуманітарній та безпековій сфері [68].

Найбільший формальний мандат у сфері запобігання конфліктам має Рада Безпеки. Саме вона відповідно до глави VII Статуту має право визнавати наявність загрози миру, акту агресії або порушення міжнародного порядку, а також вживати відповідних заходів — від дипломатичного тиску до застосування збройної сили. Вона може накладати санкції, вимагати припинення вогню, відправляти місії спостерігачів або миротворчі контингенти. Проте, як вже неодноразово наголошувалося, ефективність Ради Безпеки часто ускладнюється механізмом вето, який дозволяє п'ятьом постійним членам — США, Великій Британії, Франції, Китаю та Росії — блокувати будь-яке рішення, навіть якщо воно підтримується більшістю. Це створює небезпечну ситуацію, коли питання запобігання конфлікту перетворюється на арену геополітичних змагань. Особливо загрозовано це виглядає тоді, коли один із постійних членів сам є стороною конфлікту, як у випадку з Російською Федерацією у війні проти України. Таким чином, формальний мандат Ради Безпеки не завжди відповідає її фактичній спроможності діяти, що зумовлює потребу невідкладного пошуку альтернативних механізмів [77].

Генеральна Асамблея, яка представляє всі держави-члени ООН, не має виконавчого мандату, однак її роль у запобіганні конфліктам також не можна недооцінювати. Через ухвалення резолюцій, декларацій, закликів і політичних заяв вона формує глобальну думку, створює моральний тиск на сторони конфлікту, а в деяких випадках ініціює спеціальні сесії в межах механізму «Об'єднання заради миру». Такий механізм дозволяє Генеральній Асамблеї, у разі паралічу Ради Безпеки, ухвалювати рекомендації щодо колективних заходів

для підтримання або відновлення миру. Хоча ці рішення не є юридично обов'язковими, їхня політична вага є значною. Саме Генеральна Асамблея, зокрема у випадку війни в Україні, стала основним майданчиком для мобілізації світової підтримки, засудження агресії та закликів до відновлення міжнародного права. Ухвалення низки резолюцій у 2022–2023 роках, у яких закріплено принципи територіальної цілісності України, засуджено дії Росії та підтримано гуманітарні ініціативи, є свідченням того, що Асамблея здатна відігравати вагомую роль у політичному стримуванні агресорів, навіть за відсутності виконавчих повноважень[21].

Секретаріат ООН та особисто Генеральний секретар відіграють важливу роль у сфері превентивної дипломатії. Відповідно до Статуту, Генеральний секретар має право інформувати Раду Безпеки про будь-яке питання, що, на його думку, може загрожувати міжнародному миру. Така ініціатива часто лежить в основі запуску механізмів реагування. Генеральний секретар може призначати спеціальних посланців, які здійснюють місії добрих послуг, медіацію, оцінку ризиків конфлікту. Він також може виступати посередником між державами, які перебувають у фазі напруженості. Саме превентивна дипломатія, здійснювана через канали Секретаріату, дозволяє часто запобігати ескалації ще до моменту відкритого протистояння. Але знову ж таки — ефективність цих зусиль залежить від політичної волі сторін і підтримки з боку Ради Безпеки. У випадку з Україною Генеральний секретар неодноразово виступав із заявами про неприпустимість порушення суверенітету, закликав до деескалації, організовував гуманітарні ініціативи, але не мав інституційного важеля змінити хід подій [13]. Показовим у цьому контексті став його візит до Казані у жовтні 2024 року, де, в межах саміту БРІКС, він зустрівся з президентом РФ Володимиром Путіним [48]. Така демонстративна готовність до діалогу з державою-агресором, на тлі триваючої війни та чинного ордеру Міжнародного кримінального суду, поставила під сумнів неупередженість Секретаріату та актуалізувала питання: чи не стають дипломатичні механізми ООН заручниками політичної доцільності.

Важливим компонентом запобігання конфліктам є діяльність миротворчих місій ООН. У ситуаціях, де напруження не перейшло у фазу відкритого конфлікту, але загроза ескалації є реальною, ООН може направити місії спостерігачів, інструкторів, цивільних консультантів або збройні контингенти з обмеженим мандатом. Ці місії працюють на основі мандату Ради Безпеки і вимагають згоди сторін конфлікту. Вони сприяють захисту цивільного населення, роззброєнню, демобілізації, реформуванню безпекових інституцій. Однак останні десятиліття засвідчили і серйозні обмеження миротворчої діяльності ООН. По-перше, затвердження таких місій часто блокується через вето. По-друге, відсутність чіткого мандату й обмежені ресурси роблять їх неефективними у випадках масштабного насильства. По-третє, дії таких місій неодноразово піддавались критиці за бездіяльність, зловживання або втрату нейтральності. Війна в Україні не стала винятком — жодної місії ООН з мандатом щодо безпеки не було розгорнуто саме через блокування відповідних ініціатив у Раді Безпеки [5].

Серед важливих інструментів ООН у запобіганні конфліктам варто також виокремити діяльність у сфері сталого розвитку, прав людини та гуманітарної допомоги. Програми розвитку, просування верховенства права, забезпечення доступу до базових соціальних послуг, боротьба з нерівністю й дискримінацією є фундаментальними умовами запобігання внутрішнім і транскордонним конфліктам. Таким чином, робота агентств, як-от ПРООН, ЮНІСЕФ, УВКПЛ, ВООЗ, ВПП, у постконфліктних та кризових регіонах має превентивний характер і спрямована на стабілізацію ситуації. Їхня присутність дозволяє зменшити соціальну напругу, забезпечити гуманітарну інфраструктуру, підтримати уряди та громади у найвразливіших точках планети. Проте ці агентства часто стикаються з проблемами фінансування, обмеженого доступу та політичних перепон у виконанні своїх мандатів [92].

Складність сучасного середовища міжнародних відносин, зростання гібридних загроз, кібератак, транснаціонального тероризму, політичного ревізіонізму потребує від ООН оновлення механізмів запобігання конфліктам.

Війна в Україні стала лакмусовим папірцем неспроможності існуючих інституцій ООН зупинити агресію, навіть коли її характер очевидно порушує Статут. Цей кейс засвідчив необхідність глибокої реформи системи раннього попередження, підвищення ролі Генеральної Асамблеї, формалізації обмежень на використання вето, а також інституціоналізації механізмів превентивного реагування без залежності від політичної волі окремих країн. Однією з пропозицій є створення постійного механізму незалежної оцінки загроз миру, який міг би ініціювати дії в обхід Ради Безпеки на підставі голосування Генасамблеї. Іншою пропозицією є запровадження автоматичних санкційних механізмів при виявленні ознак підготовки агресії, без потреби окремого мандату.

Таблиця 2.1

Роль ООН у запобіганні міжнародним збройним конфліктам

Категорія	Опис	Проблеми / Обмеження	Можливі напрями вдосконалення
Мандат ООН	Загальне право на підтримання миру, запобігання війнам, забезпечення міжнародної безпеки відповідно до Статуту ООН	Формальна відповідальність без дієвих механізмів виконання, відсутність примусу	Посилення оперативних повноважень, створення механізмів автоматичного реагування
Рада Безпеки	Основний орган реагування на загрозу миру, може санкціонувати місії, втручання та запроваджувати санкції	Параліч через право вето, політична заангажованість, очевидний конфлікт інтересів постійних членів	Обмеження права вето (або запровадження прозорого механізму подолання права вето) у випадках геноциду й агресії; розширення кількісного і регіонального представництва
Генеральна Асамблея	Представницький орган, формує політичну волю, ухвалює резолюції, може скликати спеціальні сесії у разі бездіяльності Ради Безпеки	Рішення не є обов'язковими, часто надто загальні, вплив обмежений	Надання рішенням Асамблеї статусу обов'язкових у виняткових випадках
Генеральний секретар і Секретаріат	Ініціатор миротворчих місій, превентивної	Обмежений мандат, залежність від політичної	Посилення автономії Секретаріату в

	дипломатії, медіації, добрих послуг	підтримки, тиск постійних членів	ініційованні превентивних місій
Миротворчі місії	Механізм стримування ескалації конфліктів, моніторинг ситуацій, підтримка в демобілізації та реформі	Повільне розгортання, недостатнє фінансування, невизначений мандат	Реформа процедури мандатів, створення сил швидкого реагування
Гуманітарні програми та розвиток	Програми ПРООН, УВКПЛ, ЮНІСЕФ, ВПП та інші — усунення причин конфліктів через подолання бідності, нерівності	Залежність від донорів, слабка координація, вплив політичних умов фінансування	Інституційна незалежність, гарантоване базове фінансування, забезпечення прозорості звітності
Міжнародне право	Основна рамка для мирного співіснування держав, правові механізми притягнення до відповідальності	Відсутність обов'язковості для країн, що не визнають юрисдикцію судів, вибіркоче застосування норм	Універсалізація юрисдикції міжнародних судів, спрощення процедур розслідування та напрацювання механізмів покарання або притягнення до відповідальності

Роль ООН у запобіганні міжнародним збройним конфліктам є критично важливою, але водночас структурно вразливою. Формально організація має широкий мандат, механізми та інструменти, які дозволяють їй діяти на різних етапах розвитку конфлікту. Проте фактична реалізація цих повноважень значною мірою залежить від політичного контексту, розстановки сил у Раді Безпеки, рівня підтримки з боку держав-членів, а також наявності фінансових і адміністративних ресурсів. Запобігання конфліктам — це не лише технічне завдання, а й морально-політична відповідальність міжнародної спільноти, яку ООН може реалізовувати лише в умовах консенсусу, політичної волі та структурної гнучкості. Сьогодні, коли світ стоїть перед загрозою нових війн, а механізми колективної безпеки дедалі частіше виявляються неефективними, саме ООН має стати центром оновлення глобальної безпекової архітектури, здатної не лише реагувати на вже розпочаті конфлікти, а й активно працювати на їх попередження. Без цього її роль зведеться до архівного символу минулих надій, а не інструменту майбутнього миру.

2.2. Параліч діяльності Ради Безпеки ООН через право вето

Право вето, закріплене в Статуті Організації Об'єднаних Націй за п'ятьма постійними членами Ради Безпеки — Сполученими Штатами Америки, Великою Британією, Францією, Китаєм і Російською Федерацією — історично було запроваджене як елемент гарантування рівноваги інтересів серед держав-переможців Другої світової війни та запобіжник новому глобальному конфлікту між основними військово-політичними гравцями. Проте з плином часу, у контексті змін у системі міжнародних відносин, глобального перерозподілу сил і множинних загроз міжнародній безпеці, механізм вето дедалі частіше виступає не як інструмент стабілізації чи стримування, а як засіб маніпуляції, блокування колективних рішень та фактичної узурпації міжнародної волі окремими державами. Це перетворює право вето на одну з головних причин паралічу Ради Безпеки ООН як ключового органу, уповноваженого забезпечувати міжнародний мир і безпеку. Найяскравіше ця проблема проявилася у контексті збройної агресії Російської Федерації проти України у 2014 та особливо у 2022 році, коли Росія, будучи військовим агресором, активно використовувала право вето для блокування будь-яких резолюцій, спрямованих на зупинення агресії, засудження її дій або притягнення до міжнародно-правової відповідальності. Сама ситуація, за якої держава-агресор одночасно є постійним членом Ради Безпеки з правом вето, ставить під сумнів не лише ефективність ООН, а й саму ідею верховенства міжнародного права та рівності держав перед законом [106].

Історично право вето мало виконувати функцію гарантії участі великих держав у системі колективної безпеки. Його запровадження на Сан-Франциській конференції 1945 року було компромісним рішенням, яке дозволило залучити держави-переможниці до нової архітектури міжнародного порядку без побоювань втратити свій суверенітет або опинитися в меншості у критичних питаннях. Передбачалося, що вето буде використовуватись лише у виняткових випадках, а сама Рада Безпеки залишиться ефективним та дієвим механізмом прийняття рішень. Однак практика показала, що механізм вето став засобом

політичного шантажу, конкурентної блокади та відмови від міжнародної відповідальності. З моменту створення ООН і до 2024 року право вето було застосоване понад двісті разів. Найчастіше ним користувалися Російська Федерація (раніше — Радянський Союз), а також США, переважно у зв'язку з конфліктами навколо Близького Сходу. Сама можливість блокування рішень абсолютною меншістю — одним голосом із п'ятнадцяти — зумовлює глибоку диспропорцію між реальними міжнародними інтересами та результатами голосування, що не відповідає ні демократичним принципам, ні сучасним викликам [22].

Параліч Ради Безпеки через право вето є особливо небезпечним у ситуаціях, коли йдеться про масові порушення прав людини, акти геноциду, військові злочини чи масштабну міждержавну агресію. У таких випадках зволікання або бездіяльність Ради Безпеки тягне за собою загибель мирного населення, руйнування інфраструктури, масову міграцію, регіональну дестабілізацію та порушення загального балансу безпеки. Конфлікти в Сирії, Ємені, Південному Судані, М'янмі, а також неспровокована військова агресія РФ проти України чітко ілюструють, як наявність права вето блокує гуманітарні ініціативи, розслідування злочинів, запровадження санкцій або навіть заклики до припинення вогню. У випадку з Україною, після анексії Криму Росією в 2014 році, Рада Безпеки не змогла прийняти жодної резолюції із засудженням агресії, оскільки Росія як постійний член одразу ж скористалася своїм правом вето. Така сама ситуація повторилась у 2022 році після повномасштабного вторгнення — навіть при наявності підтримки переважної більшості держав, резолюції були зупинені на етапі голосування. Це створює прецедент, за якого держава, що порушує Статут ООН, не тільки не несе відповідальності, але й зберігає за собою повноваження блокувати будь-яку спробу міжнародного реагування, використовуючи свій статус як щит від санкцій і трибуналів [75].

Особливо суперечливо виглядає ситуація, коли вето використовується не для захисту національних інтересів у широкому сенсі, а як інструмент прикриття власної участі у злочинах. Це стосується, наприклад, багаторазового блокування

Росією створення міжнародного трибуналу щодо збиття літака рейсу МН17, або її заперечень проти розслідувань використання хімічної зброї в Сирії. Аналогічні ситуації мали місце й у випадках, коли США блокували резолюції щодо ізраїльсько-палестинського конфлікту, що також викликало звинувачення у вибірковості та подвійних стандартах. Усе це живить недовіру до Ради Безпеки як до неупередженого інституційного механізму, що працює на благо міжнародного миру. Багато держав, особливо з Глобального Півдня, вбачають у вето прояв неокolonіального підходу, який дозволяє п'яти державам диктувати політику всьому світові [23].

Параліч Ради Безпеки також спричиняє інституційне зміщення ініціатив до інших структур ООН, передусім Генеральної Асамблеї. Так, у 2022–2023 роках Асамблея стала основним майданчиком для ухвалення рішень, які засуджували військове вторгнення Росії в Україну, вимагали репарацій, виведення військ і відновлення територіальної цілісності. Проте через необов'язковий характер цих рішень вони не можуть забезпечити реалізацію конкретних заходів. Цей стан «позірної активності» в межах ООН призводить до фрустрації та зростання скепсису щодо здатності організації виконувати свою основну місію. Резонансні рішення залишаються лише декларативними актами, тоді як практична бездіяльність Ради Безпеки демотивує держави дотримуватися міжнародного права, адже порушення не тягне за собою санкцій, а агресори не позбавляються права голосу [78].

Наслідком паралічу є й зниження авторитету ООН серед громадянського суспільства, правозахисних організацій, експертної спільноти. У багатьох аналітичних доповідях прямо вказується на необхідність реформування механізму вето, його обмеження у випадках злочинів проти людяності або застосування сили, а також запровадження альтернативних процедур, які дозволили б діяти в обхід блокуючої поведінки окремих постійних членів. Серед таких ініціатив варто згадати французько-мексиканську пропозицію щодо добровільної відмови від вето у випадках масових порушень прав людини, кампанію АСТ (Accountability, Coherence and Transparency), а також ініціативу

«Єдність заради миру», яка передбачає використання механізмів Генеральної Асамблеї як обхідної дороги у разі блокування Ради Безпеки. Хоча жодна з цих ініціатив наразі не призвела до формального перегляду Статуту, їх поширення свідчить про глобальне усвідомлення загрозовості ситуації [51].

Юридичний аспект проблеми полягає в тому, що Статут ООН не містить чітких обмежень на застосування вето, а будь-яка зміна цього положення можлива лише за згодою всіх постійних членів. Це означає, що держава, яка зловживає своїм правом, має також право блокувати будь-які ініціативи щодо реформування. Таким чином, організація опиняється в замкнутому колі, де вето не лише паралізує прийняття рішень, а й унеможливорює його ж обмеження. Це становить загрозу не лише ефективності, а й самому існуванню ООН у її нинішній формі. Якщо інституція, яка претендує на глобальне лідерство в забезпеченні миру, не здатна діяти в найбільш критичні моменти, вона втрачає довіру, підтримку і функціональний сенс. Подібні оцінки вже лунають на рівні фахівців та політиків.

Окрему увагу варто приділити ролі права вето у контексті військової агресії Росії проти України, оскільки це найбільш показовий і водночас найбільш трагічний приклад блокування системи колективної безпеки. Російська Федерація, як постійний член Ради Безпеки, систематично використовувала вето з 2014 року для запобігання будь-яким рішенням, які могли б кваліфікувати її дії як агресію, порушення міжнародного права або загрозу миру. Ці дії включали блокування резолюцій щодо Криму, Донбасу, розслідування воєнних злочинів, створення міжнародних механізмів відповідальності, гуманітарного доступу до окупованих територій. Усі ці блокування не просто призвели до інституційної бездіяльності ООН, а й унеможливили міжнародно-правовий захист держави-жертви. Більше того, Росія продовжує брати участь у роботі Ради, головувати в ній і впливати на її порядок денний. Це створює ситуацію абсурду — порушник міжнародного порядку є водночас його офіційним охоронцем [26].

Параліч Ради Безпеки через вето підриває не лише функціональність ООН, а й систему післявоєнного правопорядку як такого. Це демонструє, що глобальна

архітектура безпеки, побудована на компромісах 1945 року, більше не відповідає сучасним викликам. Світова спільнота виявляється безпорадною перед новітніми формами агресії, гібридними війнами, кібератаками, політичними маніпуляціями та ревізіонізмом, які використовуються всупереч принципам міжнародного права. Якщо ООН не зможе реформувати механізм прийняття рішень, відновити довіру до Ради Безпеки і знайти альтернативні шляхи дії у разі блокування, її подальша роль у забезпеченні глобальної стабільності буде швидше символічною, а не реалістичною [24].

Таблиця 2.2

Наслідки та проблеми використання права вето в Раді Безпеки ООН

Аспект аналізу	Характеристика	Наслідки для ООН	Потенційні рішення / рекомендації
Історичне призначення права вето	Механізм узгодження інтересів великих держав-переможців, запроваджений у 1945 році	Створює нерівність у прийнятті рішень, узаконює пріоритет п'яти держав над рештою світу	Перегляд концепції вето або її модернізація під сучасні безпекові реалії
Частота та характер застосування	Найчастіше використовувалося Росією (СРСР), США та Китаєм у політично чутливих конфліктах	Параліч Ради Безпеки, блокування резолюцій щодо Сирії, України, Палестини тощо	Створення механізмів обмеження вето у випадках агресії, геноциду або масових злочинів
Вплив на ситуацію з війною в Україні	Росія блокує всі рішення щодо агресії, анексії територій, гуманітарного доступу, воєнних злочинів	ООН неспроможна виконати основну функцію — підтримання міжнародного миру й безпеки	Виключення держави-агресора з обговорення, перенесення голосувань до Генасамблеї
Юридичні обмеження на зміну механізму вето	Статут ООН вимагає згоди всіх постійних членів для внесення змін	Неможливість реформ за участі держав, які зловживають вето, призводить до «замороження» самого механізму	Формування обхідних механізмів, добровільна відмова від вето (ініціатива АСТ, Франції)
Морально-політична делегітимація	Вето унеможливорює відповідальність, дискредитує принцип рівності держав та верховенство міжнародного права	Втрата довіри до ООН, зростання критики з боку Глобального Півдня, громадянського суспільства та експертів	Посилення ролі Генасамблеї, закріплення принципу відповідальності за вето у випадках конфліктів

Альтернативи в умовах блокування	Перенесення дискусій до Генеральної Асамблеї, використання механізму «Об'єднання заради миру»	Ухвалення декларативних рішень без примусу, зниження юридичної сили реакції ООН	Розробка окремого механізму обов'язковості до виконання резолюцій ГА ООН, за умови настання виключних обставин. Створення з цією метою окремого органу з моніторингу імплементації таких рішень у законодавство країн-членів ООН.
Пропозиції реформування	Франція, Мексика, АСТ-група, окремі держави-члени ООН	Широке обговорення, але блокування з боку постійних членів	Розробка глобального пакту щодо обмеження зловживань вето, міжнародний тиск через Асамблею

Право вето, задумане як інструмент збереження миру, фактично стало джерелом блокування глобальних зусиль із запобігання війнам. Його використання, особливо в руках держав, що самі порушують міжнародне право, становить безпосередню загрозу легітимності, ефективності й авторитету ООН. У нинішніх умовах збереження цього механізму без реформування прирікає Раду Безпеки на бездіяльність, а систему міжнародних правових відносин, що формувалася з минулого століття — на деградацію. У цьому контексті розгляд механізму вето не є питанням внутрішньої процедури ООН, а стратегічним викликом для всього міжнародного порядку, стабільності та довіри до глобальних інституцій. І саме це повинно стати імперативом для міжнародної спільноти у пошуку нових, справедливіших і більш відповідальних механізмів прийняття рішень у рамках Організації Об'єднаних Націй.

2.3. Генеральна Асамблея ООН: політична воля проти юридичних обмежень

У структурі Організації Об'єднаних Націй Генеральна Асамблея посідає центральне місце як представницький, загальносвітовий орган, до складу якого входять усі держави-члени ООН. Її діяльність, хоч і не має юридично

зобов'язального характеру, формує основу для політичного консенсусу, загального міжнародного бачення конфліктів, криз та глобальних викликів. Особливої ваги набуває її роль у тих випадках, коли діяльність Ради Безпеки блокується правом вето, що унеможливлює ухвалення рішень навіть у ситуаціях відвертого порушення Статуту ООН. У таких умовах Генеральна Асамблея виступає не лише як платформа для політичного осуду, а й як інструмент глобальної легітимації дій, що відповідають принципам міжнародного права. Водночас саме зіткнення між політичною волею більшості держав-членів і відсутністю юридичної сили прийнятих рішень створює фундаментальний парадокс функціонування Асамблеї — вона може говорити від імені світу, але не може зобов'язати до дії. Це протиріччя стало особливо відчутним на тлі російсько-української війни, коли лише Генеральна Асамблея залишилася здатною ухвалювати хоча б символічні рішення (резолуції).

Таблиця 2.3

Повноваження Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН

Критерій	Генеральна Асамблея	Рада Безпеки
Юридична сила рішень	Рекомендаційна	Обов'язкова до виконання
Право вето	Відсутнє	Має 5 постійних членів
Кількість учасників	Усі держави-члени ООН	15 держав, 5 з яких — постійні члени
Реакція на порушення миру	Декларації, резолюції, звернення	Санкції, миротворчі місії, застосування сили
Представницький характер	Максимальний (1 голос = 1 держава)	Обмежений
Доступність механізмів реагування	Через механізм «Об'єднання заради миру»	Безпосередній вплив

Аналіз порівняльної таблиці дозволяє виявити глибинні дисбаланси у функціонуванні ключових органів системи ООН, які зумовлюють неоднорідність впливу, інституційної ваги та практичної реалізації рішень. Рада Безпеки, відповідно до Статуту ООН, має юридично обов'язкову силу у прийнятті рішень, що стосуються питань міжнародного миру та безпеки. Її повноваження включають не лише рекомендаційні функції, але й виконавчі, які дозволяють запроваджувати санкції, схвалювати миротворчі місії та навіть санкціонувати застосування збройної сили. На противагу цьому, Генеральна

Асамблея має переважно рекомендаційний характер повноважень, її резолюції не є юридично зобов'язальними, і вона не має інструментів прямого впливу на держави [95].

Разом із тим, у демократичному плані саме Генеральна Асамблея забезпечує рівне представництво усіх держав-членів ООН, адже кожна країна має один голос незалежно від її розміру, військової чи економічної потуги. Рада Безпеки ж є органом із обмеженим складом, де п'ять держав мають право вето, що фактично дає їм перевагу у визначенні порядку денного глобальної безпеки. Це створює ситуацію, за якої невелика група країн може заблокувати рішення, що підтримується переважною більшістю міжнародної спільноти, як це сталося у випадку з агресією Росії проти України. Саме в умовах такого паралічу виконавчих механізмів Генеральна Асамблея набуває особливого значення як інституція морального консенсусу та політичної легітимації, що, хоч і не має примусу, все ж впливає на поведінку держав через публічний тиск [25].

Окремо слід відзначити, що саме механізм «Об'єднання заради миру» (англ. *Uniting for Peace*), започаткований у 1950 році відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 377(V), став важливою інституційною відповіддю на ситуації, коли Рада Безпеки не здатна діяти через право вето [31]. Ініціатором ухвалення цієї резолюції виступили Сполучені Штати у відповідь на блокування Радянським Союзом рішень щодо війни у Кореї. Згідно з механізмом, у разі коли Рада Безпеки не виконує свою головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки через відсутність одностайності серед її постійних членів, Генеральна Асамблея має право негайно розглянути це питання та надати відповідні рекомендації, зокрема щодо застосування колективних заходів, включаючи, в разі потреби, застосування збройної сили. Цей інструмент дозволяє принаймні частково компенсувати паралізуючий ефект вето та продовжити глобальний дискурс навколо загроз міжнародному правопорядку. У ситуаціях, коли потрібна мобілізація широкої політичної підтримки без обов'язкових юридичних наслідків, Асамблея виступає центром консолідації, формуючи платформу для створення коаліцій, ухвалення

декларацій, підтримки резолюцій щодо територіальної цілісності, репарацій та правового осуду агресора [79].

Таблиця 2.4

Ключові резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо війни в Україні (2022–2023 рр.)

Дата ухвалення	Назва резолюції	Кількість голосів «за»	Основні положення
2 березня 2022	A/ES-11/1 «Агресія проти України»	141	Засудження вторгнення РФ
24 березня 2022	A/ES-11/2 «Гуманітарні наслідки агресії»	140	Заклик до доступу гуманітарної допомоги
12 жовтня 2022	A/ES-11/4 «Незаконні анексії територій»	143	Невизнання анексії Запорізької, Херсонської обл.
14 листопада 2022	A/ES-11/5 «Репарації Україні»	94	Створення реєстру збитків
23 лютого 2023	A/ES-11/6 «Справедливий мир для України»	141	Підтвердження підтримки територіальної цілісності

Аналіз ключових резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, ухвалених у 2022–2023 роках у відповідь на повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну, демонструє активну роль цього органу в мобілізації міжнародної спільноти на підтримку суверенітету та територіальної цілісності України.

Ухвалення цих резолюцій стало можливим завдяки скликанню 11-ї надзвичайної спеціальної сесії Генеральної Асамблеї, що була ініційована після блокування відповідних рішень у Раді Безпеки через право вето Росії. Першою вагомою реакцією стала резолюція ES-11/1 від 2 березня 2022 року, яка засудила агресію Росії проти України та вимагала негайного виведення російських військ. Ця резолюція була підтримана 141 державою. Наступною важливою резолюцією стала ES-11/2 від 24 березня 2022 року, яка акцентувала увагу на гуманітарних наслідках агресії та закликала до забезпечення безперешкодного доступу гуманітарної допомоги. Цю резолюцію підтримали 140 держав.

У відповідь на повідомлення про серйозні порушення прав людини, 7 квітня 2022 року Генеральна Асамблея ухвалила резолюцію ES-11/3, якою

призупинила членство Росії в Раді ООН з прав людини. Це рішення було підтримано 93 державами.

12 жовтня 2022 року була ухвалена резолюція ES-11/4, яка засудила спробу незаконної анексії Росією чотирьох українських регіонів та закликала всі держави не визнавати ці території частиною Росії. Ця резолюція отримала підтримку 143 держав [105].

14 листопада 2022 року Генеральна Асамблея ухвалила резолюцію ES-11/5, яка закликала до створення міжнародного механізму для виплати Росією репарацій Україні за завдані збитки. Цю резолюцію підтримали 94 держави.

23 лютого 2023 року, напередодні першої річниці повномасштабного вторгнення, була ухвалена резолюція ES-11/6, яка закликала до негайного, повного та безумовного виведення російських військ з території України та підкреслювала необхідність досягнення справедливого і тривалого миру відповідно до принципів Статуту ООН. Цю резолюцію підтримала 141 держава.

Водночас, Беручи до уваги те, що ООН нараховує 193 країни-члена, для аналізу більш глибокого розуміння позиції світового співтовариства до українсько-російської війни, доцільно звернути увагу на статистику голосування у рамках ООН по проектах згаданих резолюцій. Зокрема:

1. Резолюція №A/RES/ES-11/1 Aggression against Ukraine (за - 141, проти - 5, утрималися - 35);
2. Резолюція №A/RES/ES-11/2 Humanitarian consequences of the aggression against Ukraine (за - 140, проти - 5, утрималися - 38);
3. Резолюція №A/RES/ES-11/3 Suspension of the rights of membership of the Russian Federation in the Human Rights Council (за - 93, проти - 24, утрималися - 58);
4. Резолюція №A/RES/ES-11/4 Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations (за - 143, проти - 5, утрималися - 35);
5. Резолюція A/RES/ES/-11/5 Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine (за - 94, проти - 14, утрималися - 73);

6. Резолюція A/RES/ES-11/6 Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine (за - 141, проти -7, утрималися - 32) [96].

Отже, очевидним є військове вторгнення РФ на територію України та визнання цього факту як США, так і іншими розвинутими країнами, включаючи країни-члени ЄС. Втім, держави, які вже відкрито звинувачуються у підтримці російської агресії проти України (Білорусь, Китай, Північна Корея, Іран), голосують проти або утримуються під час голосування за резолюції, в яких прописано очевидні для світового співтовариства речі і факти. І не тільки згадані держави. Наприклад, група країн середньої Азії, які свого часу входили до складу СРСР (Казахстан, Киргизстан, Туркменістан, Таджикистан, Узбекистан), також, будучи традиційно лояльними до РФ та, ймовірно не бажаючи входити у режим «політичного протистояння» з РФ, здебільшого утримуються як від підтримки важливих резолюцій по Україні у рамках ООН, так і від прямих звинувачень країни-агресора у порушеннях міжнародного права.

Список «країн-друзів» або «країн-прихильників» РФ у рамках ООН не закінчується лише окресленим колом. Наведені дані по резолюціям ГА ООН, ухваленим у 2022 р., засвідчили своєрідний тренд у підходах більш як 30 країн, які, ймовірно з політичних причин не підтримують ініціатив, спрямованих на засудження дій РФ, забезпечення верховенства права, вжиття інших відповідних заходів.

Підсумки голосування у 2014 р. за Резолюцію ГА ООН №A/RES/68/262 Territorial integrity of Ukraine, у ході якого лише 100 країн підтримало резолюцію, 11 країн проголосувало проти і 58 утрималося, у порівнянні з даними по голосуваннях у 2022 році можуть свідчити про поступове звуження кола країн, які готові підтримувати дії Росії й публічно уникати будь-яких коментарів або засуджень розв'язаної проти України війни. Наведене вище фактично свідчить про присутність політичної складової під час голосування по проектах згаданих вище резолюцій та про поступове зменшення кількості країн, готових закривати очі на беззаконня, яке чинить РФ. Серед причин, які поступово призводять до

«зміни позицій» окремих країн слід віднести не тільки роль ООН як провідного майданчика, а й активну роботу нашої держави на «дипломатичному фронті».

Таблиця 2.5

Основні юридичні обмеження діяльності Генеральної Асамблеї ООН

Обмеження	Суть
Рекомендаційний характер рішень	Резолюції не є обов'язковими до виконання
Відсутність виконавчого механізму	Асамблея не має повноважень запроваджувати санкції чи місії
Обмеження за Статутом ООН	Не може дублювати або замінювати Раду Безпеки в питаннях миру
Політична фрагментованість	Наявність регіональних блоків ускладнює досягнення універсального консенсусу
Повільність процедур	Рішення ухвалюються після багатоетапних погоджень

Юридичні обмеження діяльності Генеральної Асамблеї ООН становлять один із ключових інституційних викликів у системі сучасного глобального врядування. Вони визначають межі, у яких цей орган може діяти, і зумовлюють його позиціонування як майданчика для формування політичної волі, але не як виконавчого органу, здатного безпосередньо впливати на розвиток подій у сфері міжнародної безпеки. Найважливішим обмеженням є суто рекомендаційний характер рішень Генеральної Асамблеї. Резолюції, декларації та звернення, навіть якщо їх підтримує абсолютна більшість держав-членів, не мають обов'язкової юридичної сили. Це означає, що держави можуть ігнорувати такі документи без будь-яких правових наслідків, що суттєво знижує їхній вплив у критичних ситуаціях, зокрема при збройних конфліктах чи масштабних порушеннях міжнародного права [85].

Відсутність виконавчого механізму для реалізації власних рішень також позбавляє Генеральну Асамблею можливості забезпечити дотримання навіть найважливіших документів. У контексті реагування на агресію або геноцид це означає, що Асамблея може лише засудити дії порушника, закликати до деескалації чи репарацій, але не може забезпечити виконання своїх вимог. Це суттєво знижує довіру до її рішень серед країн, які зацікавлені у швидкому,

ефективному та примусовому реагуванні. Ще одним критичним аспектом є пряма заборона дублювати або заміщувати повноваження Ради Безпеки. Статут ООН недвозначно вказує, що з моменту, коли Рада розглядає певне питання, Генеральна Асамблея не може ухвалювати рішення щодо нього без дозволу Ради. Це положення дозволяє постійним членам Ради Безпеки блокувати ініціативи в Асамблеї, що ще більше посилює асиметрію в повноваженнях органів ООН [32].

Політична фрагментованість Асамблеї, що проявляється у формуванні регіональних блоків і коаліцій, також ускладнює її ефективну роботу. Часто ініціативи, які мають гуманітарну або безпекову цінність, блокуються не через незгоду з їх суттю, а через належність до політичного альянсу, що діє за принципом «проти опонента». Така політизація процесу голосування нівелює моральний потенціал рішень Генеральної Асамблеї і створює враження про їхню заангажованість. Нарешті, складність процедур і тривалість погоджень у підготовці резолюцій призводить до запізненої реакції навіть у випадках, які потребують негайного втручання. Цей бюрократичний аспект робить Генеральну Асамблею інституційно повільною та недосконалою установою, що є критичною вадою в умовах динамічних криз, таких як війна, масові порушення прав людини чи природні катастрофи [27].

У сукупності окреслена проблематика демонструє, що попри політичну легітимність, Генеральна Асамблея залишається структурою з мінімальним рівнем виконавчих повноважень що стримує її здатність ефективно реагувати на виклики сучасності. Її ефективність значною мірою залежить від зовнішніх чинників — згоди інших органів ООН, волі держав-членів, загальної геополітичної кон'юнктури. Така ситуація вимагає вжиття заходів у контексті перегляду ролі Асамблеї у глобальному управлінні, включно з можливістю створення нових інструментів впливу або механізмів, що дозволили б реалізовувати її рішення незалежно від політичної волі опонентів у випадках, коли йдеться про мир, безпеку та захист прав людини [11].

Генеральна Асамблея ООН у сучасних умовах стала осередком політичної волі міжнародного співтовариства, здатним частково компенсувати бездіяльність Ради Безпеки. Вона виконує важливу моральну, політичну, а також символічну функцію. Однак її вплив значною мірою обмежується браком юридичної сили рішень, залежністю від міжблокової дипломатії, надмірною потребою в компромісах і процедурними складнощами. Парадокс Генеральної Асамблеї полягає в тому, що вона висловлює голос суспільства, але не може його реалізувати. Відповідно, питання посилення її ролі не лише технічне, а цивілізаційне — це виклик усьому міжнародному порядку, який має вирішити: чи здатна колективна воля націй стати дієвим чинником у запобіганні війнам і відновленні справедливості, чи залишиться лише голосом без сили. У відповідь на це майбутнє системи ООН залежить від того, чи вдасться подолати прірву між політичною легітимністю та юридичною невагомістю рішень Генеральної Асамблеї.

2.4. Спеціалізовані органи ООН та гуманітарні ініціативи для України

Спеціалізовані органи Організації Об'єднаних Націй, попри відсутність виконавчого мандату в питаннях безпеки, відіграють надзвичайно важливу роль у реагуванні на збройні конфлікти, забезпеченні базових гуманітарних потреб, захисті прав людини, підтримці вразливих категорій населення та стабілізації регіонів, що зазнали впливу військових дій. У контексті війни в Україні з 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення Російської Федерації у лютому 2022 року, діяльність цих органів набула безпрецедентного масштабу. Україна стала ареною однієї з найбільших гуманітарних катастроф XXI століття в межах європейського простору, що вимагало швидкої мобілізації міжнародної допомоги, координації дій міждержавних структур, неурядових організацій і, в першу чергу, агенцій системи ООН. Понад десять великих установ, що входять до складу системи ООН, були безпосередньо залучені до підтримки українського

народу, реагування на кризи переміщення, руйнування інфраструктури, порушення прав людини, захисту біженців та постачання екстреної допомоги.

Таблиця 2.6

Спеціалізовані органи ООН, задіяні у підтримці України, та напрями їх діяльності

Організація	Повна назва	Основні напрями роботи в Україні
УВКБ ООН	Управління Верховного комісара з питань біженців	Захист біженців і ВПО, реєстрація, надання житла, юридичний супровід
ЮНІСЕФ	Дитячий фонд ООН	Захист дітей, психосоціальна підтримка, доступ до освіти, протидія депортаціям
ВПП	Всесвітня продовольча програма	Продуктова допомога, мобільні пункти харчування, оцінка продовольчої безпеки
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я	Медична допомога, підтримка лікарень, вакцинація, евакуація хворих
ПРООН	Програма розвитку ООН	Сприяння відновленню громад, створення електронних сервісів, протидія корупції, підтримка децентралізації
УВКПЛ	Управління Верховного комісара з прав людини	Моніторинг порушень прав людини, звіти, підтримка правозахисних механізмів
МОМ	Міжнародна організація з міграції	Допомога переміщеним особам, тимчасове житло, інтеграція
UNOCHA	Координаційне управління гуманітарних питань	Загальна координація допомоги, мобілізація ресурсів, логістика

Дані таблиці свідчать про наявність багатовимірної системи реагування ООН на гуманітарну кризу, спричинену повномасштабною війною в Україні. Кожна зі структур системи ООН, попри різний мандат, функціональну спеціалізацію та географічне охоплення, виявила гнучкість, адаптивність та здатність до міжагентної координації в умовах збройної агресії РФ проти України. Найбільш помітною стала роль Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, яке зосередилося на захисті мільйонів внутрішньо переміщених осіб та біженців, які у подальшому залишили Україну. Його діяльність охоплює не лише логістику та гуманітарну підтримку, але й системну правозахисну роботу, що є критично важливою для забезпечення дотримання міжнародних стандартів захисту цивільного населення [30].

Інший вагомий компонент системи підтримки — Всесвітня продовольча програма, яка зосередила свої зусилля на продовольчій безпеці, логістиці та

оцінці рівня голоду в регіонах, де бойові дії або окупація зруйнували ланцюги постачання. Її втручання мало як безпосередній ефект (розподіл продуктів харчування), так і опосередкований — через аналітичну підтримку прийняття рішень на міжнародному рівні. Водночас Фонд ООН у справах дітей забезпечив надважливу лінію захисту прав дитини в умовах війни, здійснюючи не лише гуманітарну допомогу, а й психологічну підтримку, допомогу в організації освіти в умовах руйнування інфраструктури. Значна увага також приділялася підтримці дітей з інвалідністю, сиріт, дітей, які втратили опікунів [52]. Втім, повноваження Фонду в частині недопущення депортації дітей, фактично залишилися нереалізованими. Станом на 10.06.2025 р. за даними створеного Міністерством реінтеграції разом з Національним інформаційним бюро порталу «Діти війни», координаторкою якого є Дарія Герасимчук, Радниця-уповноважена Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації, **19546** дітей було депортовано або примусово переміщено з України. До вирішення питань, пов'язаних з можливим поверненням неповнолітніх осіб їх батькам або законним представникам, залучено низку різних організацій [98].

Надзвичайно важливою залишається діяльність ВООЗ, яка забезпечила доступ громадян до екстреної медичної допомоги, створення коридорів для евакуації тяжкохворих осіб, забезпечення медичних установ обладнанням, медикаментами та навчальними програмами. З урахуванням фактичного знищення або пошкодження сотень лікарень, така підтримка стала рятівною у багатьох випадках.

Програма розвитку ООН, у свою чергу, спрямувала зусилля на посилення стійкості громад, підтримку цифровізації, адміністрування гуманітарних виплат, антикорупційні ініціативи та довгострокову відбудову. Її діяльність в Україні є прикладом переходу від негайної реакції до стратегічної трансформації країни в умовах воєнного та поствоєнного середовища.

Не менш важливу роль відіграли й інші установи: УВКПЛ фіксувало воєнні злочини та порушення прав людини, формуючи доказову базу для майбутніх трибуналів; Міжнародна організація з міграції допомагала

внутрішньо переміщеним особам із працевлаштуванням, житлом і реінтеграцією; UNOCHA координувала зусилля всіх агентств, забезпечуючи ефективну логістику, розподіл коштів і узгодженість дій. Сукупно ці органи утворюють цілісну систему реагування, в межах якої кожна структура виконує унікальну функцію, але всі разом — реалізують загальну місію збереження людського життя, захисту гідності та забезпечення базових прав у надзвичайній ситуації[7].

Таблиця 2.7

Основні напрями гуманітарної допомоги спеціалізованих органів ООН для України (2022–2023 рр.)

Напрямок гуманітарної діяльності	Опис	Приклади реалізації
Захист переміщених осіб	Реєстрація, житло, підтримка в інших країнах	УВКБ ООН — понад 6 млн біженців
Продовольча безпека	Розподіл наборів, ваучерів, підтримка місцевих поставок	ВПП — понад 200 тисяч тонн допомоги
Дитячий захист та освіта	Мобільні центри, дистанційне навчання, психологічна підтримка	ЮНІСЕФ — понад 3 млн охоплених дітей
Охорона здоров'я	Лікарняні набори, евакуація, забезпечення інсуліном, вакцини	ВООЗ — понад 1000 поставок до лікарень
Правозахисна діяльність	Фіксація порушень, звіти про злочини, правова допомога	УВКПЛ — щоквартальні моніторингові доповіді
Відбудова та цифрова трансформація	Відновлення громад, допомога бізнесу, електронні сервіси	ПРООН — підтримка платформи «Відновлення»

Представлені в таблиці напрями гуманітарної допомоги чітко ілюструють комплексний характер діяльності спеціалізованих органів ООН у відповідь на кризу, спричинену російською військовою агресією. У кожному з напрямів спостерігається не лише реагування на безпосередні наслідки збройної агресії, а й спроба мінімізувати довгострокові ризики соціальної, демографічної, освітньої та економічної деградації, яка неминуче супроводжує такі події. Одним із найбільш критичних і водночас базових напрямів стала підтримка внутрішньо переміщених осіб та біженців. Захист прав і безпека тих, хто змушений був покинути свої домівки, з перших днів вторгнення стали пріоритетом для УВКБ ООН та МОМ, які розгорнули десятки логістичних центрів, пунктів тимчасового

прихистку, програм грошової допомоги, правового супроводу та психологічної реабілітації. Їхні зусилля дозволили забезпечити сотні тисяч людей не лише фізичним захистом, а й елементарними умовами для життя [87].

Проблема доступу до харчування, що виникла як у прифронтових зонах, так і в регіонах з великою кількістю переміщених осіб, стала предметом оперативного реагування з боку Всесвітньої продовольчої програми. Її мобільна присутність, гнучкість у формуванні допомоги та здатність масштабувати логістику дозволили покрити найбільш критичні регіони України. Допомога включала не лише пряме постачання продуктів, а й розгортання мобільних кухонь, а також впровадження ваучерної системи, що дозволяла отримати продукти через місцевих постачальників — таким чином підтримувалась і локальна економіка [69].

Захист дітей та доступ до освіти — ще один стратегічний напрям, який реалізовувався через ЮНІСЕФ. В умовах, коли тисячі навчальних закладів були пошкоджені або зруйновані, а мільйони дітей втратили можливість здобувати знання, ЮНІСЕФ забезпечив дистанційні формати навчання, створив безпечні освітні простори, мобільні шкільні комплекси та провів масштабні кампанії психологічної підтримки. Програми були орієнтовані як на дітей, так і на батьків та педагогів, що дозволяло стабілізувати освітній процес навіть у зонах нестабільності.

Охорона здоров'я як фундаментальна гуманітарна сфера була предметом діяльності ВООЗ, яка зосередилась на підтримці лікарень, постачанні медикаментів, протиепідемічних заходах, а також евакуації пацієнтів з критичних регіонів. Надання інсуліну, онкопрепаратів, хірургічного обладнання, кисневих концентраторів та комплектів для невідкладної допомоги дозволяло зберігати функціональність медичної системи в умовах війни. Крім того, ВООЗ розгорнула польові шпитали, навчала медиків роботі в умовах воєнного часу та моніторила санітарно-епідеміологічну ситуацію [35].

Правозахисна діяльність, яка координувалась Управлінням Верховного комісара з прав людини (УВКПЛ), була спрямована на фіксацію масових

порушень гуманітарного права з боку Російської Федерації, зокрема у контексті збройної агресії проти України. УВКПЛ здійснювало документування свідчень жертв та свідків, фіксувало випадки катувань, насильницьких зникнень, депортацій цивільного населення, а також сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Регулярні звіти цього органу стали основою для діяльності Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні, а також для кримінальних розслідувань Міжнародного кримінального суду. Зокрема, у березні 2023 року МКС видав ордери на арешт президента РФ Володимира Путіна та уповноваженої з прав дитини Марії Львової-Белової за незаконну депортацію українських дітей з окупованих територій [90].

Поряд із негайним реагуванням здійснювались і середньострокові проекти, орієнтовані на відбудову та цифрову трансформацію, зокрема в межах діяльності ПРООН. Цей напрям включав підтримку місцевого самоврядування, впровадження електронних сервісів, розвиток антикорупційних інструментів, підготовку інституцій до повоєнної трансформації та економічного відновлення. Програми ПРООН охоплювали як інфраструктурні ініціативи, так і підтримку малого бізнесу, жіночого підприємництва та освіти дорослих [82].

Таблиця 2.8

Кількісні показники гуманітарної діяльності системи ООН в Україні (2022–2023 рр.)

Показник	Значення	Джерело / Організація
Кількість осіб, що отримали гуманітарну допомогу	Понад 15 млн осіб	UNOCHA
Обсяг продовольства, доставленого ВПП	Понад 200 000 тонн	ВПП
Кількість дітей, охоплених підтримкою ЮНІСЕФ	Понад 3 500 000	ЮНІСЕФ
Кількість звітів про порушення прав людини	10+ докладних звітів, щоквартальні оновлення	УВКПЛ
Кількість медичних установ, які отримали допомогу	Понад 1000 медичних об'єктів	ВООЗ
Залучено коштів міжнародними донорами	Понад 4 млрд доларів США (грантова та матеріальна допомога)	UNOCHA, ПРООН

Аналіз представлених кількісних показників свідчить про безпрецедентний масштаб мобілізації ресурсів та ефективну координацію спеціалізованих органів ООН у відповідь на гуманітарну катастрофу, спричинену російською військовою агресією. Отримання впродовж двох років допомоги понад 15 мільйонами осіб, є свідченням того, що система ООН вийшла за межі традиційного реагування і розгорнула комплексну підтримку нашої держави, охопивши усі сфери життєзабезпечення: від захисту життя до медичного супроводу, продовольства, освіти та житла. Це охоплення включає не лише мешканців прифронтових регіонів, але й внутрішньо переміщених осіб, біженців, вразливі категорії населення, постраждалих від окупації чи руйнування інфраструктури [93].

Фактична доставка понад 200 тисяч тонн продовольства Всесвітньою продовольчою програмою свідчить про стійкість логістичних ланцюгів і про рівень організаційної спроможності навіть в умовах активних бойових дій. Це стало можливим завдяки напрацьованим схемам гуманітарного доступу, взаємодії з місцевими органами влади та використанню наявної інфраструктури, яка збереглась на контрольованих територіях. У числах чітко вимірюється і гуманітарний обсяг допомоги дітям: понад 3,5 мільйона дітей отримали підтримку з боку ЮНІСЕФ, що включає як доступ до освіти, так і психосоціальний захист, вакцинацію, гуманітарні пакети та супровід при евакуації [52].

Діяльність УВКПЛ, яка зафіксувала понад десять докладних звітів про порушення прав людини російською стороною на території України, стала ключовим джерелом для міжнародних механізмів правової відповідальності. Її робота дозволила напрацювати чітку доказову базу щодо масових зловживань, яка використовується як державними органами України, так і трибуналами, правозахисними організаціями, аналітичними центрами. Аналогічно, медичне забезпечення від ВООЗ, яке охопило понад 1000 об'єктів охорони здоров'я, дало змогу зберегти функціонування системи первинної і спеціалізованої допомоги в умовах надзвичайного навантаження. Цей показник включає лікарні, мобільні

медичні групи, польові шпитали, амбулаторії в сільській місцевості, що стало особливо критичним на етапі відновлення після обстрілів та окупації.

Залучення понад 4 мільярдів доларів у формі грантів, матеріальної допомоги та прямих трансфертів є ще одним підтвердженням ефективної репутації системи ООН як каналу для акумуляції міжнародних ресурсів. Ці кошти не лише використовувались для екстреної допомоги, а й стали основою довгострокових програм ПРООН, ЮНІСЕФ, ВПП, ВООЗ, спрямованих на відновлення інфраструктури, підтримку малого бізнесу, цифрову трансформацію адміністративних послуг та стійкий розвиток громад. Кількісна конкретика таблиці дозволяє зробити висновок про здатність структури ООН забезпечити одночасно масштаб, гнучкість та результативність у найскладніших умовах, що робить її однією з найефективніших міжнародних систем гуманітарного реагування сучасності [16].

Підсумовуючи, можна констатувати, що спеціалізовані установи ООН стали важливим фактором пом'якшення гуманітарних наслідків російської агресії проти України. Вони не лише забезпечили мільйони людей критично необхідною допомогою, а й створили інституційну рамку для міжнародної мобілізації, глобального моніторингу, політичного тиску на агресора та підготовки ґрунту для подальшого притягнення до відповідальності. Попри всі обмеження, пов'язані з політичним паралічем Ради Безпеки, саме ці органи продемонстрували ефективність, гнучкість і здатність діяти в умовах російського повномасштабного військового вторгнення на основі гуманітарного мандату та принципів міжнародного права. Їхня роль залишається ключовою не лише в моменті реагування, але й у процесі повоєнної трансформації постраждалих держав.

2.5. Міжнародно-правові механізми відповідальності за воєнні злочини

З моменту формування системи міжнародного гуманітарного права відповідальність за воєнні злочини посідає центральне місце в архітектурі

правосуддя, спрямованого на захист цивільного населення, обмеження методів ведення війни та встановлення персональної відповідальності осіб, винних у порушеннях законів і звичаїв війни. У світлі збройної агресії Російської Федерації проти України, що триває з 2014 року та набула безпрецедентного масштабу після лютого 2022 року, проблема ефективності міжнародно-правових механізмів притягнення до відповідальності за воєнні злочини набула винятково гострого значення. Міжнародна спільнота, попри гучні заяви та морально-політичну консолідацію навколо українського питання, зіткнулася з низкою викликів, які засвідчили наявність як потенціалу, так і обмежень чинних правових інструментів. У цьому контексті ключовим завданням є аналіз структури та функціонування міжнародних і гібридних механізмів правосуддя, їх нормативного забезпечення, прецедентної практики, інституційної спроможності й політичної підтримки, а також оцінка перспектив притягнення до відповідальності конкретних осіб — як військовослужбовців, так і вищих посадових осіб держави-агресора [11].

Одним із найголовніших міжнародно-правових інструментів у сфері боротьби з воєнними злочинами є Римський статут Міжнародного кримінального суду, прийнятий у 1998 році та чинний з 2002 року. Цей документ встановлює юрисдикцію суду щодо чотирьох основних категорій злочинів: геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів і злочину агресії. Міжнародний кримінальний суд, створений як постійна інституція, покликаний доповнювати національні юрисдикції, втручаючись лише тоді, коли національні органи не бажають або не можуть ефективно здійснювати переслідування.

Україна двічі — у 2014 та 2015 роках — подала декларації про визнання юрисдикції МКС, що дозволило суду розпочати попереднє розслідування ще у 2015 році. Після повномасштабного вторгнення прокурор МКС Карім Хан ініціював офіційне розслідування ситуації в Україні, зібравши міжнародну слідчу групу, яка працює спільно з українськими, європейськими та іншими національними органами. У березні 2023 року МКС видав ордер на арешт президента Росії Володимира Путіна та уповноваженої з прав дитини Марії

Львової-Белової за незаконну депортацію українських дітей до Росії, що є воєнним злочином відповідно до статті 8 Римського статуту. Це рішення має величезне символічне та прецедентне значення, навіть попри те, що РФ не визнає юрисдикцію суду, оскільки де-факто ізоляція Путіна від більшості міжнародних юрисдикцій є важливим елементом політичного тиску та інституціонального формування відповідальності [38].

21.08.2024 року Верховна Рада ухвалила Закон України про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправки до нього, внесений Президентом України В.Зеленським (реєстр. №0285 від 15.08.2024). З 1 січня 2025 року Україна стала 125-ю державою-учасницею Римського статуту МКС, набувши повних прав та обов'язків. Наша держава наразі має право брати участь у роботі МКС, в тому числі обирати суддів, а також відстоювати свої інтереси в МКС.

Ратифікація Римського статуту обумовлена зобов'язаннями України у відповідності до ст. 8 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Таким чином Україна демонструє світовому співтовариству свою відданість міжнародному праву та міжнародному правосуддю [44].

На сьогодні основним міжнародно-правовим інструментом для притягнення до відповідальності російських воєнних злочинців є Міжнародний кримінальний суд.

Окрім МКС, суттєву роль у притягненні до відповідальності за воєнні злочини відіграють механізми універсальної юрисдикції, що діють у рамках національних правових систем. Ці механізми дозволяють судам держав переслідувати осіб за воєнні злочини, навіть якщо злочин було вчинено за межами території цієї держави, а сам злочинець та потерпілі не є її громадянами. Такий підхід обґрунтовано вважається фундаментальним інструментом глобального правосуддя, особливо у випадках, коли міжнародні суди паралізовані або не мають достатніх повноважень.

У контексті української війни низка країн, зокрема Німеччина, Польща, Литва, Франція та Швеція, ініціювали кримінальні провадження на підставі

універсальної юрисдикції щодо фактів тортур, сексуального насильства, обстрілів цивільної інфраструктури. Дані розслідування базуються на свідченнях біженців, фото- і відеофіксації, а також інформації, наданій українськими органами влади. Національні суди стають додатковою ареною, яка дозволяє обійти обмеження, зумовлені неможливістю екстрадиції або політичним захистом злочинців на батьківщині [92].

Іншим важливим механізмом притягнення до відповідальності є створення спеціальних міжнародних або гібридних трибуналів, що діють на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН або угод між ООН та конкретними державами. Прецедентами такого підходу є Міжнародний трибунал для колишньої Югославії (МТКЮ), Міжнародний трибунал для Руанди (МТР), Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне. Ці інституції забезпечили високий рівень процесуальних стандартів і створили прецеденти в сфері кваліфікації злочинів, інтерпретації міжнародного гуманітарного права, персоналізації відповідальності. У випадку з Україною обговорюється створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Цей злочин, попри свою концептуальну важливість, є найскладнішим з погляду юрисдикції: відповідно до Римського статуту, МКС не може розглядати справи про агресію, якщо держава-агресор не є стороною Статуту, як у випадку з Росією. Саме тому постає потреба створити *ad hoc* трибунал, який базуватиметься на міжнародній угоді або резолюції Генеральної Асамблеї ООН. Європейська Комісія, Рада Європи, Україна, Польща, Латвія, Естонія активно просувають ідею створення такого органу з мандатом винятково щодо злочину агресії, який дозволить переслідувати вищих посадових осіб держави-агресора [39].

Значну роль у збиранні доказів, моніторингу і підготовці правових досьє відіграють інституції, що мають мандат на правозахисну і гуманітарну діяльність. Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ, а також незалежна Комісія з розслідування порушень в Україні (створена Радою ООН з прав людини) здійснюють системну фіксацію злочинів, ведуть інтерв'ювання потерпілих, експертну правову кваліфікацію та

документування. Звіти цих структур містять верифіковані дані про масові страти цивільних у Бучі, Ірпені, Маріуполі, масові згвалтування, обстріли медичних закладів і шкіл, депортацію дітей, які однозначно підпадають під визначення воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Хоча ці структури не мають повноважень самостійно здійснювати кримінальне переслідування, їхня робота створює основу для дій прокуратур, судів і міждержавних органів [47].

Серед важливих елементів міжнародного правового реагування на воєнні злочини — компенсаційні механізми, які покликані відновити справедливість шляхом виплати репарацій жертвам. У листопаді 2022 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію про створення реєстру збитків, заподіяних агресією Росії проти України. Цей реєстр став першим етапом до формування майбутнього компенсаційного механізму, який може бути реалізований або через міжнародний компенсаційний фонд, або через конфіскацію російських активів за кордоном. Ідея справедливого відшкодування в межах міжнародного гуманітарного права пов'язана з визнанням прав жертв як суб'єктів міжнародного правосуддя і стає все більш актуальною на тлі системної деструкції цивільної інфраструктури в Україні.

Національна система правосуддя також залишається одним з головних стовпів відповідальності. З моменту початку повномасштабної війни Офіс Генерального прокурора України ініціював понад 100 тисяч кримінальних проваджень, пов'язаних із порушеннями законів та звичаїв війни. Українські суди вже винесли низку вироків, зокрема щодо полонених російських солдатів, які зізналися у розстрілах цивільного населення або ракетних обстрілах житлових кварталів. Слідчі групи працюють у координації з МКС, Євроюстом, міжнародними експертами, використовують системи біометричної ідентифікації, геолокації, супутникового моніторингу. Слід також враховувати, що національні суди мають повне право переслідувати і осіб за злочин агресії, оскільки цей злочин визначений у Кримінальному кодексі України [67].

Таким чином, сучасна система міжнародно-правових механізмів відповідальності за воєнні злочини є поліструктурною, ієрархічною і гібридною.

Вона охоплює постійні інституції, ad hoc трибунали, національні юрисдикції, правозахисні органи, експертні групи, слідчі місії, коаліції прокуратур. У випадку з Україною ці механізми застосовуються синхронно, з розподілом компетенцій, що дозволяє не лише збирати докази, а й реалізовувати право жертв на правду, справедливість і відшкодування. Однак ефективність цієї системи залежить від низки факторів: політичної волі держав, здатності міжнародних організацій забезпечити незалежність судочинства, фінансування, юридичного визнання рішень, практичного доступу до підозрюваних. Особливої ваги набуває питання імунітетів: переслідування вищих посадових осіб держави-агресора стикається з бар'єрами, зокрема нормами про функціональний і персональний імунітет. Водночас сучасна практика, зокрема юриспруденція МТКЮ та Міжнародного суду, поступово обмежує ці імунітети у справах, що стосуються міжнародних злочинів [94].

Отже, міжнародно-правові механізми відповідальності за воєнні злочини в умовах російсько-української війни продемонстрували і потенціал, і обмеження глобальної системи правосуддя. З одного боку, наявність усталених правових інструментів, узгоджених процедур і співпраця між юрисдикціями створюють передумови для ефективного притягнення до відповідальності. З іншого — відсутність механізмів примусу, політичне блокування, юрисдикційні обмеження та питання екстрадиції знижують швидкість та результативність процесів. Проте з урахуванням історичного значення подій, масштабу злочинів і рівня міжнародної уваги до України, саме ця ситуація може стати поштовхом до переформатування глобального правосуддя, вдосконалення системи трибуналів і створення більш справедливого, неупередженого та ефективного механізму, здатного забезпечити не лише осуд винних осіб, а й реальне відновлення справедливості, включаючи компенсаційні виплати.

2.6. Вплив воєнної агресії проти України на реформаторський дискурс в ООН

З початком повномасштабної воєнної агресії Російської Федерації проти України у лютому 2022 року міжнародна спільнота стала свідком глибокої системної кризи у механізмах забезпечення міжнародного миру та безпеки, які було закладено в архітектуру Організації Об'єднаних Націй після Другої світової війни. Вторгнення, що супроводжувалося грубими порушеннями Статуту ООН, численними актами агресії, злочинами проти людяності, цілеспрямованими обстрілами цивільної інфраструктури, вбивствами мирного населення та депортацією дітей, оголило інституційні дисбаланси, функціональні обмеження, та політичну заангажованість і своєрідну безпорадність органів ООН. Ці обставини актуалізували необхідність комплексного переосмислення засад функціонування Організації, започаткували новий етап реформаторського дискурсу та породили вимоги до оновлення не лише окремих процедур, а й принципів прийняття рішень, складу виконавчих органів, юрисдикційного повноваження й глобальної представницької легітимності. Агресія проти України стала не лише каталізатором політичної солідарності частини держав, а й потужним імпульсом до перегляду системного статус-кво, який упродовж десятиліть залишався майже недоторканим попри численні кризи та воєнні конфлікти.

Таблиця 2.9

Основні теми реформаторського дискурсу в ООН після лютого 2022 у зв'язку з агресією РФ проти України

Напрямок реформування	Причина актуалізації	Результати / тенденції
Обмеження права вето	Блокування рішень щодо війни в Україні	Ініціативи АСТ, Франції/Мехики, пропозиції про добровільну відмову
Реформа Ради Безпеки	Нерепрезентативність, параліч через вето	Пропозиції щодо розширення складу, введення регіонального представництва
Роль Генеральної Асамблеї	Активізація механізму «Об'єднання заради миру»	Рішення Асамблеї стають політичним дороговказом при блокуванні РБ

Механізми притягнення до відповідальності	Відсутність юрисдикції МКС щодо агресії	Обговорення створення спеціального трибуналу по злочину агресії
Репрезентативність Глобального Півдня	Відсутність постійного представництва	Посилення критики структури ООН, вимоги нових постійних місць
Припинення повноважень агресора	Участь РФ у виконавчих органах попри агресію	Припинення членства РФ у Раді з прав людини (2022)

Аналіз цієї таблиці надає змогу простежити, як повномасштабна війна в Україні стала потужним каталізатором для переосмислення ролі і повноважень ключових структур, а також процедур функціонування Організації Об'єднаних Націй. У центрі уваги опинилося насамперед питання обмеження або радикального перегляду права вето, адже саме воно виявилось головною перепорою для колективної реакції Ради Безпеки на акт агресії з боку постійного члена — Російської Федерації. На тлі масових порушень Статуту ООН, руйнування системи безпеки в Європі та гуманітарної катастрофи міжнародна спільнота вкотре побачила, що право вето більше не виконує функцію стримування, передбачену післявоєнною архітектурою безпеки, а перетворилося на інструмент прикриття системного порушення міжнародного правопорядку. Це спричинило хвилю ініціатив щодо добровільного або інституційного обмеження вето у випадках масових воєнних злочинів, злочинів проти людяності чи злочину агресії [67].

У цьому ж контексті значно активізувалась дискусія щодо складу Ради Безпеки, яка за своєю структурою залишається застарілою і нерепрезентативною. Відсутність постійного представництва Глобального Півдня, Африки, Латинської Америки чи мусульманських країн викликає гостру критику, що посилилась у зв'язку з нездатністю Ради реагувати на агресію проти України. Паралельно з тим зросло значення Генеральної Асамблеї, яка, попри свій рекомендаційний статус, на практиці змогла забезпечити політичне засудження агресора, ініціювати важливі резолюції, посилити міжнародний тиск та задати морально-правовий орієнтир. Це знову ж таки стимулювало пропозиції

про розширення функціональних повноважень Асамблеї, щонайменше у контексті кризових ситуацій, коли Рада Безпеки паралізована [40].

Особливе місце у реформаторському дискурсі займає питання притягнення до відповідальності. Оскільки Римський статут не дозволяє Міжнародному кримінальному суду розглядати злочин агресії проти України без згоди держави-агресора, питання створення спеціального міжнародного трибуналу стало одним з найбільш практичних і резонансних. Це обговорення не лише актуалізує концептуальні прогалини в механізмах глобального правосуддя, але й вимагає перегляду розподілу компетенцій між органами ООН і міжнародними судовими інституціями [62].

Таблиця 2.10

Порівняльний аналіз заяв держав-членів ООН щодо реформування після 2022 року

Країна / група країн	Позиція щодо реформи РБ	Підтримка обмеження вето	Пропозиції щодо трибуналу	Ставлення до ролі Генасамблеї
Україна	Повна реформа, виключення РФ	Так	Так	Посилення
Франція	Обмежене вето у разі масових злочинів	Так	Так	Підтримка
США	Обмеження вето, але без скасування	Частково	Так	Обережна підтримка
Африканський союз	За регіональне розширення	Переважно так	Не визначено	За збалансування ролей
Китай, Росія	Проти зміни статусу РБ	Проти	Проти	За збереження статусу-кво

Дані таблиці дозволяють узагальнити ключові позиції провідних держав і регіональних блоків щодо питання реформування Організації Об'єднаних Націй, що особливо загострилось після початку повномасштабної війни Росії проти України. Виділяються кілька ліній розмежування, які зумовлені як геополітичними інтересами, так і історичними уявленнями про роль ООН у глобальному врядуванні. Україна, як держава, що постраждала від агресії, закономірно виступає за глибоке реформування системи міжнародної безпеки,

передусім Ради Безпеки, а також за позбавлення Російської Федерації її постійного місця в цьому органі. Також Україна послідовно підтримує обмеження вето, створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії та розширення повноважень Генеральної Асамблеї. Її риторика ґрунтується не лише на морально-правовому підході, а й на прагматичних вимогах до відновлення справедливості та ефективності.

Франція посідає особливу позицію як одна з держав-постійних членів Ради Безпеки, яка, на відміну від Росії, Китаю чи США, визнає необхідність обмеження вето при масових порушеннях прав людини. Французька ініціатива, що передбачає добровільну відмову від вето у випадках геноциду або воєнних злочинів, засвідчує готовність до часткового реформування системи, однак залишається в межах добровільної етики, а не юридично обов'язкової процедури. США демонструють обережну підтримку обмеження вето, особливо у випадках агресії, проте на практиці зберігають привілей своєї юрисдикційної ваги. При цьому Вашингтон активно просуває ідею створення трибуналу щодо агресії проти України та посилює співпрацю з Генеральною Асамблеєю на політичному рівні [28]. Разом з тим слід враховувати, що після приходу до влади Д.Трампа Мін'юст США у березні 2025 р. повідомив про вихід США з Міжнародного центру переслідування за злочин агресії проти України, який було створено у 2023 році Агентством Європейського Союзу з питань співпраці у сфері кримінального правосуддя (Євроюст). Міжнародний центр залучений до розслідування діяльності російських високопосадовців і підготовки документів для судових розглядів. Центр створювався для організації притягнення керівництва Росії, а також її союзників у Білорусі, Північній Кореї та Ірані до відповідальності за агресію.

Адміністрація президента США Д.Трампа також скорочує роботу Групи з розслідування воєнних злочинів - відомої як WarCAT, яку створив у 2022 році тодішній генеральний прокурор США Меррік Гарланд. Її завданням була координація зусиль міністерства юстиції щодо притягнення до відповідальності росіян, винних у звірствах, скоєних в Україні. Тому не можна виключати, що

остаточна позиція Сполучених Штатів Америки відносно обмеження права вето в РБ ООН може дещо відрізнятись від заяв 2022 року [102].

Країни Африканського союзу дедалі частіше наголошують на несправедливості сучасного складу Ради Безпеки та вимагають його розширення, зокрема з включенням представників Африки як постійних членів. Їхня позиція не завжди однозначна щодо права вето чи створення нових трибуналів, однак домінує риторика рівноправності, репрезентативності та деколонізації структури глобального управління. Це свідчить про прагнення до системної трансформації ООН у бік справжньої інклюзивності. Натомість Китай і Росія продовжують послідовно виступати проти будь-яких змін статусу Ради Безпеки, категорично відкидають можливість обмеження вето та блокують ініціативи зі створення нових судових інституцій. Вони наполягають на збереженні чинної моделі балансів, що надає їм перевагу у прийнятті рішень, і вбачають у спробах реформування загрозу для геополітичного впливу [1].

Таблиця 2.11

Вплив війни в Україні на інституційні практики ООН (2022–2024)

Напрямок впливу	До 2022 року	Після 2022 року
Скликання надзвичайних сесій	Рідкісне, у виняткових випадках	Постійне використання механізму «Об'єднання заради миру»
Рішення Генасамблеї	Формальні, часто декларативні	Політично вагомі, основа для санкцій, репарацій тощо
Участь держав у реформаторському діалозі	Обмежене коло країн	Розширення, участь Глобального Півдня, Східної Європи
Обговорення створення трибуналу	Спорадичне, лише по окремих конфліктах	Постійна ініціатива, розробка моделей щодо РФ
Визнання війни як тесту на ефективність	Теоретичний рівень	Фактичне визнання кризової неефективності інституцій

Аналіз цієї таблиці дозволяє виявити ключові зміни, що відбулися в інституційній поведінці та процедурній практиці Організації Об'єднаних Націй унаслідок російсько-української війни. Якщо до 2022 року чимало передбачених Статутом ООН механізмів залишалися радше символічними або застарілими, то після початку повномасштабної агресії відбувся якісно новий етап актуалізації, мобілізації та часткового переформатування внутрішніх процедур.

Одним із найяскравіших прикладів стала активізація скликання надзвичайних спеціальних сесій Генеральної Асамблеї в межах механізму «Об'єднання заради миру». Цей інструмент, раніше застосовуваний лише у виняткових ситуаціях, почав використовуватись системно як відповідь на параліч Ради Безпеки через російське вето. Внаслідок цього рішень Асамблеї було ухвалено значно більше, ніж у середньому за попередні десятиліття [41].

Самі рішення Генеральної Асамблеї, які раніше сприймалися як політичні декларації, отримали зовсім інший рівень впливовості. Після 2022 року їх почали активно використовувати в якості основи для застосування санкцій, дипломатичного тиску, юридичних ініціатив і навіть у процесі формування національної політики окремих держав. Таким чином, політична вага Генасамблеї зросла, навіть попри відсутність у її рішеннях прямої обов'язкової сили. Це дозволяє говорити про неформальне розширення функціональних можливостей Генеральної Асамблеї, що стало свого роду компенсацією за інституційний параліч виконавчого органу — Ради Безпеки [97].

Значною мірою змінився і характер участі держав у дискусіях щодо реформування. Якщо до повномасштабного вторгнення теми реформ залишались у фокусі переважно обмеженого кола дипломатичних учасників і юридичних експертів, то після 2022 року ці дебати набули масового характеру, зокрема за активної участі країн Глобального Півдня, нових демократій та держав, які не мають впливу в Раді Безпеки, але прямо або опосередковано постраждали від її бездіяльності. Це призвело до появи нових коаліцій, документів, резолюцій і дипломатичних ініціатив, що вивели реформаторський дискурс на практичний рівень. Дискусії більше не обмежуються символічними закличками, а стосуються конкретних механізмів: обмеження вето, зміни складу РБ, посилення ролі Генасамблеї та модернізації процедур гуманітарного реагування [58].

Війна в Україні також стала прецедентом для поглиблення обговорення створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії. На відміну від конфліктів, у Косово або Сирії, у випадку з Україною пропозиція про трибунал

вийшла на рівень обговорення конкретних юридичних моделей, а також почала отримувати політичну та інституційну підтримку з боку міжнародних організацій, включаючи Європейську Комісію, Парламентську Асамблею Ради Європи, ОБСЄ та окремі держави-члени ООН. Це свідчить про певне зрушення в інституційній культурі міжнародного правосуддя, яка прагне адаптуватися до нових форм агресії в реальному часі.

Таблиця 2.12

Перспективні моделі реформування ООН, запропоновані після 2022 року

Модель / концепція	Суть	Переваги	Перешкоди / критика
Модель обмеження вето	Вето не застосовується у випадках злочинів проти людяності	Зменшення паралічу, гуманітарна ефективність	Добровільний характер, неформальність
Розширення Ради Безпеки	Додаткові постійні та непостійні члени	Більш репрезентативна структура	Потреба в зміні Статуту, відсутність консенсусу
Трибунал з агресії проти України	Спеціальний ad hoc суд із юрисдикцією щодо злочину агресії	Заповнення прогалини в міжнародному праві	Політична воля, складність створення
Посилення ролі Генеральної Асамблеї	Надання рішень Асамблеї статусу «де-факто обов'язкових» у кризах	Демократизація рішень, зменшення ролі вето	Потрібна докорінна реформа повноважень

Аналіз цієї таблиці дозволяє комплексно представити найважливіші концепції реформування Організації Об'єднаних Націй, що були запропоновані, посилені або переосмислені внаслідок повномасштабної агресії Російської Федерації проти України. Всі запропоновані моделі виходять з усвідомлення глибокої дисфункції чинної архітектури глобального безпекового врядування, яка виявилася неспроможною зупинити агресора, притягнути його до відповідальності або хоча б дати інституційну відповідь на найбільше порушення Статуту ООН з часів Другої світової війни. На цьому тлі модель обмеження права вето стала однією з найбільш підтримуваних у публічному дискурсі та дипломатичних колах. Її ключовий сенс полягає в тому, щоб у разі масових порушень прав людини, злочинів геноциду чи актів агресії, постійні

члени Ради Безпеки не могли блокувати резолюції, які мають очевидний консенсус серед інших держав. Перевага цієї моделі — у швидкому реагуванні, гуманітарній доцільності та моральному імперативі, однак основною її вразливістю залишається добровільний характер та відсутність зобов'язуючого механізму впровадження [9].

Другою концептуально важливою ініціативою є розширення складу Ради Безпеки, що набуло нового змісту у світлі розмов про відсутність представництва країн Глобального Півдня, Африки, Латинської Америки та ісламського світу. Висуваються різні варіанти: від запровадження нових постійних членів без права вето до створення категорії напівпостійного членства із певною ротаційною логікою. Така модель виглядає потенційно більш справедливою та інклюзивною, однак її реалізація потребує внесення змін до Статуту ООН, що можливе лише за згоди чинних постійних членів, включаючи Росію та Китай, які не зацікавлені в обмеженні власних преференцій. Саме це і є ключовим гальмом для практичного втілення цієї реформи, попри її широку підтримку серед решти держав-членів [42].

Третя модель — створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії — є відповіддю на відсутність інституційної юрисдикції Міжнародного кримінального суду у випадку, коли держава-агресор не ратифікувала Римський статут. У випадку з Росією саме ця прогалина стала причиною необхідності нового формату трибуналу, який дозволить переслідувати вище керівництво за акт агресії проти України. Перевага цієї моделі — у її конкретності, адресності та фокусі на прогалині міжнародного права. Основною проблемою є політична воля держав для створення такого трибуналу, зокрема через Генеральну Асамблею ООН або шляхом міждержавного договору, а також майбутнє визнання його легітимності з боку міжнародної спільноти [17].

Четверта пропозиція — посилення ролі Генеральної Асамблеї у врегулюванні конфліктів і криз — впливає з успішного функціонування механізму «Об'єднання заради миру» у відповідь на блокування Ради Безпеки.

Асамблея дедалі більше виконує функцію морального та політичного арбітра, тому пропонується юридично закріпити за нею право ухвалювати рішення в надзвичайних ситуаціях, які хоча й не мають зобов'язуючої сили, але можуть мати фактичні наслідки: санкції, створення трибуналів, міжнародні операції гуманітарної допомоги тощо. Ця модель має перевагу в демократичності й прозорості, однак її стримує консервативний характер Статуту ООН, який не передбачає виконавчої функції для Асамблеї. Таким чином, її реалізація потребує глибокого перегляду основоположних документів [99].

Усі ці процеси, активовані війною в Україні, свідчать про те, що реформування ООН більше не є лише теоретичною проблемою дипломатичної спільноти, а набуло конкретного характеру внаслідок гострого прикладу тотального порушення міжнародного порядку. Агресія не лише загострила протиріччя, а й показала, що без реформ сам інституційний авторитет ООН буде підточуватись дедалі більше, знижуючи її вплив як гаранта глобального правопорядку. Нездатність ефективно зупинити війну, притягнути винних до відповідальності або навіть заблокувати місце агресора в найважливіших органах ООН створює кризу довіри, що в довгостроковій перспективі може сприяти маргіналізації Організації, виникненню подібних ситуацій за участю інших країн, що мають право вето в РБ ООН: КНР, як відомо, прагне отримати контроль над Тайванем, США не приховують інтересу до території Гренландії, Панамського каналу тощо. Саме тому досвід реагування на війну в Україні слугує не лише уроком, а й каталізатором до негайного системного перегляду функціонування системи ООН, її повноважень, механізмів легітимації рішень і механізмів впливу на держави, які грубо і свідомо порушують базові принципи міжнародного співіснування. У цьому сенсі Україна стала не лише жертвою агресії, а й суб'єктом глобального реформаторського процесу, що ставить перед людством питання про ефективність і справедливість нової архітектури міжнародної безпеки.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ООН ДО СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Проблеми оновлення складу Ради Безпеки та справедливого представництва

Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй з моменту свого створення у 1945 році залишається одним з центральних органів у системі підтримання міжнародного миру та безпеки. Утім, структура цього органу, сформована у післявоєнний період з урахуванням геополітичної конфігурації середини ХХ століття, дедалі частіше піддається критиці як така, що не відповідає реаліям сучасного світу. Основні претензії, як вже зазначалося, полягають у відсутності справедливого представництва держав, нерівності між постійними та непостійними членами, домінуванні політичних інтересів кількох країн і блокуванні важливих рішень через механізм вето.

Усе це разом створює глибоку кризу довіри до Ради Безпеки, а також знижує ефективність її діяльності в контексті нових викликів — від регіональних конфліктів до глобальних загроз, в тому числі таких як агресія, тероризм, кліматична нестабільність та кібербезпека.

На момент створення ООН п'ять постійних членів Ради Безпеки — Китай, Франція, СРСР (пізніше Росія), США і Велика Британія — були переможцями Другої світової війни і втілювали в собі головні сили, відповідальні за новий міжнародний порядок. Така архітектура мала відобразити баланс сил того часу, з урахуванням необхідності досягнення консенсусу між ключовими державами світу. Проте вже з другої половини ХХ століття, особливо після процесу деколонізації та формування численних нових держав в Африці, Азії, Латинській Америці, постало питання про невідповідність цієї структури принципу суверенної рівності. Рада Безпеки складається з 15 членів, п'ять з яких є постійними, а десять обираються на два роки Генеральною Асамблеєю. Проблема полягає в тому, що постійні члени мають право вето, а решта — ні, що створює очевидну асиметрію у можливості впливати на глобальні рішення [55].

Усі реальні спроби реформування Ради Безпеки стикаються з парадоксом: жодна зміна не може бути схвалена без згоди постійних членів, а саме вони мають найбільше підстав зберігати статус-кво. Саме ця внутрішня суперечність, закладена в механізм змін до Статуту ООН, робить реформування майже неможливим у формальному сенсі. Однак після таких кризових подій, як війна в Іраку (2003), агресія РФ проти Грузії (2008), анексія Криму (2014) і особливо повномасштабне вторгнення в Україну (2022), заклики до оновлення складу Ради Безпеки стали дедалі голоснішими й підтримуються дедалі ширшим колом держав. Вони наголошують, що світова політика більше не є монополією кількох держав, що основні виклики сьогодення є глобальними, а відповідно — і система безпеки має бути інклюзивною [56].

Значну частину критики спрямовано на те, що жодна з країн Африки не представлена серед постійних членів Ради Безпеки. Аналогічно, Латинська Америка та Карибський басейн, які разом нараховують понад 600 мільйонів населення, також не мають постійного представництва. Рівень впливу мусульманських країн також не відображений у цій структурі. Більше того, Азія — частина світу із найбільшим населенням — має лише одного постійного члена (Китай), тоді як такі економічно та політично потужні держави, як Японія чи Індія, залишаються за межами цього формату. Усе це створює ситуацію, коли країни, що несуть відповідальність за глобальну безпеку, не мають інституційної змоги брати участь у прийнятті ключових рішень. Це породжує відчуття системної несправедливості та знижує довіру суспільства до ООН у цілому [43].

У межах міжнародного дискурсу щодо оновлення складу Ради Безпеки окреслилися кілька домінантних підходів.

Перший з них передбачає розширення кількості постійних членів без скасування права вето. Такий підхід підтримується низкою держав, зокрема Індією, Бразилією, Німеччиною та Японією — об'єднаних у так звану Групу G4. Вони аргументують свою позицію активною участю в операціях ООН, економічною потужністю, роллю в регіональній політиці та внеском у підтримання миру. Проти цієї моделі виступає інша коаліція держав — «Єдиного

консенсусу» (Uniting for Consensus), що включає Італію, Пакистан, Південну Корею, Аргентину, Мексику та ін., які не бажають зміцнення позицій своїх регіональних конкурентів.

Друга модель передбачає запровадження нової категорії членства — наприклад, довгострокових (6-8 років) або так званих «напівпостійних» членів без права вето. Такий компроміс спрямований на підвищення представництва без порушення статусу поточних постійних членів.

І третій підхід — найбільш радикальний — полягає у скасуванні або різкому обмеженні права вето як такого та реформуванні всієї структури Ради з урахуванням принципу один член — один голос, або надання вирішального значення кваліфікованій більшості. Проте реалізація цього варіанту практично неможлива без зміни Статуту ООН і відповідного ратифікування усіма постійними членами [34].

Незалежно від моделі, спільним знаменником у глобальному дискурсі є усвідомлення необхідності забезпечення більшої легітимності Ради Безпеки, яка наразі демонструє неспроможність відповідати на актуальні загрози. Прикладами таких загроз стали не лише війна в Україні, але й конфлікти в Сирії, Ємені, Судані, де Рада або не змогла схвалити рішення через вето, або залишалась бездіяльною. Усе частіше лунають звинувачення в тому, що Рада Безпеки перетворилася на арену геополітичного протистояння, а не на платформу колективного забезпечення миру. Це створює передумови для обходу її рішень, порушення санкцій, зниження дисципліни у сфері міжнародного права та появи альтернативних механізмів безпекового співробітництва поза межами ООН [101].

Водночас реформа складу Ради Безпеки є не лише політичним чи процедурним викликом, а й питанням глобальної справедливості. У контексті сучасного світу, що дедалі більше фрагментується, виникає потреба формалізованого врахування інтересів різних цивілізаційних, культурних, економічних і географічних блоків. Це означає, що розширення Ради має базуватись не лише на геополітичних амбіціях, але й на об'єктивних показниках

— рівні залученості до миротворчих операцій, внесках до бюджету ООН, відповідності демократичним і правовим стандартам. У такий спосіб можливо досягнути балансу між впливом і відповідальністю, що відповідає і духу Статуту, і викликам ХХІ століття.

Не менш важливим є і питання регіонального балансу. Якщо розширення відбуватиметься лише за рахунок економічно сильних держав, існує ризик посилення вже наявного дисбалансу між «Глобальною Північчю» і «Глобальним Півднем». Саме тому актуальними є пропозиції щодо обов'язкового включення представників Африканського континенту як постійних членів Ради, що історично були позбавлені цього права. Африканський союз неодноразово заявляв про неприйнятність збереження структури, в якій понад 50 держав позбавлені постійного голосу у питанні глобальної безпеки. Аналогічні вимоги висувають країни Латинської Америки та мусульманського світу. У підсумку це створює широкий міжнародний консенсус щодо необхідності реформатування, навіть якщо погляди на форми реалізації цієї реформи залишаються різними [8].

Проблема також полягає в тому, що кожна спроба або ініціатива реформування неминуче стикається з перехресними вето та регіональними конфліктами інтересів. Це ускладнює процес досягнення консенсусу, вимагає дипломатичної гнучкості, інноваційних формул, зокрема обмеженого строку повноважень, спеціальних квот для малих держав або об'єднаного регіонального членства. Проте жодна з цих ідей не зможе втілитися без потужної політичної волі на найвищому рівні, а також без натиску з боку громадянського суспільства, наукової спільноти, правозахисних інституцій та міжурядових коаліцій, зацікавлених у збереженні дієвості міжнародного права [99].

Отже, оновлення складу Ради Безпеки ООН та забезпечення справедливого представництва є не лише технічним завданням міжнародної організації, а стратегічною потребою світової системи безпеки, яка перебуває у стані глибокої трансформації. Агресія Росії проти України, як і бездіяльність Ради Безпеки у

багатьох інших конфліктах, викрили інституційні межі чинної моделі, яка більше не здатна гарантувати ефективне та легітимне врегулювання криз.

Саме тому реформування складу РБ має стати не винятком чи жестом доброї волі, а наслідком об'єктивного процесу адаптації міжнародного врядування до нових реалій — багатополлярності, глобальної взаємозалежності та підвищених очікувань до прозорості, рівності й відповідальності міжнародних інституцій. Без цього будь-яка декларація про підтримку миру та безпеки залишатиметься риторикою, відірваною від політичної і правової реальності сучасного світу.

В якості пропозиції варто розглядати на рівні ЄС ініціювання глобальної дискусії щодо створення нової міжнародної організації або органу, не заснованого на базі ООН, але з подібними процедурними принципами (на кшталт Ради Безпеки) та з урахуванням проблематики, до якої призвело право вето в нинішній моделі РБ ООН.

Таку ініціативу необхідно просувати через групу G4, забезпечивши підтримку з боку країн як Глобального Півдня, так і Глобальної Півночі, а також Африканського Союзу та держав Латинської Америки. Процес діалогу з цими державами доцільно реалізовувати без участі Китаю, Російської Федерації, Білорусі та Північної Кореї. Умовною назвою такої структури може бути «Всесвітній Комітет з реагування на глобальні виклики». На початковому етапі доцільно провести попередні консультації з країнами-партнерами щодо формату та мандату цього комітету на засадах міжнародного права.

У контексті згаданої ініціативи доцільно аргументовано викладати коло загальносвітових проблем, вирішення яких ознаменувалося неспроможністю Ради Безпеки ухвалити відповідні рішення, що в підсумку призвело до серйозних наслідків, включаючи загибель людей. У рамках ініціативи необхідно акцентувати увагу на можливих перевагах від участі певної держави у такому Комітеті.

Виходячи з практики передачі подібних ініціатив дипломатичними каналами для подальшого розгляду на рівні уряду певної держави, варто пам'ятати, що не в усіх країнах правляча верхівка повністю відображає інтереси суспільства, тому не буде зайвим одночасно залучати громадянське суспільство відповідних держав до розгляду та оцінки таких ініціатив — з викладенням гуманітарних, політичних та економічних переваг.

У разі досягнення суттєвого прогресу в питанні формування Комітету, необхідно буде узгодити з ООН можливість ухвалення ГА рішень щодо залучення новоствореного комітету до практичних кроків, включаючи участь у миротворчих операціях, у випадку наявності очевидних фактів зловживання правом вето, як це сталося у випадку з Україною. Оптимальним варіантом для висунення подібних ініціатив є Європейський Союз. В якості аргументів, чому саме ЄС, — слід прийняти до уваги суттєві «корективи» зовнішньої політики США по відношенню до РФ у зв'язку з війною в Україні, а також погрози Штатів вийти з перемовин та наміри залишити Україну напризволяще. Згадана ініціатива могла б бути цікавою для ЄС, оскільки поступове самоусунення США від ролі безпекового лідера та їх небажання здійснювати ефективний економічний тиск на Росію створює певний вакуум у системі світового правопорядку.

Успішна реалізація такої ініціативи з боку ЄС в сьогоденних умовах, з огляду на викладене вище, надасть Європейському Союзу поступово перетворитися на новий центр впливу, який буде спроможний у військовому та економічному сегменті забезпечити протистояння Росії або іншим регіональним викликам. Адже заяви європейських політиків стосовно створення власної армії ЄС та порівняльної оцінки потужності військово-промислового комплексу РФ і європейських країн вже лунають не вперше.

Демонструючи політичну пасивність у питанні подальшої військової підтримки України та прагнення відновити й розвивати відносини з Росією, — що суперечить зовнішньополітичному курсу США за часів Джо Байдена, — Сполучені Штати фактично дали сигнал Європейському Союзу про необхідність

самостійного забезпечення власної оборонної безпеки в середньо- та довгостроковій перспективі. За умов належного дипломатичного супроводу та з урахуванням наявного досвіду функціонування міжнародних інституцій поза системою ООН, така ініціатива може стати ключовим кроком на шляху до формування повноцінної альтернативи Раді Безпеки ООН.

3.2. Реформа права вето та пошук балансу між впливовістю й справедливістю

Право вето, передбачене Статутом Організації Об'єднаних Націй і закріплене за п'ятьма постійними членами Ради Безпеки — Китайською Народною Республікою, Французькою Республікою, Російською Федерацією, Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії та Сполученими Штатами Америки, з моменту утворення ООН виступало одним із фундаментальних інструментів гарантування консенсусу між великими державами. Його наявність мала на меті запобігти повторенню глобальних конфліктів шляхом уникнення ситуацій, коли якась із провідних держав залишиться в опозиції до рішень міжнародної спільноти й відповідно проігнорує їх виконання або навіть вдасться до протидії. Утім, реальна практика використання вето, особливо в останні десятиліття, дедалі чіткіше демонструє, що цей інструмент не лише не гарантує миру, але й здатен паралізувати роботу Ради Безпеки саме в ті моменти, коли міжнародна система найбільше потребує швидкого й однострійного реагування. Право вето фактично стало символом нерівності, геополітичної маніпуляції та втрати довіри до системи колективної безпеки, що особливо загострилося у світлі війни Російської Федерації проти України, починаючи з 2014 року та особливо після повномасштабного вторгнення у 2022 році.

Історично право вето було введене як політична реальність, що визначала здатність основних держав-переможниць у Другій світовій війні контролювати механізми безпеки та стримувати взаємну конфронтацію. Ідея полягала в тому,

що без гарантії своїх інтересів ці держави не вступають до ООН, і, відповідно, ця організація втратить свою загальну легітимність. У перші десятиліття існування ООН механізм вето використовувався переважно Радянським Союзом, який активно блокував резолюції, що стосувалися конфліктів на Близькому Сході, колоніальних питань і політики країн Заходу. З часом ситуація змінилась, і вже США, Велика Британія та Франція почали частіше використовувати вето для захисту своїх стратегічних союзників. Найбільш показовими прикладами стали десятки вето США щодо резолюцій, спрямованих проти дій Ізраїлю. Проте саме дії Росії після 2014 року, а особливо після 2022 року, вивели проблему вето на новий рівень глобального обговорення, оскільки йшлося вже не лише про захист союзників чи впливу, а про блокування самої спроби міжнародної системи засудити явний акт агресії, зафіксований усіма міжнародними інституціями [59].

Використання вето Росією у 2022 році, коли вона заблокувала спробу Ради Безпеки засудити її напад на Україну, стало поворотним моментом у міжнародному праві. Вперше за історію ООН держава, яка одночасно є агресором, постійним членом РБ і стороною конфлікту, не лише не усунулася від участі в розгляді справи, як це передбачено практикою справедливого процесу, а й заблокувала саму можливість прийняття навіть символічного акту засудження. Це викликало хвилю критики, резолюцій, правових висновків і дипломатичних ініціатив. Зокрема, у квітні 2022 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію, що тимчасово призупинила членство Росії в Раді з прав людини — жест, який не має прямого впливу на її статус у Раді Безпеки, проте став моральним сигналом до перегляду фундаментальних засад функціонування Організації. Було створено прецедент, що підсилив реформаторські голоси не лише з боку України та її партнерів, а й з боку десятків країн Глобального Півдня, які традиційно підтримують принцип суверенної рівності та виступають проти системного домінування кількох держав.

У відповідь на кризу, спровоковану блокуванням рішень Ради Безпеки, почали формуватись концептуальні рамки можливої реформи механізму вето. У 2015 році Франція та Мексика ініціювали так звану «Кодекс доброчесності» для

постійних членів, що передбачає добровільну відмову від вето у випадках масових звірств, геноциду, злочинів проти людяності або злочинів агресії. Ця ініціатива була підтримана понад 100 державами-членами ООН, однак не отримала формального визнання в межах Статуту. Проблема полягала в тому, що вето є юридично зафіксованим правом, яке не може бути обмежене без згоди самих постійних членів, а жоден із них не має наміру добровільно позбавляти себе такого важеля впливу. Тим не менш, кампанія отримала значний моральний ефект і стала платформою для подальших обговорень щодо перегляду не лише процедури голосування, а й самих принципів, на яких базується архітектура безпеки ООН [88].

Однією з найважливіших дилем, яка виникає в процесі обговорення реформи права вето, є необхідність збереження балансу між легітимністю, універсальністю та ефективністю рішень ООН. З одного боку, право вето забезпечує участь великих держав у системі колективної безпеки, стримує їх від виходу з організації та гарантує, що жодне рішення, яке прямо суперечить їхнім національним інтересам, не буде ухвалене без їх згоди. З іншого боку, надання цьому праву абсолютного характеру перетворює Раду Безпеки на заручника вузьконаціональних або блокових інтересів, що часто не мають нічого спільного з колективною відповідальністю за мир. Саме тому реформаторський дискурс дедалі більше зосереджується на пошуку механізмів обмеження вето у критичних ситуаціях, не скасовуючи його повністю. Серед таких пропозицій — запровадження вимоги пояснювального звіту для кожного випадку вето, можливість блокування вето кваліфікованою більшістю Генеральної Асамблеї, або введення чітких юридичних рамок, у яких право вето не може бути застосоване, якщо мова йде про визнані міжнародним правом акти агресії або геноциду.

У рамках ООН було також запропоновано створити постійний незалежний орган, який мав би оцінювати обґрунтованість застосування вето у кожному окремому випадку, що дозволило б уникнути його зловживання. Така модель наближена до принципів міжнародного правосуддя, де жоден суб'єкт не має

необмеженої влади. Однак реалізація цієї ідеї потребує змін до Статуту ООН або укладення спеціального міжнародного договору, що потребує згоди п'яти постійних членів — саме тих, хто має найменше інтересу до обмеження власних прерогатив. У зв'язку з цим в останні роки все частіше висувається ідея паралельних механізмів ухвалення рішень поза Радою Безпеки — наприклад, через Генеральну Асамблею, Раду з прав людини, спеціальні міжнародні формати або навіть регіональні альянси, що можуть брати на себе виконання певних функцій, коли Рада виявляється недієздатною [49].

Сучасна війна в Україні стала особливо яскравим прикладом безсилля Ради Безпеки у ситуації, коли агресор сам блокує рішення щодо власної поведінки. Це стало моральним та політичним аргументом для багатьох країн, які раніше демонстрували стриманість у питаннях реформ. Вони почали активно заявляти про необхідність скасування або, принаймні, припинення дії вето в тих випадках, коли йдеться про глобальний злочин, що становить загрозу для миру. Наприклад, Африканський союз, Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Організація американських держав та інші регіональні об'єднання підтримують пропозиції про трансформацію Ради Безпеки, зокрема щодо реформи вето. У своїх спільних заявах вони наголошують, що монополія кількох держав на право блокувати рішення міжнародної спільноти є атавізмом холодної війни, що несумісний із принципом суверенної рівності, який формально проголошується в Статуті ООН [47].

На тлі загального реформаторського підйому, однією з перспективних концепцій є розділення права вето на категорії: тобто збереження його для питань, що стосуються внутрішнього державного суверенітету, та скасування або призупинення для питань, пов'язаних із грубими порушеннями міжнародного гуманітарного права. Такий підхід дозволив би уникнути блокування життєво важливих рішень, які мають на меті запобігти масовим стражданням чи гуманітарним катастрофам, зберігаючи при цьому право держав на самозахист своїх суверенних інтересів у межах ООН. І хоча наразі це залишається радше концептуальною рамкою, сама ідея вказує на існування

потенційної точки рівноваги між впливовістю і справедливістю, яка є центральною в сучасному глобальному врядуванні [101].

У підсумку дискусія про реформу права вето в структурі Організації Об'єднаних Націй є не просто технічним питанням перегляду процедур голосування в Раді Безпеки, а глибоким цивілізаційним конфліктом між архаїчною моделлю глобального управління і сучасною вимогою до інклюзивності, моральної відповідальності та правової рівності. Світ, у якому існують масові воєнні злочини, геноциди, акти агресії та етнічні чистки, не може більше функціонувати за логікою, що дозволяє одній державі, навіть якщо вона є членом-засновником ООН, блокувати зусилля всієї міжнародної спільноти щодо захисту людської гідності та фундаментальних прав. Повномасштабна війна в Україні, вторгнення Росії, обстріли цивільної інфраструктури, депортації, вбивства, сексуальне насильство і руйнування енергетичних об'єктів — усе це стало не лише трагедією для конкретного народу, а й глобальним тестом для архітектури міжнародної безпеки. Те, що механізми реагування були заблоковані постійним членом Ради Безпеки, який сам є стороною конфлікту, розкриває глибоку інституційну кризу, яка не може залишатися без відповіді [104].

У контексті цієї кризи важливо розуміти, що реформа вето не має бути спрямована на ослаблення великих держав як таких, а повинна забезпечити нову легітимність самої Ради Безпеки. Її рішення мають сприйматись як вияв загальнолюдського інтересу, а не як продовження зовнішньої політики однієї країни. Якщо цього не станеться, ООН втратить залишки авторитету, стане ще менш ефективною і буде дедалі більше витіснятися альтернативними форматами, які, однак, не матимуть її універсальності, досвіду та юридичного фундаменту. Реформа права вето може передбачати різні механізми: від добровільного самостримування, до створення процедурного обмеження у випадках масових порушень міжнародного гуманітарного права, або введення механізму перегляду обґрунтованості застосування вето незалежним органом [50].

Однією з пропозицій у цьому контексті є запровадження механізму “автоматичної відповідальності” за блокування рішень у Раді Безпеки. Йдеться про створення процедури, за якої постійний член РБ ООН, що застосував право вето, зобов’язаний надати офіційне публічне пояснення, в якому має бути чітко обґрунтовано правову, гуманітарну та політичну доцільність такого кроку. Це пояснення підлягатиме аналізу незалежного консультативного органу, створеного при Генеральній Асамблеї ООН. У випадку, якщо обґрунтування буде визнано недостатнім або непереконливим, рішення про блокування може бути винесене на повторне обговорення та символічне голосування в межах Генеральної Асамблеї. Така процедура не скасовує вето де-юре, але створює механізм зворотного публічного контролю — з репутаційними, політичними та моральними наслідками для держави, яка перешкоджає ухваленню критично важливих рішень (зокрема у випадках воєнної агресії, як-от російська війна проти України). Таким чином, мова йде не лише про технічну зміну процедури, а про формування принципово нової політичної культури відповідальності та прозорості всередині системи ООН.

Будь-який з цих варіантів повинен поєднувати політичну доцільність із правовою логікою та базуватись на консенсусі не лише великих держав, а й широкого кола членів ООН.

Водночас пошук балансу між впливовістю і справедливістю не може бути лише декларативним. Потреба в цьому балансі вимагає перегляду засад міжнародної відповідальності, ролі Ради Безпеки як органу, що має відповідати не інтересам окремих держав, а принципам, зафіксованим у Статуті ООН. Необхідно визнати, що вплив не повинен означати всездозволеність, а влада не має бути вищою за право. Світ, що стоїть на межі нової епохи — з цифровими війнами, штучним інтелектом, глобальними екологічними катастрофами, тероризмом і новими формами гібридної агресії — потребує міжнародної організації, яка здатна діяти оперативно, справедливо, прозоро і легітимно. І якщо ООН хоче зберегти свою релевантність у цій реальності, реформа права вето має стати не пунктом риторики, а реальним пріоритетом трансформації [33].

У цьому контексті особливої уваги заслуговує ідея запровадження моделі “умовного членства” для держав, які систематично порушують Статут ООН, вчиняють акти агресії або демонстративно ігнорують резолюції Генеральної Асамблеї. Йдеться не про формальне виключення таких країн, яке наразі є практично неможливим, а про створення альтернативного інструменту санкціонування у вигляді обмеженого членства. Така модель працює подібно до “умовного строку”: держава формально залишається членом ООН, однак втрачає цілу низку повноважень — зокрема право голосу в комітетах, можливість бути обраною до керівних органів, брати участь у миротворчих місіях, претендувати на фінансування програм та ініціатив.

Ключовий елемент цієї пропозиції полягає у запровадженні автоматичної процедури тимчасового позбавлення права голосу та участі в діяльності усіх без винятку органів системи ООН для країни, офіційно визнаної порушником Статуту. Таке обмеження повинно застосовуватись без додаткових політичних голосувань чи дебатів, щойно буде зафіксований факт порушення — наприклад, акту агресії, окупації або масового нехтування міжнародним правом. ООН і її спеціалізовані установи при цьому мають згортати співпрацю з агресором незалежно від гуманітарних чи економічних наслідків для цієї держави. Такий крок посилює превентивний потенціал системи ООН та засвідчує, що міжнародне право не може бути знеціненим лише через політичну доцільність чи геополітичний розрахунок.

Отже, реформа права вето в ООН є центральним питанням всеохоплюючої дискусії про переформатування міжнародного порядку. Вона символізує конфлікт між старим світом, у якому панують геополітичні імперативи і корпоративна солідарність великих держав, та новим світовим порядком, що базується на правах людини, рівності, відкритості та глобальній відповідальності. Вирішення цього конфлікту визначатиме не лише майбутнє Ради Безпеки чи ООН, а й загальну траєкторію розвитку глобальної політичної системи у XXI столітті. Україна, ставши епіцентром боротьби між цими двома моделями, водночас виступає і жертвою несправедливості, і рушієм змін, і

каталізатором реформаторської еволюції, що може — і повинно — призвести до появи нової, більш справедливої архітектури міжнародного миру та безпеки.

3.3. Посилення ролі Генеральної Асамблеї у врегулюванні конфліктів

Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй з моменту свого створення у 1945 році була задумана як центральний представницький орган міжнародної організації, що мав забезпечити широку участь усіх держав-членів у процесі прийняття глобальних рішень. На відміну від Ради Безпеки, яка має виконавчі повноваження у сфері підтримання миру та безпеки, Генеральна Асамблея є органом консультативним і, відповідно до Статуту ООН, її резолюції носять необов'язковий характер. Водночас її універсальний склад, де кожна держава має один голос, надає їй унікальну легітимність з погляду міжнародного представництва, що в умовах сучасного світу набуває дедалі більшого значення. Традиційно роль Генеральної Асамблеї у врегулюванні конфліктів сприймалася як допоміжна: вона висловлювала позицію світової спільноти, закликала до миру, створювала комісії, приймала декларації, але не могла прямо впливати на застосування сили чи санкцій. Утім, із середини ХХ століття і особливо після завершення холодної війни, розчарування в роботі Ради Безпеки — через часті блокування, політичні суперечки та зловживання правом вето — сприяло дедалі активнішому залученню Генеральної Асамблеї до сфери врегулювання конфліктів.

Цей тренд суттєво посилюється у ХХІ столітті, зокрема в умовах таких криз, як війна в Іраку, конфлікт у Сирії, громадянські війни в Лівії та Ємені, збройні зіткнення у М'янмі, Афганістані, Ефіопії, а особливо — після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну в лютому 2022 року. Саме ця війна стала найбільш резонансним кейсом неспроможності Ради Безпеки виконати своє призначення через те, що один із її постійних членів — Росія — є безпосереднім агресором і системно блокує будь-які ініціативи щодо врегулювання конфлікту, засудження її дій або ініціалізації миротворчих зусиль.

Цей параліч з боку Ради Безпеки запустив механізми, які традиційно залишались у тіні — насамперед механізм надзвичайних спеціальних сесій Генеральної Асамблеї відповідно до резолюції «Об'єднання заради миру» 1950 року. Цей інструмент, передбачений для випадків, коли Рада Безпеки не здатна виконати свою основну функцію через незгоду постійних членів, дозволяє Генеральній Асамблеї брати на себе ініціативу у вирішенні питань міжнародного миру та безпеки. У випадку з Україною цей механізм був активований кілька разів, і Асамблея ухвалила низку резонансних резолюцій, які стали моральним і політичним фундаментом міжнародної позиції проти агресора [54].

Резолюції Генеральної Асамблеї, хоч і не мають зобов'язуючої сили, почали відігравати роль нового типу глобального інструмента — політичного індикатора, основи для формування альянсів, правового орієнтира та підґрунтя для ініціатив у межах інших інституцій, зокрема Європейського Союзу, Міжнародного кримінального суду, спеціальних трибуналів або санкційних механізмів. Наприклад, резолюція про визнання дій Росії як агресії, ухвалена Генеральною Асамблеєю з рекордною кількістю голосів, стала ключовим елементом для виправдання жорсткої позиції міжнародної спільноти, посилення санкцій та міжнародної ізоляції агресора. Подібно, резолюція про репарації та створення реєстру збитків, завданих Україні, стала фундаментом для дискусій про конфіскацію російських активів і виплати постраждалим. Таким чином, Генеральна Асамблея фактично трансформується з морального органу на арбітра, чия позиція має дедалі більшу юридичну та політичну вагу, навіть без змін у Статуті ООН [17].

Історично механізм «Об'єднання заради миру» був запроваджений у період Корейської війни, коли Рада Безпеки втратила здатність ухвалювати рішення через використання права вето. Тоді Генеральна Асамблея ухвалила резолюцію № 377 (V), яка закріпила право Асамблеї діяти у сфері миру та безпеки, коли Рада не спроможна виконати свої функції. Цей прецедент заклав правову основу для альтернативного врегулювання конфліктів і був використаний у випадках збройного протистояння в Угорщині (1956), Конго

(1960), Афганістані (1979), Палестині (1980), Косові (1999), Сирії (2012) та, особливо масштабно, в Україні (2022–2024). У цих випадках Генеральна Асамблея не лише ухвалювала декларації, а й правильно спрямовувала політичний вектор світової спільноти, створювала спеціальні місії, закладала основи для запровадження санкцій, формувала умови для створення міжнародних слідчих механізмів і впливала на порядок денний регіональних альянсів. Хоча формально вона не має повноважень щодо примусу чи збройного втручання, її функції дедалі більше зсуваються у напрямі опосередкованого забезпечення безпеки шляхом впливу на міжнародну легітимність і репутацію суб'єктів конфлікту [103].

Одним із головних напрямів посилення ролі Генеральної Асамблеї є її здатність формувати міжнародно-правові рамки щодо конфліктів. Через ухвалення резолюцій, створення слідчих комісій, ініціатив з реєстрації збитків або рекомендацій для міжнародних судів, Асамблея активно впливає на правову кваліфікацію конфліктів, визначення агресора, захист прав людини, визначення геноциду чи злочинів проти людяності. Це особливо яскраво проявляється у випадку України, коли резолюції Генасамблеї прямо фіксували факт незаконної анексії Криму, визнали окупацію Донбасу, засудили напад на суверенну державу, визнали Росію агресором, а також підтримали створення механізму репарацій і міжнародного трибуналу. Крім того, резолюції Асамблеї стали підставою для мобілізації гуманітарної допомоги, розширення мандатів агентств ООН, роботи УВКПЛ та використання механізмів УВКБ у кризовому реагуванні [14].

Генеральна Асамблея також виконує критично важливу функцію як форум для формування глобального консенсусу. В умовах, коли світ дедалі більше фрагментується, зростає конфронтація між державами і системи регіональної безпеки зазнають ерозії, саме Генасамблея залишається унікальним простором, де можуть взаємодіяти всі 193 держави-члени, включно з найменшими й найнейтральнішими. Це дозволяє формувати моральний авторитет, делегітимізувати агресора, демонструвати єдність міжнародної спільноти та

чинити колективний тиск навіть у разі відсутності юридичних механізмів. Її голосування, особливо за умов високої підтримки, мають не лише символічне, а й геополітичне значення. Вони впливають на позицію міжнародних організацій, регіональних альянсів, судових органів, світової преси та громадської думки, слугуючи маркером легітимності та міжнародної підтримки.

Ще одним аспектом посилення ролі Асамблеї є її гнучкість. На відміну від Ради Безпеки, яка працює в межах чітко регламентованої процедури та має жорсткі формати засідань, Генасамблея може створювати спеціальні комітети, проводити позачергові сесії, використовувати механізми відкритих слухань, залучати представників громадянського суспільства, організовувати партнерські формати, делегувати повноваження групам країн. Усе це забезпечує її здатність адаптуватися до кризових ситуацій швидше, ніж формальні виконавчі органи. У нових умовах глобальної безпеки, де війни дедалі частіше мають гібридний характер, поєднують кіберзагрози, інформаційні операції, енергетичний шантаж і блокування логістики, саме така інституційна гнучкість стає надзвичайно цінною. Генасамблея може ініціювати не лише гуманітарні та правозахисні дії, а й підтримку цифрових інфраструктур, захист журналістів, спостереження за виборами в постконфліктних країнах, роботу з ВПО, інтеграцію екологічних ризиків у безпековий порядок денний [29].

У цьому контексті заслуговує на увагу пропозиція щодо створення спеціалізованого механізму під егідою ООН, який би системно протидіяв масштабній дезінформації, особливо в умовах збройної агресії. Йдеться передусім про підтримку постраждалих держав, які стають жертвами не лише фізичного насильства, а й інформаційної війни. Агресори часто навмисне спотворюють події, маніпулюють фактами, підмінюють реальність фальшивими наративами, що ускладнює міжнародне реагування та знижує ефективність рішень. Такий механізм міг би поєднувати функції незалежної перевірки фактів, верифікації інформації, що подається державами-учасницями, а також моніторингу інформаційного простору з метою виявлення системної пропаганди. Це дозволило б не лише оперативно виявляти спроби обману

світової спільноти, а й формувати авторитетний інформаційний орієнтир, особливо у ситуаціях, де правда є питанням безпеки, справедливості та захисту міжнародного порядку.

Разом з тим, ефективність Генеральної Асамблеї, попри зростання її ролі, не є абсолютною і стикається з низкою системних обмежень. Відсутність прямого механізму впливу, консультативний статус її рішень, політизація голосувань, часті спроби використання трибуни для пропаганди — усе це знижує довіру до Асамблеї як до інституції, здатної оперативно і ефективно вирішувати конфлікти. Окрім того, багато її резолюцій не мають практичних наслідків, бо не підкріплені обов'язковими інструментами реалізації. Проблемою є також відсутність єдиного фронту серед країн Глобального Півдня, які часто демонструють роздробленість у питаннях війни і миру, що ускладнює формування стабільної коаліції. Саме тому актуальними стають ініціативи щодо інституційного посилення Генасамблеї — через делегування їй нових повноважень, запровадження механізмів контролю за виконанням її рішень, розробку процедур швидкого реагування, створення постійних антикризових платформ під егідою Асамблеї, а також юридичне закріплення її рішень як таких, що можуть мати обов'язковий характер у надзвичайних обставинах [60].

Загалом війна в Україні продемонструвала, що Генеральна Асамблея є не лише залишковим інститутом або риторичним майданчиком, а реальною силою у глобальній системі врегулювання конфліктів. Її здатність зберігати легітимність, мобілізувати глобальну думку, документувати порушення, підтримувати механізми притягнення до відповідальності, впливати на порядок денний інших структур — усе це трансформує її роль у пострадянську добу з формальної платформи для обговорень на реальний інструмент політичного впливу в умовах глобальних викликів. Якщо ООН не зможе реформувати Раду Безпеки у найближчій перспективі, саме Генасамблея зможе частково компенсувати її інституційну бездіяльність. Проте для цього необхідно наділити її не лише процедурними, а й правовими, аналітичними, бюджетними,

кадровими ресурсами. Без цього будь-яке посилення її ролі залишатиметься декларацією.

У ХХІ столітті міжнародне право не може більше бути заручником привілеїв кількох держав. Генеральна Асамблея як голос світу, як інституційне втілення загальної волі, має стати суб'єктом нової архітектури міжнародного миру, у якій кожна держава почувається почутою, захищеною і відповідальною. Саме через її трибуну формується нова глобальна легітимність — моральна, політична, правова, без якої будь-який конфлікт залишатиметься не врегульованим, а лише відтермінованим. І лише Генеральна Асамблея має потенціал зробити врегулювання не лише можливим, а й справедливим.

3.4. Реформування миротворчих місій ООН та підвищення їхньої ефективності

Миротворчі місії Організації Об'єднаних Націй стали одним із найбільш впізнаваних символів її діяльності у сфері підтримання міжнародного миру й безпеки. Вони були запроваджені як інструмент оперативного реагування на локальні конфлікти в умовах, коли інші політико-дипломатичні заходи виявлялися недостатньо ефективними або блокувалися на рівні Ради Безпеки. Від перших місій спостереження в Палестині та Кашмірі у 1948–49 роках до багатокомпонентних операцій у Малі, Центральноафриканській Республіці, Демократичній Республіці Конго, Лівані та Південному Судані, концепція миротворчості ООН зазнала глибокої еволюції. З формату суто військових спостережень вона трансформувалася у складні гібридні моделі, що включають захист цивільного населення, роззброєння, підтримку демократичного врядування, реформу сектору безпеки, сприяння проведенню виборів, забезпечення верховенства права та підтримку відновлення інституцій. Утім, попри вражаючу кількість місій, що охоплюють понад 70 випадків з часу створення ООН, та участь десятків тисяч військовослужбовців, поліцейських і цивільних, критика ефективності миротворчої діяльності ООН залишається

предметом гострих дебатів як у науковому середовищі, так і в дипломатичній практиці [8].

Однією з ключових проблем, яка постійно піднімається у зв'язку з ефективністю миротворчих операцій, є питання мандату. Згідно зі Статутом ООН, право ухвалювати рішення про розміщення місій належить виключно Раді Безпеки, що означає безпосередню залежність процесу від політичної волі її постійних членів. Це призводить до того, що деякі кризи залишаються поза увагою або отримують надто обмежені мандати, які не відповідають реальним потребам на місцях. Більше того, складність процедур затвердження та переговорів щодо умов розміщення миротворчих місій призводить до значних часових затримок, що знижує ефективність превентивного реагування. У низці випадків — зокрема в Руанді, Сребрениці, Дарфурі — обмеженість мандату або його невизначеність стала однією з причин провалу місій у запобіганні геноциду та масовим порушенням прав людини. Наявність мандату з боку Ради Безпеки не гарантує наявності реальних механізмів виконання, адже мандат може передбачати дуже широкий перелік завдань при відсутності необхідного ресурсу або чітких інструкцій представникам миротворчих місій [61].

Другим проблемним аспектом є оперативний потенціал місій, тобто спроможність ефективно реалізовувати поставлені цілі. У багатьох випадках миротворці стикаються з відсутністю необхідної техніки, нестачею логістичного забезпечення, слабкою координацією між компонентами, недостатнім числом перекладачів, медиків, експертів із прав людини або представників місцевих громад. Унаслідок цього місії перетворюються на символічну присутність, яка радше констатує наявність кризи, аніж сприяє її вирішенню. Проблемою є і те, що миротворчі контингенти часто формуються на добровільних засадах, і їхня якість залежить від професійності, мотивації, готовності національних збройних сил країн-учасниць. На додаток до наведеного слід враховувати, що рівень підготовки та бойового досвіду миротворчого контингенту з Бангладеш, Індії чи Гани суттєво відрізняється від рівня підготовки військових з Норвегії чи Канади.

Це може призвести до проблем з ефективністю та координацією дій миротворців у кризових умовах.

Ще однією істотною проблемою сучасної миротворчості ООН є політична залежність операцій від геостратегічних інтересів окремих держав. Дуже часто рішення про запуск або відмову в запуску миротворчої місії приймається не з огляду на об'єктивну небезпеку для цивільного населення чи загрозу миру, а відповідно до того, наскільки конфлікт зачіпає інтереси постійних членів Ради Безпеки. Саме тому ООН виявилась не в змозі оперативно діяти у випадках Сирії, Ємену, Грузії, України. Якщо одна з країн із правом вето прямо чи опосередковано залучена у конфлікт, вона здатна повністю заблокувати механізм миротворчості, незалежно від тяжкості гуманітарної ситуації. Це створює системний дисбаланс, де принципи глобальної безпеки поступаються корпоративним політичним інтересам, а населення зони конфлікту залишається без захисту [86].

Проблеми виникають і на етапі завершення місій. Відсутність чітко прописаних механізмів виходу з операції, критеріїв завершення мандату або переходу до цивільної адміністрації часто призводить до ситуацій, коли місії затягуються на десятиліття без істотних результатів. Прикладами є місії на Кіпрі, у Західній Сахарі, Демократичній Республіці Конго. Такі тривалі присутності деморалізують персонал, демотивують місцеве населення, виснажують бюджети та сприяють поступовій втраті довіри до здатності ООН бути каталізатором справжнього постконфліктного врегулювання [84].

У відповідь на ці проблеми з боку міжнародної спільноти, аналітичних центрів, урядів держав і самих органів ООН було запропоновано низку реформаторських ініціатив. Однією з них є Концепція «Нової миротворчості», що передбачає переосмислення ролі місій як не лише військових інструментів, а комплексних, гнучких, інтегрованих підходів до врегулювання конфліктів. В основі цього підходу лежить взаємопов'язаність трьох компонентів: безпека, розвиток і права людини. Миротворчі місії мають не лише стабілізувати ситуацію, але й підтримувати інституційну спроможність держави, розбудову

верховенства права і соціальну справедливість. У межах цієї концепції особливої ваги набуває питання про включення жінок, молоді, представників місцевих громад у структуру місій, що забезпечує не лише інклюзивність, а й підвищує довіру до присутності ООН на території конфлікту.

Крім того, однією з перспективних реформ є перехід до більш локалізованої моделі миротворчості. Ідея полягає в тому, що місії повинні базуватись не лише на глобальних стандартах, а й враховувати культурні, релігійні, мовні та історичні особливості конкретного регіону. Для цього передбачається створення постійних регіональних центрів підготовки миротворців, залучення експертів із числа діаспори, партнерство з громадськими організаціями, інтеграція місцевих лідерів до миротворчих рад. Окремо постає питання реформатування взаємодії з неурядовим сектором і медіа, адже часто саме вони є першими джерелами сигналу про ескалацію та можуть забезпечити раннє попередження, до якого ООН не має прямого доступу [95].

Підвищення ефективності миротворчих місій також неможливе без глибокої реформи системи фінансування. Наразі основне навантаження несе обмежене коло донорів, насамперед США, Китай, Японія, Німеччина, Велика Британія та Франція. Це створює ризик залежності оперативних дій від бюджетних і політичних рішень кількох країн. Альтернативним підходом є створення спеціального миротворчого фонду ООН із незалежним механізмом розподілу, який може поповнюватися через добровільні внески, спеціальні мита на міжнародні фінансові транзакції, гуманітарні облігації або інші інноваційні фінансові інструменти. Окремий напрям — цифровізація і прозорість витрат, що дозволяє контролювати ефективність використання коштів і зменшує ризики корупції [63].

Окрему увагу слід приділити темі миротворчого контингенту. Сучасні виклики вимагають перегляду підходів до підготовки персоналу, зокрема інтеграції навичок кібербезпеки, психологічної допомоги, правозахисної діяльності, кризової медичної допомоги, знань у сфері екологічної безпеки. Саме ці компетенції дедалі частіше необхідні у конфліктах нового типу — гібридних,

асиметричних, із залученням недержавних акторів, приватних військових компаній, дезінформаційних кампаній і кібератак. Також потрібно розширювати представництво жінок у складі миротворчих місій, забезпечуючи їх участь на всіх рівнях — від польових операцій до керівних посад. Необхідно впроваджувати інституційні стандарти протидії сексуальному насильству, запобігати торгівлі людьми, захищати дітей через відповідну політику ООН, зокрема завдяки діяльності Управління ООН з координації гуманітарних питань (ОСНА), Дитячого фонду (UNICEF) та спеціальних представників Генерального секретаря. Без цього місії не зможуть забезпечити справжній захист цивільного населення, яке стає основною жертвою сучасних збройних конфліктів [14].

Нарешті, важливою складовою реформування миротворчої діяльності ООН є посилення механізмів підзвітності та незалежного моніторингу. У світлі численних скандалів, пов'язаних із насильством, зловживаннями та недотриманням правових норм з боку миротворців, потрібно створити єдину глобальну інспекційну службу, незалежну від країни-учасниці, яка має повноваження розслідувати порушення та рекомендувати відсторонення або притягнення до відповідальності. Має бути посилено роль внутрішніх трибуналів, а також забезпечено співпрацю з Міжнародним кримінальним судом у випадках особливо тяжких злочинів, вчинених у зоні дії мандату ООН.

Отже, реформування миротворчих місій ООН та підвищення їхньої ефективності — це не лише питання технічної модернізації чи переосмислення логістичних підходів. Це виклик, що стоїть перед усією міжнародною системою безпеки, яка потребує нових стратегій, орієнтованих на гуманітарну відповідальність, правову чіткість, оперативну гнучкість і політичну незалежність. Якщо ООН не здійснить структурні зміни у цій сфері, вона ризикує втратити довіру саме в той момент, коли її найбільше потребують. У світі, що дедалі більше стає фрагментованим, з нестабільними урядами, регіональними конфліктами, потоками біженців, зміненим кліматом та посиленням авторитаризму, саме реформовані миротворчі місії можуть залишитись останнім рубежем захисту цивільного населення, прав людини й базових норм

співіснування. І ця місія — вже не просто ознака міжнародного мандату, а моральна необхідність.

3.5. Механізми швидкого реагування ООН на збройні конфлікти, та інші агресивні види порушень норм міжнародного права

Механізми швидкого реагування Організації Об'єднаних Націй на збройні конфлікти та агресивні форми порушення міжнародного права формувалися поступово як відповідь на зростаючу кількість кризових ситуацій, що виникали після завершення Другої світової війни. Попри те, що головною метою створення ООН було запобігання війнам, міжнародне середовище виявилось надзвичайно вразливим до локальних конфліктів, громадянських війн, геноцидів, вторгнень, анексій і збройного втручання. Статут ООН передбачає в межах глав VI та VII основи дій у ситуаціях загроз миру, порушення миру або актів агресії, і саме вони стали правовим підґрунтям для формування оперативних інструментів реагування. Однак ефективність цих механізмів з перших десятиліть діяльності Організації постійно ставилася під сумнів, оскільки структура прийняття рішень, залежність від Ради Безпеки та вплив політичної волі великих держав часто перешкоджали своєчасному втручання. Зокрема, інституційна складність, необхідність досягнення консенсусу між постійними членами РБ та процедурна інертність нерідко ставали причиною затримки дій у критичні моменти, коли швидке реагування могло запобігти масштабним гуманітарним катастрофам.

Одним із ключових напрямів формування механізмів оперативного реагування стала концепція превентивної дипломатії. Вона передбачає вжиття політичних, правових і медіаційних заходів на ранніх стадіях конфліктного розвитку, до моменту, коли ситуація переростає у повномасштабний збройний конфлікт. Ця концепція отримала своє відображення в діяльності Генерального секретаря ООН, який відповідно до Статуту має право привертати увагу Ради Безпеки до будь-якого питання, що становить загрозу міжнародному миру. Проте її ефективність часто залежала від особистої ініціативності Генсека, рівня

співпраці з державами-членами, можливості доступу до регіону конфлікту, а також політичної атмосфери серед провідних міжнародних акторів. На практиці превентивна дипломатія неодноразово демонструвала свою недостатність у випадках, коли конфлікти мали інтенсивну внутрішню динаміку або були пов'язані з інтересами постійних членів Ради Безпеки [64].

Окремим блоком механізмів є так звані добрі послуги та місії добрих намірів, які передбачають участь посередників ООН у переговорних процесах між сторонами конфлікту. Така форма застосовувалася в численних випадках, зокрема у Венесуелі, Колумбії, Сирії, М'янмі, Судані, Сахелі. Її мета полягає в організації діалогу, деескалації напруги, формуванні комунікаційних каналів між опонентами. Проте успішність цих ініціатив часто ставиться під сумнів через відсутність важелів тиску на сторони, які діють із позицій сили, та через обмежений ресурсний інструментарій таких місій. У багатьох випадках ООН виступає радше нейтральним спостерігачем, а не реальним суб'єктом впливу [76].

Іншим напрямом, що безпосередньо пов'язаний із швидким реагуванням, є застосування санкційних режимів. Рада Безпеки ООН має право ухвалювати рішення щодо запровадження санкцій проти держав, організацій або осіб, які становлять загрозу миру. Ці санкції можуть мати різну форму — від економічних і фінансових обмежень до ембарго на постачання зброї, обмеження візового режиму або замороження активів. Санкції, ухвалені РБ, були застосовані у випадках Північної Кореї, Ірану, Лівії, Сьєрра-Леоне, Югославії, Ліберії, Кот-д'Івуару, Сомалі та інших. Проте важливою проблемою залишається їхня вибірковість, а також повільність у реалізації. У випадках, коли один із постійних членів Ради Безпеки має геополітичний інтерес, санкції блокуються або запроваджуються надто пізно, що суттєво знижує їхню ефективність як інструменту попередження збройної агресії або припинення воєнних дій.

Упродовж останніх двох десятиліть дедалі більше уваги приділяється розбудові концепції швидкого реагування як структурно-організаційної категорії, яка виходить за межі дипломатичних або санкційних підходів.

Зокрема, однією з таких ініціатив стало створення резервних миротворчих сил або готових контингентів, здатних оперативно розгорнутися у кризових регіонах. У 1992 році Генеральний секретар Бутрос Бутрос-Галі запропонував створення сил постійної готовності, які могли би бути розгорнуті у межах 48–72 годин у разі появи гострої загрози. Попри значну підтримку цієї ідеї, практична реалізація залишалася обмеженою через складнощі координації між державами-членами, розподіл фінансового навантаження, відсутність централізованого командування та юридичних підстав для оперативного втручання без погодження держави, на території якої виник конфлікт [53].

В умовах глобалізованих і гібридних загроз зростає роль інформаційно-аналітичних інструментів раннього попередження. До них належать глобальні системи моніторингу, цифрові платформи для відстеження переміщення військових формувань, зростання напруженості у прикордонних регіонах, посилення мови ворожнечі у соціальних мережах, ознак підготовки етнічних чисток або масових заворушень. ООН у співпраці з науковими інститутами, технологічними корпораціями та громадянським суспільством впроваджує систему аналізу Big Data для моніторингу конфліктогенних сигналів. Наприклад, дані мобільних операторів, супутникові знімки, повідомлення у Twitter та Telegram, карти переміщень біженців і моделі енергетичної напруги використовуються як індикатори наближення катастроф. Проте, навіть за наявності таких даних, механізм їхнього політичного перетворення на оперативні дії часто виявляється заблокованим з боку інституційної інерції або політичної паралізації Ради Безпеки.

На тлі хронічної дисфункції основного виконавчого органу, що має повноваження щодо безпеки, зростає роль Генеральної Асамблеї, яка у виняткових обставинах, за процедурою “Об’єднання заради миру”, може ухвалювати рішення щодо колективних заходів. Цей механізм був застосований під час конфліктів у Кореї, Афганістані, а також після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. У межах Асамблеї резолюції можуть мати характер політичної мобілізації, запуску

гуманітарних операцій, створення цільових фондів або міждержавних структур. Хоча вони не мають юридичної зобов'язувальної сили, вони відіграють роль детонатора міжнародної волі та основи для дій інших суб'єктів — регіональних організацій, судів, коаліцій добровольців. У випадку України Асамблея не лише засудила агресію, а й ініціювала резолюцію про відшкодування збитків, формування механізму репарацій, сприяння створенню трибуналу з питань агресії [66].

Іншою сферою швидкого реагування стали спеціалізовані гуманітарні механізми — зокрема діяльність Управління з координації гуманітарних питань (ОСНА), Агентства ООН у справах біженців (UNHCR), Всесвітньої продовольчої програми (WFP), Дитячого фонду ООН (UNICEF), які здатні діяти автономно в умовах кризи. Створення спеціальних гуманітарних кластерів, мобільних команд, стратегічного резерву продовольства, медикаментів, наметів, а також гуманітарної логістики на випадок надзвичайної ситуації дозволяє здійснювати екстрену допомогу в перші дні або навіть години після початку конфлікту. Такі місії діяли у Сирії, Судані, Мозамбіку, Афганістані, Секторі Газа, Туреччині та Україні. Утім, без військової або політичної підтримки вони часто залишаються заручниками безпекової ситуації, а обмеження доступу до територій бойових дій робить їхню роботу частковою або недієвою [81].

На рівні міжнародного права актуалізовано питання автоматизму дій у разі фіксації акту агресії. Сучасний виклик полягає в тому, що ООН не має процесуального механізму автоматичного запуску відповідного алгоритму реагування у випадку, коли одна держава порушує основоположні принципи Статуту. З цією метою на різних майданчиках обговорюється ідея створення Механізму негайної правової кваліфікації дій сторін конфлікту — тобто спеціального незалежного органу при ООН, що мав би визначати факт агресії або збройного порушення без участі Ради Безпеки. Це дозволило б уникнути вето з боку держави-агресора. Такий орган міг би передавати справу до Міжнародного кримінального суду або спеціального трибуналу, а також давати підстави для початку гуманітарних чи миротворчих місій.

Поряд із цим розглядається модель інтеграції регіональних безпекових структур до системи реагування ООН. Відповідно до глави VIII Статуту, регіональні організації — такі як ЄС, НАТО, Африканський союз, Ліга арабських держав — можуть виступати суб'єктами врегулювання за погодженням з РБ. Але в умовах блокування з боку Ради Безпеки дедалі частіше обговорюється питання делегування їм частини повноважень на основі резолюцій Генеральної Асамблеї, з фінансуванням і підзвітністю перед секретаріатом ООН. Це відкриває простір для швидкого реагування за наявності легітимного мандату і технічної спроможності, водночас забезпечуючи політичну нейтральність [83].

Отже, механізми швидкого реагування ООН на збройні конфлікти і масові порушення міжнародного права знаходяться у фазі критичного перегляду та реформування. Їхня ефективність нерозривно пов'язана з політичною волею, фінансовою підтримкою, технологічним оснащенням і новими формами правової координації. У сучасному світі, де час реагування вимірюється не днями, а годинами, де війна набуває кібервимірів, а агресія часто маскується під внутрішній конфлікт, ООН мусить змінити логіку дій: від повільного узгодження — до випереджаючого стримування, від реакції — до превенції, від декларацій — до гарантованих механізмів. Без цього Організація ризикує остаточно втратити здатність реалізовувати свою головну мету — підтримання міжнародного миру та безпеки. Тому питання реформування механізмів швидкого реагування — не лише питання адміністративної ефективності, а тест на здатність міжнародної системи відповідати реаліям нового століття.

ВИСНОВКИ

Отже, у цій магістерській роботі було здійснено комплексне дослідження актуальних проблем реформування Організації Об'єднаних Націй у контексті нових викликів міжнародній безпеці. В умовах зростаючої нестабільності у глобальному політичному середовищі, багатовекторних загроз, а також триваючої збройної агресії проти суверенної держави — України — питання дієздатності, ефективності та легітимності ООН постає з новою силою. Обґрунтовано, що сучасна структура Організації, сформована під впливом результатів Другої світової війни, не відповідає ні реаліям ХХІ століття, ні очікуванням більшості її членів.

Робота розкрила внутрішню суперечність між задекларованими принципами суверенної рівності та колективної безпеки та наявною практикою концентрації повноважень у руках обмеженого кола держав — постійних членів Ради Безпеки. Саме ця диспропорція у компетенціях, зокрема через механізм права вето, значною мірою блокує колективні рішення з найважливіших питань, породжує інституційний параліч і делегітимізує міжнародну правову систему.

У межах першого розділу дослідження була проаналізована історична еволюція Організації Об'єднаних Націй, структурні особливості її основних органів та проблеми функціонування. Особливу увагу було приділено аналізу повноважень і ролі Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї, які залишаються ключовими у сфері підтримання міжнародного миру. Виявлено, що дисбаланс між виконавчими та представницькими органами, залежність процедур прийняття рішень від інституційного вето, а також втрата ефективності превентивної дипломатії сприяли формуванню системної кризи, яка несе загрозу як репутаційній, так і операційній спроможності ООН. У роботі також аргументовано, що ця криза є не ситуативною, а структурною, оскільки закладена у механізмах, які не переглядалися з часу заснування організації, попри кардинальну трансформацію світового порядку.

У другому розділі проаналізовано реакцію ООН на порушення норм міжнародного права у контексті збройної агресії проти України. На основі хронологічного та змістового аналізу резолюцій Генеральної Асамблеї, блокування рішень у Раді Безпеки, гуманітарних ініціатив та правових механізмів було встановлено, що ООН виявилась неспроможною ефективно реалізувати покладені на неї функції із забезпечення миру у випадку, коли одна з держав, що є постійним членом Ради Безпеки, сама порушує міжнародне право. Така ситуація призвела до делегітимізації Ради Безпеки, посилення ролі Генеральної Асамблеї як альтернативного майданчика формування міжнародного консенсусу, ініціалізації нових форматів дій через спеціалізовані органи та правові інструменти. Дослідження доводить, що приклад України став катализатором активізації глобального реформаторського дискурсу навколо змін у структурі ООН, обмеження вето, створення нових трибуналів, модернізації миротворчих місій та делегування повноважень регіональним організаціям.

У третьому розділі роботи зосереджено увагу на потенційних напрямках реформування ООН у сфері безпеки, управління конфліктами, реагування на агресивні дії, збройні конфлікти та інші системні порушення міжнародного права. Визначено, що одним із центральних викликів для реформи є перегляд складу Ради Безпеки з метою забезпечення справедливого географічного та цивілізаційного представництва, а також обмеження або скасування права вето у випадках масових порушень прав людини, злочинів агресії або злочинів проти людяності. На основі аналізу сучасної практики Генеральної Асамблеї доведено, що саме цей орган у майбутньому може відігравати ключову роль у формуванні політичного консенсусу, мобілізації міжнародної підтримки та ініціюванні рішень, що компенсують дисфункцію виконавчих інституцій. Розглянуто реформу миротворчої діяльності як важливий напрям зміцнення операційного потенціалу ООН, із фокусом на гнучкість, локалізацію, підзвітність, нові джерела фінансування, цифровізацію й захист прав людини. Додатково обґрунтовано необхідність формування незалежних механізмів оперативного реагування — включаючи кризові фонди, інформаційні системи раннього

попередження, мобільні аналітичні групи та інституції правової кваліфікації агресії.

Узагальнюючи результати дослідження, варто наголосити на необхідності не лише модернізації чинних механізмів ООН, а й на пошуку альтернатив до Ради Безпеки як головного інституційного гальма ефективного реагування на глобальні кризи. З огляду на неспроможність РБ ООН виконувати свої функції через зловживання правом вето, перспективною видається ініціатива щодо створення нової міжнародної структури поза межами ООН. Йдеться про умовно названий Всесвітній комітет з реагування на глобальні виклики, ініціатором якого міг би стати Європейський Союз у координації з G4 та країнами Глобального Півдня. Така структура має на меті забезпечити оперативне реагування у випадках, коли механізми ООН паралізовані. Її створення могло б ознаменувати початок формування нової системи безпеки, де ЄС поступово перетворюється на ключового гравця.

У рамках удосконалення самої системи ООН важливими є додаткові механізми політичної відповідальності, зокрема:

- запровадження механізму «автоматичної відповідальності» за застосування вето, який передбачає офіційне обґрунтування дій та незалежний аналіз таких рішень;

- введення моделі «умовного членства» в ООН для держав-порушників, що тимчасово обмежуватиме їхню участь у роботі організації без необхідності формального виключення;

- створення під егідою ООН спеціалізованого механізму боротьби з дезінформацією, який сприятиме захисту інформаційної безпеки постраждалих держав і протидії спотворенню реальності агресорами.

Усі згадані пропозиції мають на меті не лише посилення ефективності міжнародної системи, а й утвердження нової культури політичної відповідальності, прозорості та гуманітарної чутливості, які сьогодні є критично необхідними для збереження глобального миру та безпеки.

У ході магістерського дослідження було доведено, що ефективність ООН у сфері забезпечення міжнародної безпеки може бути досягнута лише шляхом глибокого, структурного реформування її ключових інституцій, процедур та механізмів впливу.

Разом з тим, не можна виключати будь-яких інших можливостей, пов'язаних з відстоюванням Україною національних інтересів як на платформі ООН під час реформування, так і у рамках інших міжнародних організацій. У цьому контексті потребує предметного вивчення та проведення правового аналізу питання легітимності перебування Росії в Раді Безпеки та загалом у Генеральній Асамблеї ООН з огляду на відповідні твердження Постійного Представника України при ООН С.О.Кислиці у 2023 році [70].

Загалом ООН вже не може залишатися в межах інституційної моделі середини ХХ століття, якщо вона прагне зберегти свій статус головної платформи глобального управління. Модернізація Організації має здійснюватися з урахуванням принципів рівності держав, недопущення імунітету для агресорів, верховенства права (в т.ч. у питаннях набуття членства), інклюзивності та відповідальності. Саме ці принципи мають стати основою нового світового порядку, в якому безпека кожної держави не є прерогативою кількох, а гарантується колективно, через справедливу і дієву міжнародну систему. Перспектива реформування ООН — це не лише виклик дипломатії, а цивілізаційне завдання, від реалізації якого залежить майбутнє міжнародного миру, стабільності та захищеності людства у ХХІ столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Annan K. *We the Peoples: A UN for the 21st Century*. New York : United Nations, 2000. 94 p.
2. Chesterman S. *You, the People: The United Nations, Transitional Administration, and State-Building*. Oxford : Oxford University Press, 2005. 295 p.
3. Fassbender B. *UN Security Council Reform and the Right of Veto: A Constitutional Perspective*. The Hague : Kluwer Law International, 1998. 310 p.
4. Finnemore M., Sikkink K. International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*. 1998. Vol. 52, № 4. P. 887–917.
5. Gareis S. B., Varwick J. *The United Nations: An Introduction*. London : Palgrave Macmillan, 2012. 300 p.
6. Gavrylenko I. Підходи до реформування Ради Безпеки ООН / I. Gavrylenko. *Actual Problems of International Relations*. 2011. Vol. 2(96). С. 38–42.
7. Glennon M. J. Why the Security Council Failed. *Foreign Affairs*. 2003. Vol. 82, № 3. P. 16–35.
8. Gonchar B. M. США і ООН: деякі проблеми взаємовідносин / В. М. Gonchar. *Actual Problems of International Relations*. 2011. Vol. 1(96). С. 27–35.
9. Hurd I. How Is Power Legitimized in the United Nations? *International Organization*. 1999. Vol. 53, № 2. P. 379–408.
10. Ivanchov P. V. Проблеми реформування системи охорони здоров'я в Україні: інституційний аспект / P. V. Ivanchov. *Actual Problems in Economics*. 2020. № 228. С. 133–145.
11. Koops J. A., MacQueen N. *The Oxford Handbook of United Nations Peacekeeping Operations* / J. A. Koops, N. MacQueen (Eds.). Oxford : Oxford University Press, 2015. 704 p.
12. Kovtun O. Y. Миротворча діяльність ООН у XXI столітті / О. Y. Kovtun. *Actual Problems of International Relations*. 2011. Vol. 1(96). С. 108–117.

13. Krutov V. V., Kyrychenko I. O. Проблема реформування галузі наук «Національна безпека» / V. V. Krutov, I. O. Kyrychenko. *Honor and Law*. 2009. № 4. С. 13–22.
14. Levy J. S. Preventive War and Democratic Politics. *International Studies Quarterly*. 2008. Vol. 52, № 1. P. 1–24.
15. MacQueen N. *United Nations Peacekeeping in Africa Since 1960*. London : Pearson Education, 2002. 215 p.
16. Malone D. M. *The UN Security Council: From the Cold War to the 21st Century*. Boulder : Lynne Rienner Publishers, 2004. 758 p.
17. Mingst K. A., Karns M. P. *The United Nations in the 21st Century*. Boulder : Westview Press, 2016. 320 p.
18. Murphy S. D. *Principles of International Law*. St. Paul : West Academic Publishing, 2021. 500 p.
19. Öberg M. D. *The UN Security Council and Internal Conflict*. Cambridge : Cambridge University Press, 2021. 295 p.
20. Paris R. *At War's End: Building Peace After Civil Conflict*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 289 p.
21. Pellet A. *The Charter of the United Nations: A Commentary*. Oxford : Oxford University Press, 2020. 1576 p.
22. Pogge T. *World Poverty and Human Rights: Cosmopolitan Responsibilities and Reforms*. Cambridge : Polity Press, 2008. 352 p.
23. Roach S. C. *Critical Perspectives on the Responsibility to Protect: Interrogating Theory and Practice* / S. C. Roach (Ed.). London : Routledge, 2014. 224 p.
24. Roberts A. *United Nations Security Council Reform*. New York : Palgrave Macmillan, 2022. 278 p.
25. Roberts A., Zaum D. *Selective Security: War and the United Nations Security Council since 1945*. London : Routledge, 2008. 272 p.
26. Scheffer D. *All the Missing Souls: A Personal History of the War Crimes Tribunals*. Princeton : Princeton University Press, 2012. 564 p.

27. Schrijver N. *Development Without Destruction: The UN and Global Resource Management*. Bloomington : Indiana University Press, 2020. 320 p.
28. Tardy T. *United Nations Peacekeeping Operations: Challenges and Reforms*. London : Routledge, 2021. 252 p.
29. Thakur R. *The United Nations, Peace and Security*. Cambridge : Cambridge University Press, 2022. 380 p.
30. Thakur R. *The United Nations, Peace and Security: From Collective Security to the Responsibility to Protect*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 428 p.
31. Törnquist-Chesnier M. *The UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights: The Law, Process and Practice*. Oxford : Oxford University Press, 2010. 256 p.
32. United Nations. Resolution adopted by the General Assembly on 3 November 1950 (377 (V)). *Uniting for Peace*. New York : United Nations, 1950. URL: [https://undocs.org/en/A/RES/377\(V\)](https://undocs.org/en/A/RES/377(V)) (дата звернення: 12.05.2025).
33. Weiss T. G. *What's Wrong with the United Nations and How to Fix It*. Cambridge : Polity Press, 2021. 296 p.
34. Weiss T. G. *What's Wrong with the United Nations and How to Fix It*. Cambridge : Polity Press, 2020. 312 p.
35. Андрусів В. М. *Організація Об'єднаних Націй: етапи розвитку та трансформації*. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 284 с.
36. Атаманчук Г. М. Механізми підтримки миру в умовах гібридних загроз. *Наукові праці НАДУ*. 2022. № 1. С. 117–124.
37. Баймуратов В. Н., Савчук К. О., Карташкін В. О., Тахер М., Крїм М. А., Годованик Є. В. Концептуальні аспекти реформування Ради Безпеки ООН на сучасному етапі. *Редакційна колегія*. 2011. № 60. С. 29–63.
38. Барановський М. Миротворчі місії ООН: криза ефективності. *Аналітика міжнародних відносин*. 2022. № 3. С. 55–61.
39. Бекешкіна І. ООН: стара структура — нові виклики. *Дзеркало тижня*. 2022. № 12. С. 4–7.

40. Беклемішева Г. В. Роль міжнародних організацій у захисті прав людини. *Право України*. 2023. № 2. С. 84–89.
41. Бондарчук Ю. В. Система міжнародної безпеки та проблеми її реформування. Київ : Ліра-К, 2020. 296 с.
42. Бутрос-Галі Б. Порядок денний для миру : звіт Генерального секретаря. Нью-Йорк : ООН, 1995. 112 с.
43. Вдовиченко В. І. Генеральна Асамблея ООН як альтернатива паралізованій Раді Безпеки. *Вісник дипломатичної служби*. 2023. № 4. С. 21–28.
44. Верховна Рада України. Проєкт “Разом до перемоги”. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/252711.html>. (дата звернення: 23.04.2025).
45. Волошин Ю. ООН: модернізація без модернізації? *Право України*. 2023. № 1. С. 15–21.
46. Гавриленко І. Підходи до реформування Ради Безпеки ООН. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 96(2). С. 100–102.
47. Гальчинський А. С. Глобальне управління в умовах воєнних загроз. Київ : Наукова думка, 2022. 320 с.
48. Генсек ООН прибув до Путіна на саміт BRICS / Українська правда. 23 жовт. 2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/10/23/7480922/> (дата звернення: 16.05.2025).
49. Годованик Є. В. Організаційно-правові аспекти реформування Ради Безпеки ООН на сучасному етапі. *Держава і право*. 2010. Вип. 47. С. 121–129.
50. Годованик Є. В. Реформа Ради Безпеки ООН у контексті загального реформування ООН на сучасному етапі. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право*. 2011. № 1. С. 248–253.
51. Годованик Є. В., Дерекко О. В. Перспективи реформування Ради Безпеки ООН. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2017. № 14. С. 50–55.
52. Гончаренко І. Механізми реагування ООН на воєнні конфлікти. *Український журнал міжнародного права*. 2022. № 4. С. 33–40.

53. Гончаренко Л. Підзвітність миротворчих сил ООН: між політикою і правом. *Міжнародне право і політика*. 2021. № 3. С. 41–49.
54. Городня Н. Д. Місце ООН в китайській концепції нового світового порядку. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 96(1). С. 168–174.
55. Гутерріш А. Спільна повістка дня : доповідь Генерального секретаря ООН. Нью-Йорк : ООН, 2021. 95 с.
56. Дахно І. І. Міжнародне публічне право. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 476 с.
57. Желіба О. А. Інституційна криза ООН: проблема реформування. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень*. 2021. № 1. С. 88–95.
58. Жукорська Я. М. Напрями реформування ООН: Рада Безпеки. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 8–12.
59. Жукорська Я. Окремі аспекти реформування Ради Безпеки ООН. Київ : Університет «Україна», 2015. С. 11–37.
60. Збірник нормативних документів ООН з миротворчої діяльності. Нью-Йорк : Департамент операцій з підтримання миру, 2023. 134 с.
61. Звіт Генерального секретаря ООН про роботу Організації, 2023 рік. Нью-Йорк : United Nations, 2023. 180 с.
62. Зеркаль О. В. Перспективи реформування міжнародних інституцій безпеки. *Міжнародна аналітика*. 2023. № 1. С. 66–74.
63. Іваньков О. І., Іваньков І. В. Відповідність проекту стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року вимогам міжнародних стандартів ООН. Київ : Юридична думка, 2023. С. 64–88.
64. Ільїн В. І. Реформа Ради Безпеки ООН: перспективи і виклики. Харків : Право, 2022. 254 с.
65. Каленська В. П. Актуальні проблеми розвитку державної статистики. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2022. № 34. С. 30–34.

66. Калінін О. О. Миротворча діяльність ООН: правові та політичні аспекти. Львів : Видавництво ЛНУ, 2019. 218 с.
67. Кармазіна М. Україна й ООН: суб'єктність і виклики. *Сучасність*. 2022. № 3. С. 11–18.
68. Кваснюк О. І. Структурна реформа ООН у XXI столітті: теоретико-практичні підходи. Чернівці : Рута, 2020. 212 с.
69. Кисельов І. І. Статут ООН та проблематика вето. *Держава і право*. 2020. № 49. С. 27–31.
70. Кислиця нагадав Небензі про незаконність перебування Росії в Радбезі ООН / Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3691189-kislica-nagadav-nebenzi-pro-nezakonnist-perebuvanna-rosii-v-radbezi-oon.html> (дата звернення: 12.06.2025).
71. Ковтун О. Ю. Миротворча діяльність ООН у XXI столітті. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 96(1). С. 118–122.
72. Кондратенко Н. Сучасні виклики для міжнародного порядку та роль ООН. *Світова економіка і міжнародні відносини*. 2022. № 6. С. 42–48.
73. Кондратюк С. Роль ООН у забезпеченні міжнародної законності. *Юридична Україна*. 2021. № 7. С. 33–38.
74. Корнійчук Т. Недосконалість інституційної діяльності ООН та основні напрями її реформування. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 96(2). С. 148–154.
75. Костюк Т. В. Нові підходи до врегулювання збройних конфліктів у системі ООН. *Вісник КНУ імені Т. Шевченка. Міжнародні відносини*. 2022. № 61. С. 90–95.
76. Кравець О. А. Реформування Ради Безпеки ООН: проблеми та перспективи. *Наукові записки НУ «Києво-Могилянська академія»*. 2021. Т. 233. С. 104–112.
77. Кравець Ю. В. Реформування РБ ООН як необхідність та вимога часу: політико-правові аспекти. Одеса : ОДУВС, 2021. С. 15–46.

78. Кравчук О. Гуманітарні місії ООН: стан і перспективи. *Міжнародна безпека*. 2021. № 2. С. 53–60.
79. Кучик О. В. Миротворча діяльність ООН: ефективність і критика. *Юридичний журнал*. 2023. № 5. С. 36–41.
80. Лановюк Л. П. Актуальні проблеми міжнародних відносин у регіонах Азії, Африки та Латинської Америки. Геостратегічні проекти міжмор'я і тримор'я у зовнішній політиці України (1991–2020 рр.). 2020. № 5. С. 163–168.
81. Литвиненко І. Реформа ООН: позиції основних держав. *Geopolitica*. 2022. № 8. С. 66–73.
82. Лоза Л. П. Проблема реформування Ради Безпеки ООН на сучасному етапі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 20(20). С. 20–26.
83. Луговий В. Роль міжнародних організацій у забезпеченні глобального миру. *Світ безпеки*. 2020. № 2. С. 12–17.
84. Мартинов А. С. Нове бачення безпеки у XXI столітті. Київ : Академія, 2021. 312 с.
85. Марущак О. А. Діяльність ООН у сфері колективної безпеки: виклики часу. *Зовнішні справи*. 2022. № 3. С. 7–12.
86. Махітько К. Б. Проблеми та перспективи реформування Ради Безпеки ООН : дис. ... д-ра політ. наук. Суми : СумДУ, 2024. 312 с.
87. Меланчук А. В. Актуальні проблеми реформування адвокатури в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2011. № 2. С. 81–85.
88. Мелінішин В. Б., Мелінішин В. Б. Проблема реформування ООН: аксіологія функціонального підходу. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2009. С. 15–44.
89. Михайлюк Л. Сучасні тенденції в реформі інститутів глобального управління. *Політичний менеджмент*. 2021. № 5. С. 98–103.
90. Міжнародний кримінальний суд. Warrants of arrest issued for Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. Гаага, 17 березня 2023 р. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/warrants-arrest-issued-vladimir-vladimirovich-putin-and-maria-alekseyevna-lvova-belova> (дата звернення: 30.04.2025).

91. Міллер В. *The UN Security Council and the Politics of Reform*. London : Routledge, 2020. 240 p.
92. Морозов А. С. Еволюція концепції безпеки в документах ООН. *Вісник міжнародного права*. 2020. № 2. С. 58–64.
93. Муртазаєва Е. Підходи до реформування Ради Безпеки ООН для підтримки міжнародного миру і безпеки. Київ : НІСД, 2021. С. 23–56.
94. Назаров С. Гуманітарна інтервенція та мандат ООН: нова динаміка. *Філософія і політичні науки в контексті сучасної культури*. 2023. № 17. С. 123–130.
95. Ничипоренко Г. В. Право вето членів Ради Безпеки ООН як інструмент блокування діяльності ООН. Київ : ІМВ КНУ, 2023. С. 33–61.
96. Організація Об'єднаних Націй. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН спеціальної надзвичайної сесії щодо агресії проти України (серія A/RES/ES 11/1–11/6). Нью-Йорк : United Nations Digital Library, 2022–2023. – URL: https://digitallibrary.un.org/search?ln=en&cc=Voting+Data&p=A%2FRES%2FES-11%2F*&f=&action_search=Search&sf=year&so=d (дата звернення: 12.04.2025).
97. Плахотнюк В. Безпековий дискурс в системі ООН: постукраїнські наслідки. *Український геополітичний журнал*. 2023. № 1. С. 27–34.
98. Портал “Діти війни” / Державна платформа захисту дітей. – URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення: 09.04.2025).
99. Прудник Ю. В. Ключові проблеми і реформування миротворчої діяльності ООН. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 4. С. 77–84.
100. Сапсай А. Сучасна ООН як дорадчий інститут глобального управління. *Політичний менеджмент*. 2011. № 2. С. 156–166.
101. Сербіна К. ООН у боротьбі з міжнародним тероризмом. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 95(2). С. 144–145.
102. США виходять з групи розслідування воєнних злочинів РФ в Україні – NYT / DW. – URL: <https://www.dw.com/uk/ssa-vihodat-z-grupi-rozsliduvanna-voennih-zlociniv-rf-v-ukraini-nyt/a-71942008> (дата звернення: 12.04.2025).

103. Турчин Н. Напрями реформування ООН: Рада Безпеки. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2015. № 9. С. 90–93.
104. Черінько І. П. Проблеми реформування Ради Безпеки ООН. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 96(1). С. 138–139.
105. Черниш Т. А. Інституційні трансформації в ООН: між сталим розвитком і воєнними викликами. *Проблеми міжнародних відносин*. 2022. Вип. 44. С. 74–81.
106. Шипілова С. Х. І. Реформування ООН: причини та актуальні проблеми. Київ : УДУ, 2010. С. 23–51.
107. Шпакович О. М. Реформування та зміна повноважень основних органів ООН: пошук та розробка нових альтернативних проєктів. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 96(1). С. 40–45.